

vages" o escissions d'un país. Els autors esmentats dedueixen de la campanya electoral de les legislatives de 1979 que els líders dels partits fan una crida interclassista i no empen la religió com a bandera en un sentit o altre (excepte, potser, Suárez, en el discurs de cloenda de la campanya). La decisió de la jerarquia eclesial va anar en el mateix sentit i, per tant, reforçà l'actitud de les elïtes civils.

A partir de la solució juridico-política de l'Estat de les Comunitats Autònomes, consagrat en el títol VIII de la Constitució, i de l'Estatut de Catalunya, sembla que el factor "nació" -en el sentit d'autonomia versus centralisme- perd pes polític. El futur ens dirà si resta reduït a un factor cultural, o bé s'omple d'un nou sentit si la reclamació independentista deixa d'ésser la bandera d'una petita minoria testimonial.

Un altre eix o factor a tenir en compte seria el que fa referència a les mentalitats i actituds. Sobre l'anàlisi d'aquest eix clàssic en els estudis de psicologia política és interessant seguir els estudis de GARCIA SIVILLA (1983), que aplica críticament l'esquema d'EYSENCK al nostre país.

1.- Les capes socials o "classes" i el comportament electoral

Els treballs ja esmentats de BUDGE i LIJPHART posen en qüestió que la classe social (ja sigui mesurada a partir del status socio-professional o de l'autosituació o bé de diversos índexs combinats) tingui la mateixa forta incidència ara que en el passat. La perdurabilitat de les adscripcions

ideològiques heredades fa que hi hagi una manca de coincidència entre situació de classe, ideologia i vot.

Els estudis sobre Espanya de l'equip de SANI i els que, per Catalunya, s'han realitzat des de diverses especialitats (SOLE, PALLARES, TRESSERRA, E.S.E., etc) coincideixen en demostrar que el vot als partits és interclassista en una gran proporció.

De l'estudi de F.PALLARES a la ciutat de Lleida, en una enquesta realitzada el 1981, s'en despren que els obrers, quadres intermedis i pagesos són els més abstencionistes, mentre que són els quadres superiors els que demostren més entusiasme per les urnes.

Quant al vot de partit, els obrers s'inclinen majoritàriament pel P.S.C. en primer lloc, i després, pel P.S.U.C., si bé, el 1979, vota un 10% a UCD, percentatge que disminueix el 1980. Els quadres intermedis i els empleats participen més el 1979, mentre que el 1980 gairabé s'abstenen la mitat. Les seves preferències s'inclinen, el 1979, per l'U.C.D. i, en segon lloc, els empleats, per CiU, i els quadres intermedis, pel P.S.C. El 1980 hi ha fort trasvas de UCD cap a CiU i augmenta molt l'abstenció.

Els quadres superiors tenen un comportament força estable. S'inclinen de forma equilibrada per UCD, CiU i PSC.

Els propietaris de la indústria i dels serveis reparteixen els seus favors entre UCD i PSC, mentre que el 1980 fan confiança a CiU i ERC.

Els pagesos són els més abstencionistes i, tant el 1979 com el 1980, reparteixen el seu vot entre UCD i els partits

d'esquerra, augmentant el vot a CiU el 1980.

Si examinem un altre estudi pre-electoral de 1982 (quadre 2) observem que el màxim suport a socialistes i comunistes el donen la classe baixa i mitjana/baixa. La classe mitjana s'inclina més per opcions conservadores moderades (CDS, CiU), mentre que l'UCD té el seu suport prioritari entre la classe alta i la baixa. És significativa la incidència d'A.P. i UCD en les capes populars.

En el quadre 4 veiem el vot dels estudiants segons la professió del pare. Si ens fixem en el vot d'A.P., CiU i PSC, que són els únics que tenen uns efectius suficients, veurem que el vot convergent prové de totes les capes socials, mentre que el vot AP augmenta a mesura que les professions són més qualificades i que el vot PSC creix a mesura que les professions són menys qualificades. Es confirma en aquest i en altres punts de la nostra anàlisi que els estudis superiors milloren el grau d'associació classe-vot.

2.- La ideologia i el vot

Si és clar que els condicionaments materials tenen una moderada influència en el vot haurem de convenir que l'estructura que dona suport a aquest és, en bona part, ideològica i que s'adquireix la tendència cap a la dreta o l'esquerra independentment dels interessos materials.

Hom es socialitza dintre d'una tendència ideològica familiar, i aquesta tradició no està lligada fatalment a la situació econòmica actual. En la nostra enquesta sobre actituds socio-polítiques dels adolescents (TRESSERRA, MIR, VIROS, 1981)

els nois fills de treballadors están repartits entre dreta i esquerra. En el quadre 5 veiem la relació entre ideologia i vot a Catalunya en les eleccions de 1983. Cada partit reb vots de les més variades procedències ideològiques, i trobem progressistes moderats fins i tot a A.P.

En l'enquesta dels estudiants (quadre 6) s'ens confirma el pluralisme ideològic que hi ha darrera de cada opció de vot. CiU té votants de totes les ideologies en proporcions força equiparables, la qual cosa és un èxit del plantejament ideològicament ambigu de CiU. El vot de CiU és, com veiem abans, marcadament interclassista i, a més, plural ideològicament, si bé el seu electorat es reclutat progressivament en capes més benestants i més conservadores. El vot AP i PSC reflecteixen més clarament la ideologia conservadora i socialista/socialdemòcrata respectivament, si bé aquesta relació es menys clara en els nivells culturals més baixos.

En enquestes realitzades a adolescents i joves a diversos països d'Europa, singularment a França (PERCHERON, 1976) i a Catalunya, veiem com els nois, ben aviat, tenen un univers polític estructurat bàsicament d'acord amb la tradició familiar. De tota manera, cal precisar que són les famílies d'esquerra les que transmeten una ideologia força coherent, basada en un sistema d'actituds bastant estructurat, mentre que les famílies conservadores transmeten als fills un apoliticisme difús tenyit d'avversió envers la política, acompanyat tot això d'un sistema d'actituds molt menys estructurat.

Èa dimensió dreta-esquerra, a Catalunya, defineix d'una manera prou clara l'espai polític. Els 40 anys de franquisme

han impedit que es doni una tradició de vot als partits de la II República (fracàs de l'intent de ressucitar Lliga Catalana i exit molt relatiu d'ERC), però sí que podem parlar d'una tradició familiar i d'àrees geogràfiques ^{estables} en la línia de l'eix dreta-esquerra.

Si judiquem el grau d'estabilitat de les opcions de vot en l'etapa 1977-80 veurem que és fort dintre d'aquests dos grans espais polítics, la qual cosa és compatible amb una extrema volatilitat del vot entre les diverses opcions partidistes. Trobem, doncs, darrera del vot una clara dimensió Dreta-Esquerra, però, si intentem relacionar ~~aquest~~ amb les ideologies concretes, hi trobem menys coherència. Tants anys de manca de democràcia no és el context més favorable per les clarificacions ideològiques, fent encara menys transparent la relació vot/ideologia, per se gens lineal; ja que, malgrat que hom pot ser socialitzat explícitament o implícitament en una ideologia, no ho ha estat en un vot que era, per definició, impossible i que, ara, respon possiblement a motivacions més conjunturals.

L'edat, quant assenyalava l'adscripció a una determinada generació com a grup que ha compartit certes experiències molt semblants, condiciona certament el comportament electoral. En una època de intens canvi social, trobem en les noves generacions una certa independència entre la pertinença a una tradició ideològica i la pràctica quotidiana, on les actituds i els comportaments són considerablement més progressistes per el fet d'ésser més realistes, es a dir, per ésser més adequats a la realitat (divorci, anticonceptius, despenalització de l'avortament, etc.).

Examinat el contingut, parcialment de classe i parcialment ideologic, del factor dreta-esquerra, ens pertoca ara examinar el de nacionalisme i intentar dibuixar-ne el contingut, en el ben entés de que ens manquen estudis empirics suficients, la qual cosa deixa el comentari forçosament reduït a una serie d'hipotesis interpretatives que caldrà confirmar, matitzar o refusar en un futur.

El factor que hem definit a nivell ecològic es molt més difícil encara de trobar-ne les arrels a nivell individual, car ens falten estudis adients. El que és clar es que, si bé trobem catalans d'origen prioritariament a CiU, ERC i NE, no vol pas dir això que no hi hagi catalans de soc-i-arrel en altres partits. Electors que es manifesten explícitament identificats solament amb Catalunya o amb Catalunya més que amb Espanya, donen suport a l'hora de votar a CiU, ERC, PSUC, PSC, UCD i fins i tot AP. Tampoc la forma d'Estat determina automaticament la opció de partit. Si bé es cert que els partidaris d'un Estat centralitzat o bé només amb descentralització administrativa, s'inclinen cap a AP i UCD, la resta d'opcions (Estat federal, Confederació d'Estats, Estat de Comunitats Autonomes) està repartit arreu de l'espectre politic partidista. Sense que podem treure conclusions d'unes dades basades en una sola enquesta, trobem un percentatge relativament important d'estudiants que es declaren a favor d'un Estat català independent pero a l'hora de votar no s'inclinen cap a les formacions que inclouen en els seus programes aquesta opció, sino que ho fan per CiU. Seria una nova versió del vot util.

En els països on el factor "nacionalisme" juga un paper

important s'ha intentat relacionar aquest factor amb el de dreta-esquerra. KENNETH (1982), pel Canadà, detecta el seu caracter predominantment conservador. Durant la II Republica, a Catalunya, hi havien partits nacionals d'esquerra i de dreta i no es detectava aquest factor amb tanta intensitat. Ara, els partits importants que es proclamen estrictament catalans sense coordinació formal (que no practica) amb cap altre força a nivell estatal son manifestament interclassistes i plantegen un catalanisme de clares arrels tradicionals, on indubtablement hi juga un paper important un catolicisme conservador que queda ara com un rerafons dificil de detectar, car ha cristallitzat conjuntament amb el catalanisme tradicional i ha sofert un barnís secularitzador que n'amaga la importancia.

El nacionalisme no és, segons el que hem dit, un eix que oposi clarament independentisme a submissió, entre altres coses perque, a casa nostra, les opcions independentistes son, a nivell electoral, purament testimonials. Crec que és quelcom molt més profund, on possiblement els psicòlegs hi tenen molt a dir. Es tracta d'un eix que expressa el conflicte sorgit en el procés d'identificació nacional catalana, que durant el franquisme es fa en conflicte amb una socialització oficial nacional espanyola, essent, doncs, un factor amb unes clares connotacions de resistencia cultural, la quintaessencia del qual és la lluita pel manteniment de la llengua. De tota manera, quin serà el futur d'aquesta actitud resistent en el marc d'un Estat de Comunitats Autonomes, amb la normalització de la llengua i la possibilitat d'una autonomia política? Crec que durant molt de temps aquest factor romandrà, ja que ha deixat l'empremta

Quin és l'impacte d'aquest eix en la dimensió Dreta-Esquer-
 rra? Hem apuntat que les essències dels líders actuals de CiU
 són conservadores, tradicionals i catòliques (no és casualitat
 que CDC hagi pactat una coalició permanent amb la democràcia
 cristiana catalana), però refusen qualsevol identificació expli-
 cita amb la Dreta, si bé, a partir de l'anàlisi ecològica, ^{veiem} ~~que~~
 va ocupant -des de les veleïtats socialdemòcrates del PDC en
 1977, un espai polític cada vegada més dretà, sobre tot a par-
 tir de l'enfosament de l'UCD.

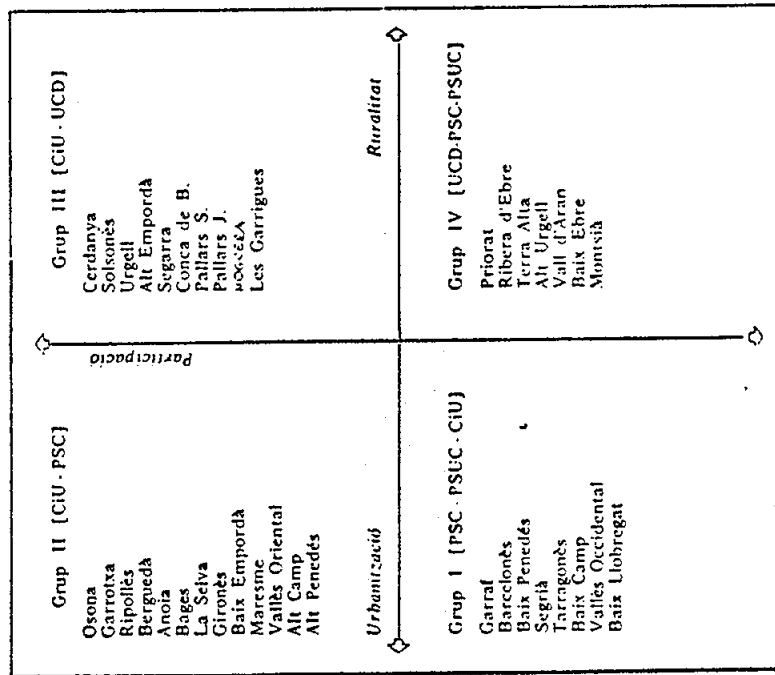
L'estudi dels processos de socialització política reali-
 tzats a dues comunitats (una, de l'àrea metropolitana de Barce-
 lona, i l'altre, de la comarca d'Osona) ens mostra una doble
 identificació no conflictiva amb Espanya i Catalunya, a la CMB,
 i una identificació conflictiva entre Catalunya i Espanya en
 gairebé la meitat de la població estudiada d'Osona. De les da-
 des que tenim sembla deduir-se que aquest conflicte d'identi-
 ficació primària pot distorsionar qualsevol identificació de
 classe, de tal manera que bona part no s'identifiquen ni amb
 la dreta ni amb l'esquerra, i, fins i tot aquells que ho fan,
 mostren una incoherència total entre els seus sistemes d'ac-
 tituts (bastant des-estructurats) i la línia ideològica mani-
 festada.

Cal aprofundir aquesta qüestió. És necessari que es facin
 aproximacions des de Catalunya i des de diferents especiali-
 tats científiques. Calen ací per una coordinació d'esforços
 interdisciplinaris, si bé tots sabem fins a quin punt encara no
 hem après massa a col·laborar.

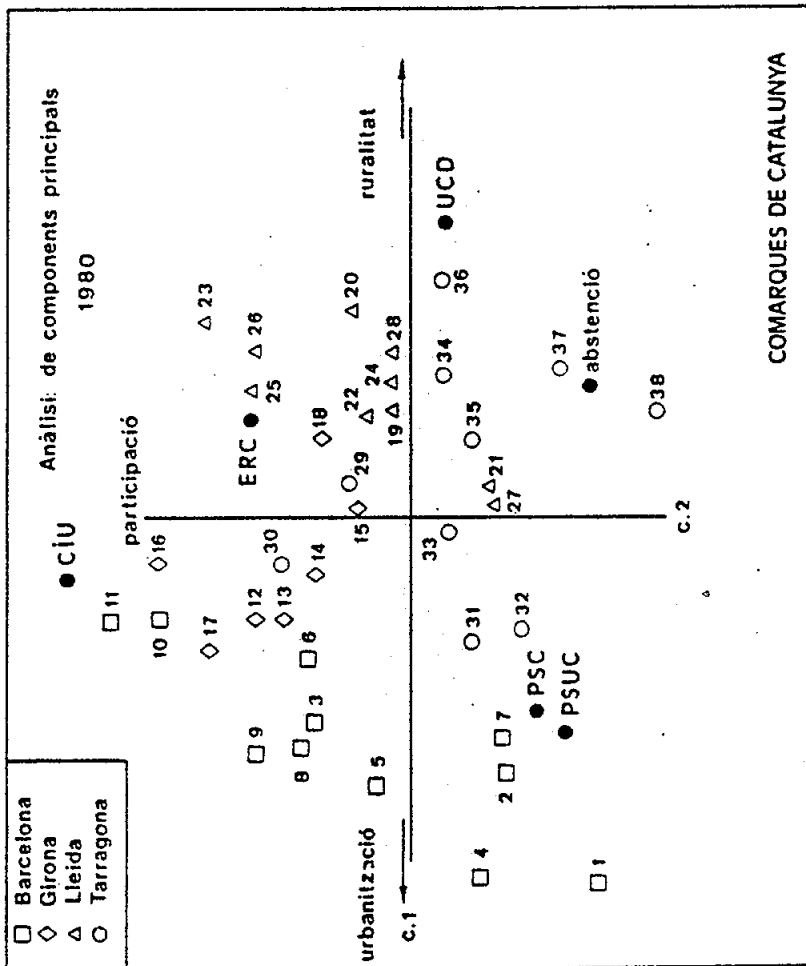
Si en poques paraules i com a cloenda haguéssim de valorar el que s'ha fet fins ara en sociologia electoral a casa nostra, hauriem de dir que l'anàlisi ecològica pot ser aprofundida a partir d'estudis particulars de les diferents àrees detectades. Que queda per fer a partir dels arxius de dades històriques, per fi disponibles, (BALCELLS, CULLA, MIR i VILANOVA), l'anàlisi de l'estabilitat geogràfica de la dreta i l'esquerra a través del temps.

Quant al comportament electoral individual és necessari dir que ens manquen estudis realitzats ací, que el que hi ha és força fragmentari i que les mostres emprades pel CIS, DATA i altres, pateixen sovint d'un desconeixement de l'ecologia del vot català.

De tota manera podem avançar un judici global després de 10 anys de dedicació als estudis electorals, que les grans qüestions que queden plantejades com és ara la influència de la ideologia familiar, la relació actituds/vot, les trajectòries personals de vot i les seves motivacions, la definició dels elements que juguen un paper important en la tria d'una opció nacionalista, i el pes relatiu de la classe social en el comportament electoral, només poden ésser enteses a partir de tècniques qualitatives.

Tipologia de comarques de Catalunya segons anàlisi de components principals (1980)

GRUP I

Pertanyen a aquest grup les ciutats de Barcelona, Lleida i Tarragona amb els seus entorns industrials. Són àrees amb gran concentració d'immigració i amb greus problemes d'infraestructura i forta incidència de l'atur.

Les comarques d'aquest grup representen el 62,1% de la població total de Catalunya. El 1977 i 1979 hi predominen PSC i PSUC, i el 1980 hi segueixen fent bons resultats però s'hi agreuja l'abstenció, s'enfonsa CC-UCD i CiU millora la seva posició.

GRUP II

Comprèn gairebé tot Girona més les comarques interiors de Barcelona i la de l'Alt Camp de Tarragona. Aquestes comarques representen prop del 22% de la població catalana. El 1977 i el 1979 PDC, CiU hi obtenen bons resultats essent els socialistes l'alternativa d'esquerra. El 1980 CiU hi incrementa els seus vots a costa de CC-UCD i en alguns llocs fins i tot dels socialistes —Bages, La Selva, Gironès...—. També l'ERC hi millora considerablement els seus resultats, erosionant l'espai socialista.

Es tracta de comarques relativament equilibrades, amb indústria però també amb agricultura i amb presència feble d'immigració que no supera en cap cas el 2% del total de la població immigrada de Catalunya, que mantenen un nivell alt i estable de participació electoral.

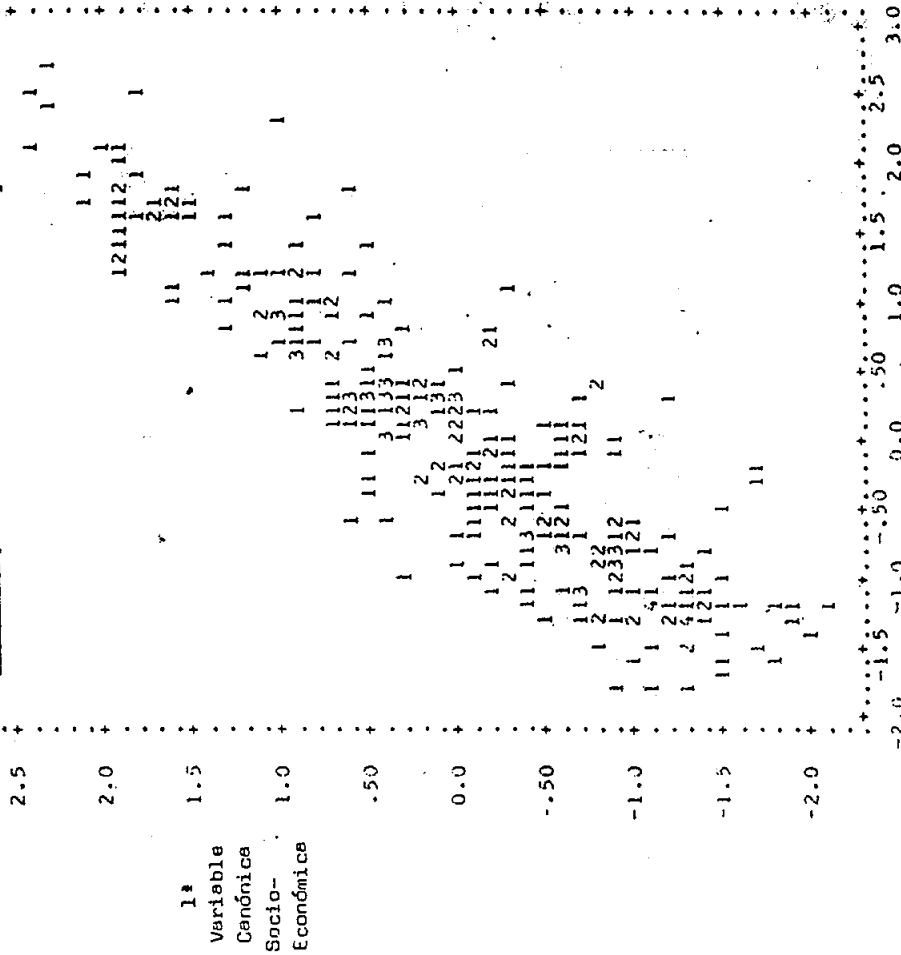
GRUP III

Formen part d'aquest grup la Cerdanya, totes les comarques lleidatanes, excepte el Segrià i la Vall d'Aran, i la Conca de Barberà de Tarragona. Representen prop d'un 12% de la població de Catalunya. Són comarques amb predomini agrari on el 1977 hi ha bons resultats d'UCD i PDC que s'inclinen més cap a UCD el 1979 i que, el 1980, ho fan cap a CiU que atrau una part de vot favorable a CC-UCD. Són comarques amb una forta abstenció que s'agreuja el 1980 excepte al Solsonès i la Segarra.

GRUP IV

Pertanyen a aquest grup la Vall d'Aran, l'Alt Urgell i les comarques del sud de Tarragona. El 1977 i el 1979 forta incidència de CC-UCD que es manté relativament el 1980, malgrat l'increment de l'abstenció que li resta vots. Són comarques rurals amb absència pràcticament total d'indústria important. Representen aproximadament un 3% de la població del país.

BARCELONA

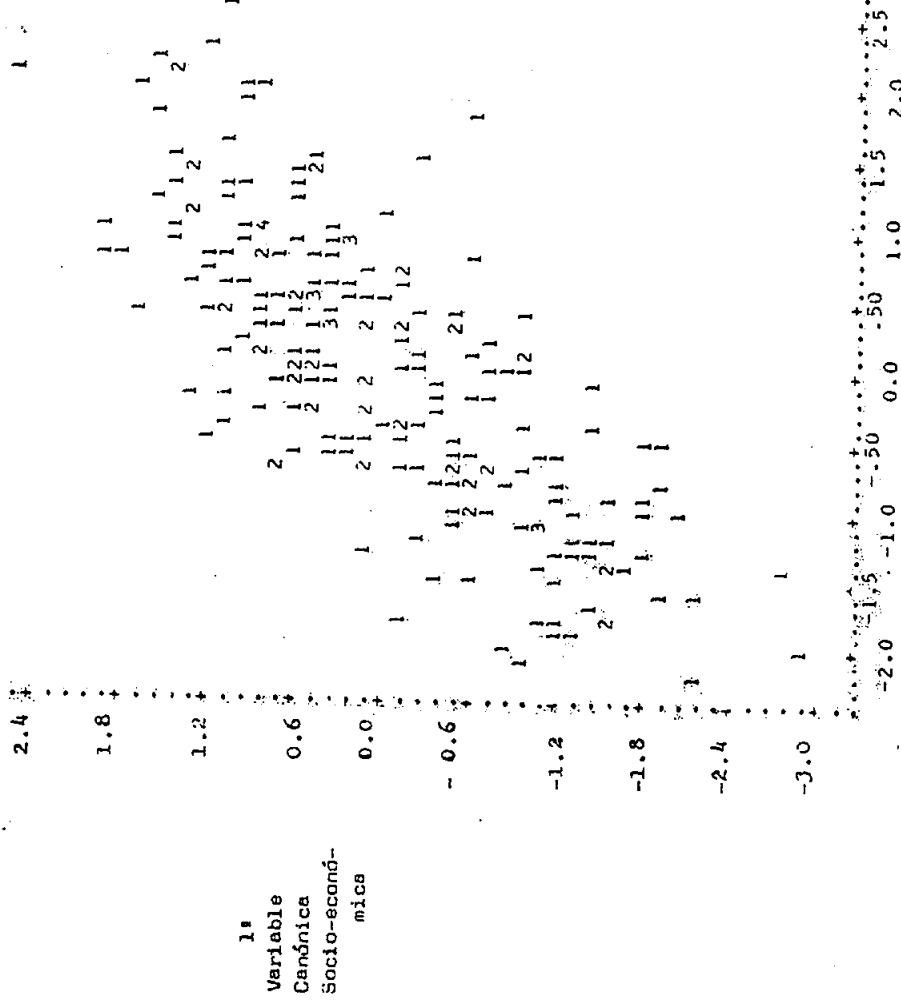

Correlació Canónica el QUADRAT = 0.79

Legislatives 1979

1ª Variable Canónica Electoral

LLEIDA

Correlació Canónica el QUADRAT = 0.57

Legislatives 1979

1ª Variable Canónica Electoral

Tabla 1: LEGISLATIVES 1979. PROFESSION I VOT (LLEIDA)

	ERC	PSC	PSUC	UCD	CIU	AP	ALTRES	ABSTENCIÓ
OPERERS	-	29	17	10	1	-	10	33
EMPLEATS	5	18	4	27	20	--	11	15
QUADRES INTERMEDIIS	4	20	4	22	9	5	6	30
QUADRES SUPERIORS	-	15	6	18	18	7	19	17
PROPIETARIS INDUSTRIA I SERVEIS	5	18	3	23	7	2	11	25
PAGESOS	5	17	1	17	11	-	10	39

PALLARÉS
ENCUESTA LLEIDA
(7 arrodonits)

Tabla 2: LEGISLATIVES 1982. CLASSE SOCIAL I VOT (CATALUNYA)

	BAJA	MEDIA/BAJA	MEDIA/MEDIA	MEDIA/ALTA	ALTA
AP	17,6	52,6	28,5	1,3	-
CC.LUCD	55,6	5,1	34,7	-	4,6
CIU	19,7	31,2	45,2	3,9	-
CDS	27,5	23,9	45,2	3,4	-
ERC	21,1	52,9	24,7	1,2	-
PSC	32,4	48,5	16,9	2,2	-
PSUC	24,8	51,9	19,3	-	-
PCC	-	100,0	-	-	-
NE	-	45,6	54,4	-	-
ALTRES	2,7	41,0	56,3	-	-
ABSTENCIÓ	19,1	57,0	21,1	2,8	-
INDECISIÓ	40,4	59,6	-	-	-
F.C.	29,0	43,1	24,3	3,2	-

PSC. ENCUESTA PREELECTORAL REALITZADA PER ISAAC. pel PSC.

Tabla 3: LEGISLATIVES 1982. CLASSE SOCIAL I VOT (CATALUNYA)

	EXTREMA IZQ.	IZQ. REC.	COMU- NISTAS	SOCIA- LISTAS	NACIONALISTES			EXTREMA DERECHA
					MODERATS ↓	UCD	CD	
EMPRESARIS i PROP. LIBERALS	1.0	2.2	7.8	21.5	3.2	48.9	11.2	4.2
TÈCNICS	3.5	5.0	10.4	33.8	4.4	34.2	6.8	1.6
PETITS EMPRESARIS	0.8	3.6	6.4	26.4	5.1	50.6	5.3	1.8
EMPLEATS	2.5	2.7	10.7	35.7	5.4	39.2	2.6	1.5
PETITS AGRICULTORS	0.6	1.2	4.7	23.0	2.2	65.7	2.1	0.5
TREBALLADORS QUALIFICATS	2.4	3.1	16.1	42.8	4.9	29.0	1.2	0.6
TREBALLADORS NO QUALIFICATS	1.8	1.9	12.5	42.1	2.3	37.9	1.4	-
	2.0	3.1	10.4	33.3	4.0	41.4	4.5	1.4

N (3470)

Taula 4: LEGISLATIVES 1982. "STATUS" DEL PARE I VOT (BARCELONA)

	ERC	AP	PSC	UCD	CDS	NE	CIU	PSUC	PCC	ABST.	NC i (*) ALTRES
OBRER NO ESP.	8.8	5.9	50.0	2.9	2.9	2.9	20.6	0.0	0.0	5.9	3.0
OBRERS ESP.	6.1	11.4	38.6	0.9	1.8	4.4	17.5	4.4	1.8	5.3	7.8
COMERCIENTS	3.0	12.8	34.1	0.6	0.6	3.7	27.4	2.4	0.6	1.8	3.0
PROP. LLIBERALS	4.7	16.3	24.8	0.8	0.8	3.9	30.2	4.7	0.0	3.9	10.7
ALTS EXECUTIUS	4.2	32.3	14.6	0.0	3.1	3.1	28.1	4.2	0.0	1.0	9.4
GRANS PROPIETARIS											
TOTAL (N=700)	4.6	16.5	30.3	0.7	1.5	3.7	25.7	3.5	0.6	3.2	9.7

(*) S'inclouen aci els que no tenen edat per votar

Taula 5. MUNICIPALS. 1983. IDEOLOGIA I VOT (CATALUNYA)

	TOTAL	AP-PDP	PSC	PSUC	CIU	ALTRES	NS/NC	ABST.
PROGRESISTA REVOLUCIONARIO	12.0	0.0	7.8	38.7	0.4	29.4	17.2	14.2
PROGRESISTA MODERADO	46.9	13.7	64.6	50.3	39.2	38.4	25.2	35.5
CONSERVADOR LIBERAL	17.9	42.2	10.5	2.7	39.2	11.5	9.1	13.1
CONSERVADOR TRADICIONAL	8.9	40.3	3.1	0.6	14.2	5.1	9.1	6.5
NS/NC	14.4	3.6	13.9	7.4	6.8	15.3	39.0	30.6

CITEP
"EL PAIS" de 5.93Taula 6: LEGISLATIVES 1982. ESQUERRES / DRETES I VOT (BARCELONA)

	ERC	AP	PSC	UCD	CDS	NE	CIU	PSUC	PCC	AES+ TENC.	NC (*) ALTRES
MUY DE DERECHAS	0.0	66.7	0.0	0.0	0.0	0.0	33.3	0.0	0.0	0.0	0.0
DE DERECHAS	0.0	57.1	4.0	0.8	0.8	0.0	30.2	0.0	0.0	2.4	4.7
DE CENTRO	3.3	9.8	8.7	1.1	5.4	0.0	62.0	0.0	0.0	1.1	6.6
DE IZQUIER- DAS	8.5	0.8	51.7	0.4	0.4	7.3	10.0	7.3	1.2	1.5	12.4
APOLITICO	0.0	3.6	29.1	1.8	1.8	1.8	27.3	0.0	0.0	16.4	18.2
TOTAL	4.6	16.5	30.3	0.7	1.5	3.7	25.7	3.5	0.6	3.2	9.7

(N=700)

E.S.E

ENCUESTA ESTUDIANTS, DESEMBRE 1982.
EQUIP SOCIOLOGIA ELECTORAL

(*) S'inclouen els que no tenien edat de votar

Taula 7: LEGISLATIVES 1982. PROGRESSISME I CONSERVADURISME I VOT (CATALUNYA)

	<u>CONSERVADORS</u>	<u>EQUILIBRATS</u>	<u>PROGRESSISTES</u>
AP	39.3	45.9	14.8
CIU	40.8	41.1	17.8
NE	16.7	18.8	64.5
ERC	22.5	40.7	36.8
PSC	32.0	39.3	28.7
PSUC	16.3	37.9	45.8
PCC	-	32.1	67.9
ABSTENCIONS INDECISOS (N=700)	35.0	30.0	35.0

ENQUESTA PREELECTORAL REALITZADA PER ISAAC , pel PSC

Taula 8: LEGISLATIVES 1982. PROGRESSISME I CONSERVADURISME I VOT (BARCELONA)

	<u>EQUILIBRI</u>	<u>CONSER.</u>	<u>PROGRESS.</u>
ERC	44.0	0.0	56.0
AP	53.9	27.0	19.1
PSC	23.9	1.8	74.2
UCD	75.0	25.0	0.0
CDS	62.5	0.0	37.5
NE	10.0	0.0	90.0
CIU	47.8	6.5	45.7
PSUC	5.3	0.0	94.7
PCC	33.3	0.0	66.7
ABST.	17.6	11.8	70.6
N.C.	0.0	0.0	0.0
TOTAL	36.4	8.0	55.6

N (700)
E.S.E. ENQUESTA ESTUDIANTS
EQUIP DE SOCIOLOGIA ELECTORALTaula 9: LEGISLATIVES 1982. RELIGIO I VOT (BARCELONA)

	<u>ERC</u>	<u>AP</u>	<u>PSC</u>	<u>UCD</u>	<u>CDS</u>	<u>NE</u>	<u>CIU</u>	<u>PSUC</u>	<u>PCC</u>	<u>ABST.</u>	<u>NC I ALTRES</u>
CATOLICS PRACTI.	3.2	27.7	18.1	1.9	1.3	3.2	30.3	1.9	0.0	1.3	11.3
CATOLICS NO PRAC.	5.6	12.9	32.4	0.0	2.1	2.4	29.6	2.1	0.3	3.5	9.4
NO CATOLICS	0.0	0.0	66.7	0.0	0.0	16.6	16.7	0.0	0.0	0.0	0.0
SENSE RELIGIO	4.5	9.1	43.2	1.1	0.0	8.0	5.7	11.4	0.0	5.7	11.3
TOTAL	4.6	16.5	30.3	0.7	1.5	3.7	25.7	3.5	0.3	3.2	10.6

(N=700)

E.S.E.

ENQUESTA E.S.E., ESTUDIANTS. DESEMBRE 1982

Taula 10: LEGISLATIVES 1982. SENTIMENT DE PERTINENÇA A CATALUNYA I VOT (BARCELONA)

	CATALÀ	MÉS CATALÀ QUE ESPANYOL	TAN CATALÀ COM ESPANYOL	MÉS ESPANYOL QUE CATALÀ	ESPANYOL	N.C.
ERC	60.0	28.0	8.0	4.0	0.0	0.0
AP	4.5	10.1	40.4	24.7	20.2	0.0
PSC	20.9	18.4	42.9	8.6	9.2	0.0
UCD	0.0	25.0	75.0	0.0	0.0	0.0
CDS	0.0	25.0	37.5	25.0	12.5	0.0
EE	85.0	10.0	5.0	0.0	0.0	0.0
CIU	39.9	31.2	28.3	0.7	0.0	0.0
PSUC	57.9	15.8	21.1	0.0	5.3	0.0
PCC	33.3	0.0	66.7	0.0	0.0	0.0
ABST.	23.5	29.4	23.5	5.9	17.6	0.0
N.C.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
TOTAL (N=700)	29.0	20.4	34.8	8.2	7.6	0.0

I.S.E. ENQUESTA ESTUDIANTS 1982. EQUIP SOCIOLOGIA ELECTORAL

Taula 11: LEGISLATIVES 1977. ORIGEN DELS ELECTORS. PER CLASSE SOCIAL I VOT (ÀREA METROPOLITANA)

	Classe mitjana-alta		Classe mitjana-baixa		Classe Obrera		Total	
	Natu- rales	Nacidos fuera de Cataluña	Natu- rales	Nacidos fuera de Cataluña	Natu- rales	Nacidos fuera de Cataluña	Natu- rales	Nacidos fuera de Cataluña
PSAN, ORT, etc.	5	-	6	1	4	1	3	1
PSUC	7	11	9	12	14	13	11	13
PSC-PSOE	12	16	18	28	23	24	19	11
ERC	-	-	7	1	3	0,8	4	0,9
CDS	16	4	16	4	8	1	12	2
UCD	8	30	8	18	9	17	8	18
AP	4	5	-	-	-	0,5	0,6	0,7
No tenian edad de votar	29	11	19	8	12	6	18	7
Se abstuvieron	8	16	7	14	11	13	9	13
No pudo votar, N.C.	11	6	10	13	21	19	15	16
	(101)	(40)	(233)	(138)	(266)	(368)	(308)	(578)

C. SOLÉ . (FUENSA, 1979)

BIBLIOGRAFIA

1.- General

- BREWSTER SMITH 1973, "Political Attitudes", Jeanne KNUTSON, ed. San Francisco-Washington-London, Jossey-Bass Publishers.
- BUDGE, CREWE i FARLIE, ED. 1976, "Party Identification and Beyond" London-New York, John Wiley and sons, ed
- BUTLER i STOKES 1977, "Political change in Britain", London-Beverly Hills, Sage publications
- EISENSTADT i ROKKAN 1973, "Building States and Nations", London-Beverly Hills, Sage publications
- LIJPHART 1980, "Language, Religion, Class and Party choice. Belgium, Canada, Switzerland and South Africa compared" a Richard ROSE, editor "Electoral Participation", London-Beverly Hills. Sage Publications.
- LINZ 1980, "The new Spanish Party System" a Richard ROSE, editor "Electoral Participation", London-Beverly Hills, Sage Publications.
- LINZ, GOMEZ REINO i altres 1981, "Informe sociológico sobre el cambio político en España, 1975-1980" Fundación FOESSA, Madrid, Ed. Iberoamérica.
- LIPSET i ROKKAN 1967, "Party Systems and Voter Alignments", New York, The Free Press.
- MARAVALL 1982, "La transición política en España 1977-1980", Madrid, Ed. Taurus.
- MILTON YINGER 1973, "Anomie, alienation and Political Behavior", a J. KNUTSON, editor, Handbook of political psychology", San Francisco-Washington-London, Jossey-Bass Publishers.
- NIEMI 1973, "Political socialization", a J. KNUTSON, editor "Handbook of political psychology", San Francisco, Washington-London, Jossey-Bass Publ.
- PERCHERON 1978, "Les 10/16 ans et la politique" Paris, Presses de la F.N.S.P.
- SANI, GUNTHER i SHABAD 1981, "Estrategias de los partidos y escisiones de masas en las elecciones parlamentarias españolas de 1979" Revista de Derecho Político, nº 11, Madrid.

- TERRADES, M. 1978, "Les eleccions del 15 de juny a les comarques Gironines: Una anàlisi geogràfica" Girona. Col·legi Universitari.
- GARCIA SIVILLA i altres. 1983, "El sistema electoral vigent expressa fidelment l'opinió política del nostre país?". Revista Ciència, Barcelona
- BALCELLS, CULLA, MIR 1982 "Les eleccions legislatives a Catalunya 1901-1923". Estudis electorals nº 4, Barcelona, ed. Fundació Jaume Bofill
- VILANOVA, M. "Atlas Electoral de Catalunya, 1931-1936", Estudis Electorals nº 5, Barcelona. Ed. Fundació Jaume Bofill, (en premsa)
- EQUIP DE SOCIOLOGIA ELECTORAL (U.A.B.) 1981, "Atlas Electoral de Catalunya, 1976-1980", Estudis Electorals, nº 3, Barcelona, Fundació Jaume Bofill.

2.- Catalunya

CANALS i VIROS

"Les eleccions de 1979 a Catalunya" i "Les Eleccions al Parlament de Catalunya de març de 1980", a Estudis Electorals, 7 Barcelona, Ed. Fundació Jaume Bofill, (En premsa)

MELICH, A.

"Jóvenes inmigrados y jóvenes nacionales. Estudio comparado sobre los fenómenos de identidad en Cataluña y en el Cantón de Ginebra", en Revista Universidad y Sociedad, nº 4, Madrid. 1982

SALVADOR, E.

1981, "El comportament electoral a la ciutat de Barcelona a les eleccions de 1977", a Estudis Electorals, nº 2, Barcelona, ed. Fundació Jaume Bofill

"El comportament Electoral als barris de Barcelona, 1977-1982", a Estudis nº 7, Barcelona, ed. Fundació Jaume Bofill, (en premsa).

TRESERRA, M.

"Canvi o estabilitat del comportament Electoral. Osona, 1931-1982", a Estudis Electorals nº 7, Barcelona, Ed. Fundació Jaume Bofill, (en premsa).

TRESERRA, MIR, VIROS

1982, "El proceso de identificación con Cataluña de los adolescentes catalanes", Revista Universidad y Sociedad nº 4, Madrid

SOLE, C.

1981, "La integración socio-cultural de los inmigrantes en Cataluña", Madrid. Centro de Investigaciones Sociológicas.

PALLARES, F.

"El comportament Electoral a la ciutat de Lleida, 1979-1980", Estudis Electorals, nº 7, Barcelona, ed. Fundació Jaume Bofill.

FLAQUER

"Un estudi d'antropologia electoral" a Estudis Electorals, nº 7, Barcelona, Ed. Fundació Jaume Bofill, (en premsa)-.

VIROS, R.

1981 "Anàlisi estadística de les eleccions del 15 de juny de 1977 a Catalunya", a Estudis Electorals nº 2, Barcelona, ed. Fundació Jaume Bofill.

VALLES

1980, "Notes sobre el comportament electoral de la Catalunya del postfranquisme", a Quaderni dell'Osservatorio Elettorale, Firenze, ed. IRPET.

CICLE DE CONFERENCIES
VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: BALANÇ DEL
CICLE I CLOENDA

"PROCESSOS D'IDENTITAT A CATALUNYA"

FRANCESC HERNANDEZ
FRANCESC MERCADE

PROCESSOS D'IDENTITAT A CATALUNYA

Dr. Francesc Hernández (Universitat Autònoma de Barcelona)
Dr. Francesc Mercadé (Universitat de Barcelona)

Teoria sobre l'identitat

En el marc de l'Estat de les Autonomies i en un contexte de preocupació creixent per definir nous processos d'identitat en l'àmbit mundial (Occidental, europeu, llatinoamericà, mediterrani, espanyol, català,...), ens trobem necessitats de noves propostes teòriques que il·luminen els anàlisis actuals sobre l'Estat la nació, i la societat en el contexte català.

Les reflexions sobre l'ampli tema de les identitats col·lectives haurien de ser una de les preocupacions centrals de les ciències socials els anys propers. Definir amb claretat un marc d'identitats compartides i solidaries és una de les tasques més urgents a l'Espanya democràtica actual. Evidentment, la societat catalana s'enfronta a tota una sèrie encadenada de problemes: la crisi econòmica, l'atur, la normalització cultural..., sobre tots ells planeja la qüestió nacional com a camí per assolir una nova identitat. La necessària redefinició dels vells conceptes d'hispanisme, iberisme, espanyolisme, europeisme..., així com unes estructures socials transformades pel nou ordre econòmic internacional, portarà a la construcció de nous processos d'identitat a Catalunya.

Molts estudis realitzats sobre qualsevol aspecte de les estructures socials catalanes no han definit prèviament els conceptes bàsics en els que es fonamenten o bé ^{no} han justificat amb claretat la unitat d'anàlisi de la que partien. Un objectiu per nosaltres prioritari és aclarir els components actuals de l'ampli ventall de sectors d'identificació col·lectiva que configuren la identitat nacional catalana d'avui. Per això cal començar reflexionant sobre les diferents utilitzacions del concepte d'identitat a les Ciències Socials.

El concepte d'identitat és terriblement complexe i difícil de definir. En la lectura de textos de psicologia, sociologia, psicologia social, antropologia..., trobem moltes diverses aproximacions a aquest ampli tema. Tanmateix, la identitat es planteja com interrogant en la major part d'estudis sobre la con-

Per altra part, els psicòlegs han donat també moltes pistes que podrien ser utilitzades per les ciències socials en l'anàlisi de les identitats col·lectives. Des del punt de vista de l'individu, el cos es construeix en l'element identificatori més important; alguns autors diuen que el ser "element d'identificació" és l'única forma possible d'existència del cos. Si ens referim al "cos social", molts (o quasi tots) els atributs d'identitat (nacionalitat, raça, classe social, edat, sexe,...) tenen implicacions físiques i comporten modificacions en les formes externes del cos. El nom és també per la nació un element important en la construcció d'una identitat (o). El poder màgic del nom d'una nació (recordem el cas vasc) té i ha tingut un pes molt fort com element identificatori.

Tot el que hem vist, ens porta a plantejar el treball interdisciplinari com a única eina possible d'interpretació; per avançar realment en les teories sociològiques sobre la identitat és necessari creuar les visions de diferents ciències socials, amb la finalitat de contrastar les distintes lectures i oferir una visió de conjunt d'anàlisi proposat pel seu plantejament essencialista i deslligat d'una visió estructural de la societat. Moltes vegades veiem, per exemple, estudis sociològics que parlen de la integració dels immigrants sense referir-se al concepte d'identitat, (o sense profunditzar en aquesta qüestió) que és precisament el que defineix el marc d'aquesta integració.

La persona humana és el resultat de la interacció entre l'estructura organitzada de la identitat col·lectiva. El concepte sociològic d'identitat ha de contemplar la dimensió individual (personalitat, individualitat) i la dimensió social (identitat col·lectiva, sentiment de pertinença). La construcció social de la pròpia identitat (Quadre 2) es concreta en relació amb els demés, en la atribució d'un ventall de característiques pròpies i alienes, en la creació d'un conjunt que es percep com organitzat, i en la cosificació i definició d'aquestes característiques i d'aquestes relacions. Identitat significa doncs permanència de característiques, conjunt d'elements que es reconeixen exclusivament com propis (nom, adreça, empremta dactilar, fotografia, estil de vida, caràcter,) però sempre en un contexte relacional (identitat percepció-atribució).

(o) Veure els anàlisis comparats sobre Catalunya, el País Vasc i el País valencià a F.Mercadé, F.Hernández y B.Oltra. Once tesis sobre la cuestión nacional en España. (Barcelona: *Anthropos*, 1983)

de la consciència.

Des del nostre punt de vista, es tractaria de formular una teoria sobre la identitat que sintetitzés l'anàlisi dels atributs, els fenòmens de consciència i el marc estructural on el que aquests elements es relacionen. Tant en el contexte individual com el contexte col·lectiu, la identitat és percebuda com un sentiment complexe que superposa diferents elements; per això creiem que s'hauria de parlar sempre de "les identitats", encara que els diferents processos de identificacions col·lectives compartides generin un sentiment d'unicitat que aglutina tot el mosaic d'identitats. Per tant, quan utilitzem el concepte d'identitat ens referim sempre a aquesta "unitat de diversitats".

El sentiment de la identitat sintetitza doncs tota una sèrie de sectors: en primer lloc es centra en l'exageració de les diferències, és a dir, en l'oposició a un món exterior que es defineix --conscientment o inconscientment-- com a aliè; en segon lloc, genera una consciència d'unitat que paradoxalment s'assenta en una diversitat d'experiències; en tercer lloc, comporta una idea d'intemporanitat que es fonamenta en una imatge essencialista i ahistòrica. Un primer anàlisi, poc crític i poc profund, ens portaria a pensar --com fan alguns autors com Tourain (1)-- que reforçant els mecanismes d'identitat col·lectiva es reforça d'ordre social i que per tant la sociologia ha de criticar "les il·lusions de l'identitat" que comporten "sumissió, alienació i falsa consciència". Sense anar tant lluny en la crítica, i a un nivell quasi psicològic, queda clar que la identitat percebuda per l'individu és la garantia de la seva sociabilitat; el sentiment d'identitat és reforça amb les relacions constants amb el món exterior i implica una major estructuració del component social.

Una vegada s'ha definit històricament un marc d'identificació col·lectiva, es generen uns processos d'identitat que són resultat de l'acció dels individus, però que a la vegada, dialècticament, influeixen en aquests. La identitat ens mostra un

(1) Alain Touraine Introducción a la sociología (Barcelona: Ariel 1978). Cap.V "La identidad y los movimientos sociales". Pag. 242-284.

conjunt de característiques "permanents" que tenen una forta inèrcia històrica encara que canviïn els individus i les realitats socials. Des d'aquesta perspectiva estàtica s'entén només una part del fenomen. Nosaltres creiem que el mateix concepte d'identitat ens és inseparable d'una lectura dinàmica i estructural que encaixi aquest fenomen en uns esquemes comprensius més amplis.

Aquesta dimensió dinamitzadora és precisament la que manca a l'anàlisi de Sorokin (2), que malgrat tot segueix sent un punt de referència. Per aquest autor són quatre els elements fonamentals pels que un grup consegueix conservar la seva identitat: (a) Imposant unes lleis, normes i pautes de comportament, però deixant uns marges amplis per encaixar-les a la pròpia personalitat; (b) seleccionant als nous membres que accedeixen al grup i permetent l'entrada només a aquells que encaixen; (c) Transmetent tot un conjunt de valors i de pautes d'integració (ideologia) que permetin la sociabilització dels membres en el grup (sociabilització nacional); i, per últim, (d) construint un ventall de mecanismes simbòlics i rituals. Tot això ens situa en un contexte en el que la pròpia identitat (de referència) és l'única possible.

Per acabar aquestes reflexions introductòries volem comentar tota una sèrie d'errors que al nostre judici poden complicar innecessàriament l'esquema teòric que hem presentat. Si bé una identitat comporta uns atributs invariables en el temps, és molt important veure que es aquesta identitat allò que és important. Els atributs poden canviar o ser diferents i mantenir-se paradoxalment "invariables", perquè continuen sent fidels als mateixos principis o bé perquè han canviat els contextes socials en els que es produïen. Cal no confondre la identitat amb els atributs en els que que històricament s'encarna; especialment hem d'evitar la tentació de que un atribut (o varis) substitueixi o encarni la identitat. Igualment és important remarcar que la percepció d'invariabilitat dels atributs no significa que aquests no pugin realment canviar. De fet la identitat col·lectiva (i els atributs que comporta) té que canviar constantment per seguir sent la mateixa.

(2) Aquesta visió fou formulada per Pitimirin A. Sorokin l'any 1947 i està recollida al seu llibre Sociedad, cultura y personalidad, (Madrid; Aguilar, 1973)

Família Catalana i identitat

La trajectòria històrica del nacionalisme català contemporani presenta una sorprenent vitalitat, si tenim en compte la sinuosa ~~sa~~ evolució política de l'Estat Espanyol sota el règim franquista, la voluntat del sistema era la d'erradicar tot tipus d'expressions diferencials que no s'apartessin a les lògiques de funcionament de l'Estat centralista. Amb tot i amb això, l'arribada de la democràcia significà el fracàs dels intents per destruir la naturalesa i les reivindicacions nacionals a Catalunya.

Aquest contexte general és el que serveix de referència per estudiar perquè s'han mantingut les aspiracions nacionals i quins han estat els mecanismes que han realitzat aquesta funció. Es a dir, quines han sigut les mediacions que han fet possible la definició de les identitats nacionals a Catalunya.

La dinàmica del franquisme feia pràcticament impossible l'actuació oberta de grups socials, partits polítics, institucions i el.laboracions ideològiques que modelessin i orientessin les opcions ciutadanes. Per això, el ritus més característic i més idoni per dur a terme aquesta tasca era la família. En el seu interior, disposava de suficient capacitat per transmetre els continguts que fonamenten la construcció subjectiva de la realitat nacional.

La interiorització de la pluralitat estructural d'Espanya estava condicionada per dos factors fonamentals: (a) la impossibilitat de posar en circulació continguts diferencials de forma manifesta; (b) la imposició estatal d'un model nacionalista espanyol exclusiu i excluent, basat en la ecuació nació-Estat. El contrast ~~st~~ entre la experiència familiar i la política franquista posarà en evidència un decalage pràcticament impossible de superar. El problema de la concòrdia d'identitats entre la fidelitat a Catalunya i les llealtats exigides per l'Estat era quasi incompatible. El contrast entre la dimensió subjectiva i la pragmàtica objectiva té una doble representació: (a) una reafirmació de la pròpia identitat primària, sustentada amb elements quotidians (llengua, costums,...) d'àmbit privat; (b) un allunyament de la dinàmica oficial que privava a l'Estat franquista d'una legitimitat popular. La situació de Catalunya, sota el règim franquista, possa de manifest la dualitat entre les exigències polítiques i les aspiracions nacionals.

En aquesta línia, la obsessió franquista per la "unitat de la pàtria" no va reïxir, perquè pretenia uniformar artificialment les diferents realitats nacionals que es donen a Espanya. Així, el franquisme va intentar imposar coactivament el seu projecte unitari d'Estat, reconeixent només "peculiaritats regionals" a la diversitat de pobles que l'integren. Aquest pressupost va xocar amb la pluralitat estructural i va ésser la causa del refús d'amplis sectors populars als principis polítics i nacionals del règim. En conseqüència, Espanya va deixar de ser una idea movilitzadora, per l'artificial identificació entre l'Estat i la nació.

Però, el refús va tenir unes repercussions més amples. El resultat fou la falta de legitimitat originària de l'aparell polític, la diversitat de projectes d'organització estatal i la impossibilitat d'homogenitzar les actituds polítiques enfront dels òrgans de poder. El recurs a la repressió era necessari per suplir la convivència dels pobles basada en el consens.

Sens dubte, el paper de la família catalana, en aquest context, és revelador. El camí de l'afectivitat és decisiu per la transmissió de les raons que es donen per justificar el dret dels pobles a la diferència. El procés de formulació de la identitat nacional proporciona els motius de lleialtat i de solidaritat primària, tenyits de forts continguts emotius. L'expressivitat del cas català, en el marc d'un Estat plurinacional, aporta els elements suficients per a separar analíticament les opcions polítiques de les fidelitats nacionals.

Aquest panorama explicatiu seria incomplet sense tenir en compte un altre factor: la immigració. Tots sabem que Catalunya ha estat, en els últims anys, una comunitat receptora d'una gran part dels fluxes migratoris que s'han produït a l'Estat espanyol. Aquest fenomen ha difuminat els límits del grup de referència nacional i ha introduït un element distorsionador en l'expressió dels lligams de solidaritat. La immigració significa la presència d'agents externs que dificulta la identificació automàtica entre els habitants i l'àmbit nacional. Però, a Catalunya, la immigració ha suposat l'orientació de les estratègies envers projectes nacionals de caire integrador.

Per aquesta raó, la dinàmica social catalana no ha afavorit l'aparició de conflictes de tipus de "reactivitat ètnica", donat que les fronteres i les demarcacions ètniques no corresponen

amb línies de diferenciació estructural. Tampoc han cuallat tendències de "competició per recursos", perquè no s'ha donat una discriminació sistemàtica i generalitzada pel lloc d'origen. El fet de situar el marc de l'immigració en el contexte del mateix Estat ha contribuït a debilitar aquestes tendències.

Pel que respecte a l'identitat nacional, aquest tema adquireix una notable relevància. Es tracta de definir les pautes per aconseguir un model de societat en ^{que} el respecte i la convivència siguin el resultat d'una dinàmica d'integració. La proposta de definir ^{la} identitat compartida és un factor necessari. És a dir, cal continuar en la línia d'incorporar a la societat catalana els elements de racionalitat ~~at~~ que permetin sentir-se català vivint a Espanya, sense que aquest fet signifiqui una renúncia a la pròpia identitat i un obstacle per integrar aquesta diversitat en un contexte més ampli i més enriquidor.

Reflexions sobre la identitat nacional

La qüestió nacional i els ventalls d'identitats que genera ha sigut objecte de molt variats anàlisis i de diverses reflexions. De tota manera, es troben a faltar programes d'investigació científica que responguin més a una metodologia apropiada que a l'expressió de discursos ideològics. És molt escassa la producció teòrica sobre el problema de la identitat a Espanya; les escasses referències a aquest tema estan sumergides en la gran quantitat de materials sistemàtics o dispersos sobre els nacionalismes. A més, en quasi tots els casos, els discursos es dirigeixen als convençuts i "prediquen" un discurs tancat i tautològic. Ens vam aproximar doncs al tema de la identitat, a partir del estudi del nacionalisme català, extès a altres manifestacions nacionals a Espanya.

El nostre propòsit ha sigut el de proposar un model (metodològic) d'anàlisi que --en forma de tesis problemàtiques-- serveixi de marc de referència per penetrar en un terreny tant complexe i relliscós com el de la identitat. El discurs nacionalista és, efectivament, molt ric en proposicions i pobre en proves. Moltes són les confusions terminològiques que hi ha sobre el problema nacional i variades les argumentacions que busquen justificar la seva naturalesa.

En el contexte de les identitats col·lectives, els nacionalismes són sovint una barreja de raó i passió, en la que fàcilment allò que és emotiu prima sobre allò que és racional. En les nostres indagacions vam construir quatre àrees que permeten al nostre judici aprofundir i aclarir el significat del concepte de identitat en el marc dels moviments nacionals:

(a) la relació històrica entre l'Estat i la nació, que ha definit diferents àmbits d'identitat (contradictoris o no segons els casos); (b) les diferents proposicions que estableixen una relació entre la classe social i la nació, tenint en compte que els processos d'identitat inclouen ambdues dimensions; (c) la definició dels atributs que configuren un ventall d'identitats i que converteixen a una comunitat en una realitat nacional; i, per últim, (d) els problemes de concretar un àmbit territorial i cultural que serveixi de referència a la pròpia identitat. Evidentment, aquests quatre elements estan molt relacionats, però poden analitzar-se separatament donat el pes específic de cadascun d'ells.

Respecte al primer tema, la relació entre l'Estat espanyol i la nació, trobem dos grans tesis formulades que impliquen concepcions oposades respecte a les identitats. La primera és la que afirma que Espanya és una nació única (una única unitat) i està defensada per postures conservadores o lliberals de base estatalista, centralista i uniformalitzadora. Per aquest camí és impossible comprendre la riquesa i complexitat de la societat espanyola, simplificant el problema en explicacions centrades tant sols en el procés històric de la nació de l'Estat i oblidant els processos d'identificació variats i contradictoris que ha generat.

La segona posició sosté que Espanya és una realitat plural, múltiple i inclusiva; és a dir, conté realitats molt diverses que no poden ser enteses des d'una prespectiva unitarista. Els defensors d'aquesta concepció es localitzen en diversos projectes: autonomista, federalista, confederalista i independentista. Cadascuna d'aquestes versions conté importants matisos diferencials i conecta amb situacions històriques diverses. Aquesta tesi és un exemple clar del problema de identitat que ha creat històricament la superposició del Estat, i de la nació. És a dir, trobem una gran varietat de processos d'interiorització de la realitat nacional que dificulten la legitimitat originària de l'Estat. L'uniformisme i la pluralitat són dos extrems amb escassos punts de contacte entre si.

La relació entre la classe social i la nació també ha tingut una ampla gama de formulacions. Quatre són les postures amb major acceptació i que han generat camins d'anàlisi de la identitat molt diferents: (a) els que defensen la naturalesa de la nació com instància al marge de (o superior a) les classes socials ; (b) els que l'entenen com el resultat d'aportacions successives classes en moments distints d'hegemonia; (c) el que la conceben com un producte típic de la burgesia; (d) els que veuen la nació encarnada per les classes populars.

El primer subapartat (nació per sobre de la història) correspon a perspectives estàtiques i conciliadores que barregen idealisme i nacionalisme en un discurs essencialista del que sovint no escapen ni les cosmovisions conservadores ni les progressistes. La segona concepció (etapes) és defensada per posicions d'esquerres que intenten ajustar la teoria marxista a l'expli-

cació de l'evolució de la nació (País Basc i Catalunya); realment és molt difícil periodificar els processos nacionals amb límits definits excluyents: normalment coexisteixen diferents projectes nacionals (i d'identificació col·lectiva) que pugnen per l'hegemonia. Es tracta d'una lectura atàctica, però sovint poc útil per fer-la servir com a marc d'una investigació.

La tercera i la quarta visió, tenen en comú el fet d'encarnar en una classe social determinada (la burgesa o la popular) tots els valors nacionals. Es evident que no ajuda gens a l'anàlisi sociològic de la identitat el presentar-la com a fenomen de naturalesa pura, immaculada i exclusiva d'una classe social determinada. Aquestes posicions formulen doncs la identitat de manera exclouent, com a creació singularitzada d'una classe social.

Sens dubte, en les formacions nacionals, coexisteixen diverses maneres de entendre la relació entre classe i nació. Però, allò que caracteritza al conjunt de proposicions es llur tendència a simplificar el procés històric. Tanmateix, existeixen raons estructurals que expliquen la diferent naturalesa de classe dels nacionalismes hispànics. Tant a Catalunya com al País Basc, la qüestió nacional surgeix amb l'impacte del mode de producció capitalista i com a resposta frontal a l'organització centralista del Estat. Però, presenten notables diferències: Al País Basc, l'hegemonia la recull una élit i una ideologia antimoderna (o premoderna) ruralitzant i socialitzadora de la societat camperola; a Catalunya, el nacionalisme empapa tot el cos social i totes les opcions de classe. No és extrany, doncs, que la realitat catalana presenti majors matisos i major pluralitat de formulacions ideològiques.

L'anàlisi dels atributs de la nació és especialment sintomàtic quan ens referim als trets d'identificació d'un grup nacional de pertinença front "als de fora", als estrangers. Es persegueix amb això remarcar la separació entre el concepte

te d'identitat pròpia ("nosaltres"), en front a les amenaques exteriors ("ells"), per tant d'establir als límits de la comunitat i les ~~es~~ències de l'identitat nacional. La definició dels atributs significa doncs, conèixer el signe característic que condensa les senyals d'identitat.

De la immensa literatura escrita sobre aquests temes, tres són els trets més comuns dels nacionalismes a Espanya: (a) La llengua, com element més expressiu del ser nacional, que és entesa no en la seva dimenssió únicament instrumental sino en el seu significat simbòlic. En alguns anàlisis del nacionalisme català s'equipara llengua amb nació i l'individu es socialitza per mitjà de l'aprenentatge de la llengua. En el País Basc es dona més importància a la llengua com a element diferenciador i excluent. (b) La raça, ja sigui entesa en la seva dimensió biològica o ètnica serveix també (sobre tot en el cas Basc) com un element de defensa contra la contaminació exterior i contra el mestissatge. S'olvida que els pobles hispànics són el resultat de successives onades d'habitants de diverses procedències i encara més diverses identitats. (c) El caràcter nacional és l'últim element més important que es presenta com dipositari de la "forma de ser" dels pobles, de la seva identitat col·lectiva.

Aquest tipus de discurs sobre els atributs es presenta en general en un marc de visions ahistòriques, incapaces d'interpretar la realitat dinàmica i canviant de la identitat. Ningú pot afirmar, en rigor, que la llengua, la raça o el caràcter nacionals --o els tres a la vegada-- constitueixen l'essència de la identitat nacional. La nació (i la identitat que en resulta) és un complex històric que no pot reduir-se a les dimensions dels seus atributs, sense caure en la cosificació i en la sacralització. Els elements constitutius de la nació proporcionen arguments de diferenciació i pautes d'identificació, però, aïllant-los del contexte i convertint-los en els símbols de la identitat, perden el seu caràcter

explicatiu.

Per últim, es pertinent senyalar alguns extrems de la base territorial sobre la que s'assenten les nacions i els moviments nacionalistes a Espanya. Es produeix sovint un desnivell entre l'àmbit establert legalment i el desitjat per a la nació. Tant els nacionalistes catalans com els bascos tenen plantejat aquest problema en torn a dos posicions bàsiques (d'identificació): una de tipus maximalista, amb pretensions irredentistes i un altre més possibilista i ajustada al procés seguit en l'època post-franquista. De tota manera, en ambdós casos, les reivindicacions territorials s'han convertit en el centre d'enceses polèmiques.

A Catalunya, la visió irredentista es concreta en la fórmula de Països Catalans, que inclouen la Catalunya francesa, el Principat, les illes i el País Valencià. La justificació d'aquesta postura --que implica una unitat d'anàlisi més amplia pel tema de la identitat-- es defensa en base a la unitat cultural històrica i lingüística comú. La versió possibilista (centrada a vegades en consideracions pragmàtiques) es centra en els límits estrictes del Principat de Catalunya com a radi d'acció nacional i d'identificació col·lectiva. En el País Basc, el programa màxim inclou tant el País Basc francès, com el País Basc espanyol més Navarra. El programa mínim d'identificació inclou en la seva reivindicació territorial l'annexió de Navarra al actual àmbit del País Basc espanyol.

En definitiva, hem vist en aquest apartat la naturalesa problemàtica i complexa de la qüestió nacional i els processos d'identitat a Espanya. Existeixen uns eixos centrals en torn als que s'articulen aquests tipus de moviments. Els temes del l'Estat, la classe, els atributs, i el territori, són elements estructurals de les variades formulacions de la identitat que requereixen una aproximació metodològica coherent. Només així podrem rescatar els discursos sobre la identitat i la nació

de la subordinació a les estratègies polítiques, per situar-los en el pla de la reflexió sociològica. Tot això partint de la hipòtesiⁱ de que és possible coronar un model d'organització política que sigui integrador, però que permeti la màxima expressió de tots els elements d'identificació col·lectiva. Es tracta de concebir la identitat d'una nació com un fenomen dinàmic i enmarcat en un ampli procés d'identitats compartides.

Algunes línies de la recerca

Per acabar, hi ha un aspecte que convé delimitar amb precisió. Es tracta de donar algunes pistes que serveixen de marc per continuar la recerca sobre la identitat. Per això, hem realitzat una enquesta pilot a Mataró (Barcelona) que inclou algunes de les línies bàsiques per determinar la complexitat del fenomen. En total, es varen entrevistar 264 individus, segons una mostra estratificada entre la població de més de 16 anys. El període de realització va ésser Abril de 1983. En aquest treball, només es tindran en compte les dades relacionades amb el tema de l'identitat. Les variables d'anàlisi giraran en torn a la llengua catalana, a la tendència política i al sentiment nacional.

El tema de la llengua té una dimensió singular quan es tracta de manifestar les preferències respecte als canals de comunicació entre l'Ajuntament i els ciutadans (quadre 3). Com es pot veure, hi ha variacions significatives segons les bases dels diferents partits. La majoria dels votats del PSC-PSOE opinen que el castellà ha d'ésser la llengua preferent de comunicació entre l'Ajuntament i els ciutadans (73,6%). CIU i ERC són partidaris d'una instrumentalització més intensa del català en el (61,5% i el 87,5% respectivament). En canvi, AP, el PSUC i el PCC tendeixen a definir un model de cooficialitat en els canals de comunicació municipals. Estratègicament aquest és un aspecte a reflexionar no solament de cara a les properes eleccions, sino de cara a consolidar una política de normalització lingüística del català.

L'estrategia lingüística de cara als immigrants (quadre 4) presenta molta dispersió en les respostes; és a dir, no hi ha un consens definit en els votants dels diferents partits. En els més importants, els partidaris de que els immigrants han d'aprendre a lleixir i escriure tenen valors molt desiguals.

Quadre 3

Vot a 1982 per llengua d'informació municipal (%)¹

	PSC-PSOE	C i U	AP	PSUC	ERC	PCC	UCD	CDS	Altres	Abst.	NC
Catala	8,3	61,5	13,3	14,3	87,5	33,3	-	-	80,0	18,8	28,8
Castella	73,6	7,7	40,0	28,6	-	-	100	100	20,0	62,5	43,8
Indiferent	18,1	30,8	46,7	57,1	12,5	66,7	-	-	-	18,8	27,4
TOTAL	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Nota 1. Respón al 92%

Font: Enquesta Mataró 1983.

Quadre 4

Vot a 1982 per els immigrants i la llengua catalana (%)¹

	PSC- PSOE	C i U	AP	PSUC	ERC	PCC	UCD	CDS	Altres	Abste.	N.C.
Lleixir i escriure	9,9	5,1	20,0	-	12,5	-	-	25,0	20,0	6,3	2,7
Parlar	31,0	46,2	33,3	42,9	50,0	-	-	-	20,0	31,3	31,5
Entendre	50,7	48,7	40,0	57,1	37,5	100	-	25,0	40,0	56,3	60,3
Ni parlar ni entendre	8,5	-	6,7	-	-	-	100	50,0	20,0	6,3	5,5
TOTAL	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Nota: 1 Respón el 91,7%.

Font: Enquesta Mataró 1983.

Els socialistes superen en un 4% als de CIU, el 12,5% d'ERC es coherent amb les seves bases; contrasta el 20% de respostes favorables a aquesta opció a AP. Els que opinen que els immigrants no han de parlar ni entendre el català es concentren, sobre tot; en els socialistes, AP, l'abstenció i el que no contesten, a més de partits minoritaris com UCD i CDS. La qüestió més important es determinar si els immigrants han d'entendre o parlar en català. En aquest punt, es troben diferències significatives. Dins els votants socialistes, d'AP, i comunistes, predominen els que consideren la primera opció com a més adequada a la realitat actual de Catalunya. A ERC es desplaça la estratègia cap els que creuen que els immigrants han de parlar en català. A CIU, hi ha un equilibri de postures dintre d'una tònica d'acceptació de la llengua del país com a pròpia. Tanmateix, aquesta diversitat de posicions lingüístiques no permet concloure una línia decidida en cap direcció. Aquest fet evidència la heterogeneïtat social que s'agrupa en torn de les diferents estratègies polítiques a Mataró.

Respecte a quí es català (quadre 5), es poden fer diverses consideracions. La primera és que els socialistes reparteixen quasi proporcionalment les respostes entre les tres opcions; és a dir, el que viu i treballa a Catalunya, el que ha nascut a Catalunya i el que té voluntat de ser-ho. El mateix succeeix amb el PCC. En canvi, CIU i AP consideren majoritàriament la valoració d'aquesta pregunta cap a la última opció. La diferència, amb ERC, és que no hi ha cap dels seus votants que escolleixi la primera resposta. Es a dir, cada cop és més important, en una conjuntura com la actual, l'especte volutiu, en front al natural i al situacional.

El sentiment nacional (quadre 6) delimita també un altre element distintiu entre els diversos partits. Els percentatges més concentrats en la vivència d'espanyol es donen, sobre tot,

Quadre 5

Vot a 1982 per qu  es català (%)¹

	PSC- PSOE	C i U	AP	PSUC	ERC	PCC	UCD	CDS	Altres	Absten.	NC
El que viu i treballa a Catalunya	34,2	5,1	7,7	50,0	-	33,3	-	-	20,0	13,3	17,6
El que ha nascut a Catalunya	30,1	10,3	23,1	-	25,0	33,3	100	25,0	20,0	26,7	35,1
El que té voluntat de ser-ho	35,6	84,6	69,2	50,0	75,0	33,3	-	75,0	60,0	60,0	47,3

Nota: 1 Respon el 91,3%.

Font: Enquesta Mataró 1983.

CICLE DE CONFERÈNCIES

353

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LES CLASSES SOCIALS

"PER A UNA TIPOLOGIA DE LES CAPES MITJANES"

LLUÍS CARREÑO

ORIOI HOMS

MARINA SUBIRATS

PER A UNA TIPOLOGIA DE LES CAPES MITJANES

Lluís Carreño

Oriol Homs

Marina Subirats

L'estudi sociològic de les capes mitjanes catalanes no està fet encara. La complexitat d'aquestes capes, la seva fragmentació i diversitats internes, el fan especialment difícil. Si bé alguns dels grups socials que en formen part han estat ja analitzats amb un cert detall, ens manca un coneixement sistemàtic de tots els seus components, i, per tant, de la seva acció de conjunt dins la societat catalana.

Aquesta carència ha esdevingut més visible en el moment de la preparació del present cicle, que aspirava, justament, a una certa sistematització de les informacions sociològiques disponibles. Davant la manca de treballs de conjunt sobre aquest punt concret calia optar per una de les dues vies possibles: o deixar en blanc tota referència a una anàlisi global de les capes mitjanes, o improvisar-la, definint-ne unes grans línies possibles, tot i sabent els riscos que comporta qualsevol improvisació; però esperant alhora que aquesta estimuli, encara que sigui per haver suscitat el desacord, nous treballs sobre una peça cabdal, i en canvi tant poc estudiada, de la nostra societat.

I El marc de referència teòrica.

La polèmica per arribar a una definició precisa del terme "classe social" assoleix el seu punt màxim en la recerca de referències per al concepte de classe mitjana. Terme confús en ell mateix; que remet a un doble marc teòric que és alhora el doble marc de confrontacions dins el qual oscil·la tota la sociologia: el concepte de classe, procedent de la terminologia marxista, l'adjectiu "mitjana", procedent d'una terminologia descriptiva per a la qual la societat té el caràcter d'una escala jeràrquica, imatge alhora de la continuïtat en les posicions i de la definició a partir de dimensions abstractes, com per exemple la localització en l'espai.

Cal reconèixer, però que malgrat la confusió constitutiva del terme, aquest ha fet fortuna, i ha passat al llenguatge del carrer, sanció ambigua per al sociòleg, però que el porta a comprendre que es troba enfront d'un objecte real, tan mal definit com es vulgui, això sí. L'intent de precisió i de redefinició no sol aclarir però els seus dubtes: cap dels esquemes teòrics assajats per a resoldre d'una manera definitiva la conceptualització de la classe mitjana és plenament satisfactori; i en general, s'acaba triant, per a ser operatiu, en forma provisional, aquell que ens desagrada menys.

Dins el marc de la teoria marxista, que aquí serà utilitzat com a punt de referència més pròxim, donada la seva indiscutible superioritat explicativa, pel que fa als àmbits que tractarem, damunt altres plantejaments teòrics, i malgrat els seus punts foscos, la classe mitjana es difícil de situar. L'esquema teòric de Marx que crea l'arquitectura de la seva explicació de la societat, es basa en l'existència de dues grans classes antagòniques. En les anàlisis de societats concretes, aquest esquematisme és corregit i d'altres classes, capes, fraccions, categories, etc. són possibles

i són realment utilitzades; el seu origen queda vagament explicat a través de la idea de procés: la constitució de les dues grans classes antagòniques característiques de cada mode de producció s'opera a través d'un procés constant d'enfrontaments, de canvis graduals. Cada període històric conserva encara relacions socials procedents del passat, no plenament transformades, i anticipa relacions socials del futur, assaja tantejant camins no explorats. D'aquest transformar-se del que ja no és com abans i del que encara no és com serà, és a dir, de les relacions socials que escapen a la llei fonamental de cada mode de producció, neix el fonament teòric de l'existència de grups socials distints a les classes antagòniques.

Aquest esquema d'interpretació seria suficient sempre i quan pogués ser utilitzat per a explicar situacions limitades, relativament marginals i globalment inestables. La cosa, però, es complica en la mesura en què cal utilitzar-lo per a explicar l'existència de grups socials molt amplis, que presenten, a més, tendència a créixer. Si arribem a la conclusió, com han fet diversos sociòlegs, que la classe mitjana experimenta una ampliació numèrica tal que arriba a esdevenir el grup social més ampli i alhora més visible, quant a la imposició de formes de vida, mentalitat, etc., cal, certament, replantejar-se la validesa d'un esquema marxista que l'entenia fonamentalment com un grup -la petita burgesia- en vies d'extinció.

I efectivament, l'àmbit de la classe mitjana ha estat ^{revisat} ~~mirat~~ per un gran nombre de teòrics, en els últims anys. Dues qüestions anòmales, respecte dels plantejaments marxistes inicials, han concentrat els esforços. La primera fa referència a la continuïtat de la classe mitjana, i més concretament, del grup que sol denominar-se petita burgesia, grup teòricament condemnat a la desaparició amb el desenvolupament del capitalisme. Lluny de desaparèixer, la petita

propietat dels medis de producció sembla estabilitzar-se en algunes àrees productives, alhora, però, que es ~~vuen~~^{vuen} complicats lligams entre aquests propietaris i les grans empreses. La dificultat teòrica ha estat resolta a partir de la comprensió del fet que l'extracció de plus-valor no passa única i necessàriament, en el capitalisme, per l'explotació del treballador nu, sinó que poden donar-se associades certes formes d'explotació i de manteniment, per part del treballador, de la propietat dels mitjans de producció (cas de les petites empreses, petita propietat pagesa relacionada amb multinacionals que subministren tecnologia, petit comerç i relació amb les grans cadenes comercials, etc.). De tota manera, la majoria d'autors reconeixen una disminució numèrica lenta del grup, i, sobretot, una pèrdua de poder en el conjunt de les formacions socials capitalistes avançades.

El segon problema teòric plantejat en relació a la classe mitjana és el dels límits entre aquest grup i les altres classes socials. Si la petita burgesia tradicional posseïa en propietat els medis de producció, criteri que l'apropava a la situació de la burgesia, determinades capes característiques de la societat industrial tenen una mentalitat i formes de vida similars, en alguns aspectes, a les de la petita burgesia, però en canvi, estan formades per treballadors assalariats. Així, com cal classificar i entendre la posició dels treballadors assalariats no manuals, anomenats "de coll blanc"? Aquest grup extraordinàriament reduït en els inicis de la societat industrial, ha crescut i ha canviat. És alhora diferent de la classe obrera i diferent de la petita burgesia, però hereu d'algunes de les característiques d'aquesta i similar, en molts aspectes relatius a les relacions laborals, als treballadors manuals.

Per a alguns autors, aquest grup és característic de la classe mitjana. El seu fort creixement ha conduït, però, a que el grup dels colls blancs també es diferenciï internament, es fragmenti i es jerarquitzi. I mentre determinades capes entren en un tipus de relacions productives que els fan cada vegada més similars a la classe obrera, d'altres capes accedeixen, a través del saber tècnic, a posicions elevades de poder econòmic i polític, totalment allunyades de qualsevol paral·lelisme possible amb el món obrer, malgrat que els individus que les formen comparteixin la condició d'assalariats.

El problema es centra doncs, bàsicament, en la definició de les posicions dels diversos grups socials que formen aquesta franja intermèdia de la societat, i en l'establiment dels límits i divisions internes al grup, per tal d'arribar a situar-ne els interessos i de comprendre, fins a quin punt aquesta franja és susceptible de decantar-se cap a les posicions ^{de la classe treballadora, o} més enllà de les formulacions ideològiques, a adoptar posicions conservadores i a actuar com element de manteniment del mode de producció capitalista. Problema teòric, però vinculat a qüestions de gran transcendència política, perquè l'opció dels grups intermedis és el fet que sovint fa decantar la balança d'un o altre costat.

És en aquests termes que la sociologia dels darrers anys ha plantejat la problemàtica teòrica central en relació a la classe mitjana. No entrarem aquí en la descripció concreta dels diversos criteris que s'han utilitzat per arribar a una classificació dels grups de la classe mitjana que no fos purament descriptiva. En uns casos s'ha partit de la consideració de la necessitat de la presència de determinats aparells, en els quals actua la classe mitjana, per tal d'assegurar l'acumulació de capital (Nicolaus 1967); en altres autors, s'analitza el tipus de capacitats aportades per ca-

da classe social (Giddens, 1979); en altres encara, el caràcter productiu o improductiu del treball realitzat (Poulantzas 1974), o les formes d'acumulació capitalista i la polarització dels coneixements tècnics (Bauderol i Establet, 1974). La conclusió que es pot despendre d'aquests treballs és la de la impossibilitat de parlar de la classe mitjana en els mateixos termes en què es pot parlar de classe obrera o de burgesia, i la necessitat d'analitzar, en cada cas concret, el conjunt de capes que formen globalment la classe mitjana, i la seva situació diversa a l'interior de cada sistema social.

Així doncs, en aquesta ponència, que no preten ser una aportació teòrica a la qüestió de la classe mitjana, sinó que únicament aspira a situar les diverses capes que la formen a Catalunya, hem partit d'una conceptualització que ens ha semblat la més adequada per donar compte de la situació que calia explicar. De la definició global de la classe mitjana hem exclòs els grups d'assalariats que realitzen un treball no manual, però que tenen una qualificació relativament baixa: dependents del comerç, treballadors de la banca o dels serveis, administratius, etc., grup que, malgrat una sèrie de diferències culturals, polítiques i de formes de vida, ha de ser comprés com a part de la classe treballadora, al nostre parer. I de fet, aquesta sembla ser una posició cada dia més majoritària entre els teòrics, donat el procés de pèrdua de prestigi i de disminució de diferències salarials en relació als treballadors manuals que s'ha donat en aquest grup, a mesura que s'ha produït el seu augment numèric.

Exclòs aquest grup, la classe mitjana queda limitada a una franja relativament estreta de la societat, encara que la seva importància política i ideològica sigui fonamental. Dins però, d'aquesta classe mitjana, seguint una terminologia certament imprecisa però
hem distingir entre ella i nom d'una mitjana)

generalitzada. I a l'interior de cadascuna d'elles, hem introduït, encara, el conceptes de fracció i de capa (Poulantzas 1968) conceptes necessaris, al nostre entendre, per a matisar la diversitat de situacions i grups inclosos en aquesta franja intermèdia de la societat. El terme capa, que és el que permet de distingir petites diferències de posició a l'interior de cada fracció i de la nova i la vella classe mitjana, ha estat finalment considerat com el més ^{al qual} idoni per a designar aquest conjunt heterogeni de grups socials, tes fa difícil aplicar el nom de classe en sentit estricte.

II Les capes mitjanes a Catalunya.

Fetes, doncs, les precisions anteriors quant a la definició de les capes mitjanes, passem a veure quina és la seva amplitud a Catalunya (1).

El conjunt de capes que formen la vella i nova classe mitjana, representaven, l'any 1970, el 25,1% de la població activa. L'any 1975 s'havien reduït fins al 20,6%, reducció que correspon a una sèrie de canvis interns que s'operen en aquest període, i que reflecteix, bàsicament, la disminució del nombre d'agricultors i de treballadors per compte propi.

En relació a Barcelona, el volum global d'aquest grup és lleugerament menor que per al conjunt de Catalunya: 24,6% l'any 1970 i 18,8% l'any 1975.⁽²⁾ Giròna i Lleida, en canvi, superen la mitja catalana, amb un 29,8% i un 33%, respectivament, per a l'any 1970, percentatges derivats de la importància de la petita empresa i de

(1) Veure annexe.

(2) Cal tenir present que les xifres de 1975, per a Barcelona, no són enterament fiables.

la propietat agrària, en el cas de Lleida. Les ciutats industrials properes a Barcelona mostren una composició especialment reduïda de les capes mitjanes: 12,7 % de la població activa a Badalona, 10,2% a Cornellà, 12,1 % a l'Hospitalet -xifres per al 1970- amb lleugera tendència a la reducció cinc anys més tard.

Aquesta disminució del volum numèric de les capes mitjanes, de 1970 a 1975, expressa, com hem dit, els canvis que es produeixen en aquest període, i la disminució de la vella classe mitjana, que passa, globalment, a Catalunya, del 17,7 % al 13,5 % del total de població activa, i que en aquest període disminueix en totes les ciutats de més de 50.000 habitants.⁽³⁾ Per al conjunt de Catalunya hi ha la devallada del nombre de pagesos; a les ciutats, però, les xifres de pagesos són mínimes, i la disminució s'opera en les altres fraccions de la vella classe mitjana, sobretot en els treballadors per compte propi.

La nova classe mitjana, en canvi, tendeix a créixer, en termes absoluts com relatius, en totes les ciutats de més de 50.000 habitants, amb l'excepció de Barcelona, excepció que, per raó de les dades, no ofereix una total fiabilitat. Així doncs, podem considerar que, globalment, les dades confirmen l'existència de processos coneguts en la societat capitalista: la lenta disminució numèrica de la vella classe mitjana i l'ampliació de la nova classe mitjana, bàsicament vinculada a activitats ciutadanes.

Per tal de veure la relació existent entre cadascun d'aquests dos grans grups, s'ha ~~de~~ procedit a calcular un índex (CMV/CMN) ~~de~~ 100, que permet mesurar quin dels dos grups predomina en cada localitat. La relació més favorable a la nova classe mitjana és la que es dona a Barcelona, on aquesta supera numèricament a la vella classe mitjana en forma creixent de 1970 a 1975. Per al conjunt de Catalunya, en canvi, obtenim l'índex de 239,2 per al 1970, de 190,1

(3) Excepte Barcelona, on el pol de Barcelona és el pol de població de ciutats de més de 50.000 habitants per al 1970.

per al 1975. És a dir, la vella classe mitjana encara duplicava numèricament a la nova, tot i que la diferència tendeix a disminuir. L'índex per a Catalunya sense Barcelona encara ens dóna xifres més elevades: 442,6 i 296,3, respectivament, per als anys esmentats. La vella classe mitjana hi té, doncs, un pes molt superior al de la nova, però, alhora, aquest pes s'afebleix molt ràpidament.

Aquestes indicacions numèriques constitueixen únicament un marc de referència per a situar l'amplitud de les capes socials que cal analitzar. Fins aquí, aquestes xifres tenen, doncs, poca significació. Cal veure amb més detall les característiques de cadascuna d'aquestes capes, i sobretot, la seva actitud en relació a la col·lectivitat catalana, la seva capacitat d'imprimir en ella unes direccions determinades, per a poder valorar la significació dels canvis numèrics esmentats.

III La vella classe mitjana o petita burgesia.

D'una forma global, la vella classe mitjana es caracteritza per una situació residual en relació a les formes del capitalisme avançat; situació residual que no implica una ràpida desaparició, tal com preveia l'esquema marxista clàssic, ni suposa forçosament la manca de modernització, sinó que comporta, sobretot, una posició no dominant en l'àmbit de la producció, i condueix, per tant, al desenvolupament de posicions defensives, originades en la doble necessitat de fer front a formes de producció més agressives i de lluitar contra la tendència a la proletarització d'aquest grup que tals formes de producció impliquen.

Aquesta situació defensiva, al nostre entendre, és la clau per a analitzar els processos interns en les capes mitjanes, i els moviments de transformació que hi tenen lloc, i que tendeixen a la inserció de les generacions joves d'aquests grups socials en les formes característiques de les noves classes mitjanes, a partir de la utilització del sistema educatiu com a via de promoció individual.

Numèricament, el pes global, a Catalunya, de la vella classe mitjana, era, l'any 1970, del 17,7 % de la població activa. La tendència a la disminució numèrica d'aquesta classe és patent en la comparació entre les xifres de 1970 i 1975. Així, l'any 1975, el seu pes s'ha reduït, per a Catalunya, en més de 4 punts, i ja només és de 13,5 % de la població activa.

Les fraccions característiques de la vella classe mitjana que podem identificar com a fonamentals són: petita indústria i artesanat, empresa agrícola, petit comerç i professions liberals independents. Alhora, però, a l'interior de cadascuna de les fraccions existeixen encara diverses capes, formades a partir d'unes vinculacions més o menys estretes amb les formes econòmiques organitzatives pròpies del capitalisme avançat. Aquestes vinculacions són decisives per comprendre la dinàmica de cada capa i les diverses formes que agafa la seva posició defensiva.

Així, en la petita indústria trobem una determinada dinàmica en la zona de Barcelona, on sovint existeixen vinculacions amb les grans empreses a través de la producció, i on es dona també una major necessitat d'adopció dels trets de les relacions laborals instaurats per la gran empresa -salari, vacances, horaris, etc.- dinàmica diferent de la que té la petita indústria de ciutats mitjanes, on els empresaris formen part de l'èlite local, i on continua vigent un tipus de relacions laborals de caràcter més

paternalista, i, ahora, sol haver-hi una menor modernització tant en els aspectes tècnics com de gestió. Numèricament, el pes dels empresaris industrials i de serveis és lleugerament superior a Barcelona que en el conjunt de Catalunya (4,1% i 3,6%, l'any 1970), però en algunes ciutats com Girona, Lleida o Reus, ultrapassa les xifres de Barcelona. Entre 1970 i 1975 sembla haver-hi una lleugera disminució d'aquest grup a Barcelona, així com també una disminució dels treballadors autònoms, que a Barcelona passen del 5,8 % el 3,7 % de la població activa i a Catalunya del 6,3 % al 5 %.

En relació al petit comerç, cal assenyalar igualment l'existència d'almenys dues capes, en funció del dinamisme econòmic i la capacitat d'innovació. Les diferències entre ambdues correspon generalment a la implantació en contextes locals globalment dinàmics o no, des del punt de vista econòmic. Així per exemple, en zones de la costa, on s'ha produït un ampli desenvolupament del turisme, els comerciants, com els hotelers, han tendit a adoptar criteris de modernització, d'intervenció en els afers col·lectius a fi d'incidir en l'organització econòmica i urbanística, i de formes de vida generalment caracteritzades com a urbanes, quant als tipus de consum, relacions socials, etc. En zones amb una escassa dinàmica, en canvi, el petit comerç tendeix a l'estancament, i fins i tot a convertir-se en una activitat secundària, alternada en alguns casos amb altres activitats assalariades; la capacitat per a l'acció col·lectiva d'aquest grup, així com la tendència a l'associació; són molt reduïdes, i la intervenció en els afers públics sol tenir un caràcter puntual i netament defensiu, a fi d'impedir la implantació de cadenes comercials o els canvis urbanístics que puguin modificar les situacions establertes.

Els mateixos trencaments interns per capes són observables tam-

bé en el cas de la pagesia, grup que experimenta, globalment, una forta recessió numèrica. El grup dels empresaris agraris, amb assalariats o sense, i del personal qualificat que treballa en l'agricultura formava, l'any 1970, el 6,8 % de la població activa. Cinc anys més tard era ja únicament el 4,2 %. És probable que des del 1975 ençà, la reducció hagi estat molt menor, donat que la crisi econòmica ha tendit a frenar les migracions camp/ciutat. Amb tot, aquest grup social pot seguir disminuint, si tenim present l'elevadíssima mitjana d'edat de la pagesia catalana, i la baixa continuïtat d'aquesta activitat entre els joves. Cal dir, però, que s'observa també, en el cas de la pagesia, una forta diferència entre les actituds dels pagesos d'aquelles zones on s'ha produït modernització agrària, -El Maresme, L'Urgell, El Segrià, L'Empordà,- i les dels pagesos d'aquelles zones agràries amb baixa modernització tècnica, on els nivells de vida segueixen estant molt per sota de la mitjana de Catalunya i on es dona una acusada manca de serveis. En el primer cas les formes de vida tradicionals han estat gairebé completament abandonades, i la pagesia ha introduït formes de producció i de gestió molt similar als que caracteritzen la indústria; en el segon cas, en canvi, es mantenen alguns trets propis de les formes de vida tradicional, amb menor capacitat d'innovació i d'iniciativa en relació a la producció. Una altra ponència desenvoluparà en profunditat l'anàlisi de la situació de la pagesia, que forma la fracció més diferenciada a l'interior de la vella classe mitjana propietària dels medis de producció. Apuntem aquí únicament el fet que no seria vàlida la consideració de la pagesia com un grup amb formes de vida i mentalitat tradicional -imatge ciutadana encara prou freqüent- sinó que en ella existeix ja una capa amb forta tendència a la innovació i a la modernització.

Resumint els trets apuntats fins aquí, es pot dir que, globalment, en el cas de les tres fraccions esmentades, s'observa:

① Es produeix dins cadascuna d'elles una diferenciació interna segons el grau de vinculació a les formes del capitalisme avançat; aquesta diferenciació incideix en les actituds d'iniciativa i modernització de les activitats productives, així com en les formes de vida i de consum, i en la capacitat de cada capa d'assegurar la continuïtat i d'incidir col·lectivament en els afers públics.

② En relació al nivell de reproducció d'aquestes fraccions, hi ha una tendència a la disminució ràpida dels pagesos i també, entre 1970 i 1975, com hem assenyalat, una disminució dels sectors econòmicament més febles, els empresaris sense assalariats, mentre els empresaris amb assalariats de la indústria i els serveis es mostren més estables. No és evident però que aquestes tendències s'hagin mantingut després de 1975, ja que cal assenyalat, en els últims anys, l'emergència d'una sèrie de petits negocis, tallers o botigues gairebé sempre sense assalariats i sovint en condicions econòmiques molt precàries, que apareixen com a alternativa a la pèrdua del treball assalariat. No disposem encara, però, de dades suficients per a mesurar la importància d'aquest fenomen.

③ Des del punt de vista polític, aquestes fraccions de la classe mitjana s'han caracteritzat, durant l'etapa franquista, per una forta passivitat i una manca d'organitzacions pròpies que els ha impedit la intervenció en la vida pública, així com la possibilitat de pressió damunt els organismes estatals. Així, la posició defensiva, que troba les seves causes principals en el terreny econòmic, en ampliar-se la presència i l'acció de les grans empreses, ha estat també traslladada al terreny de les actituds polítiques. L'element comú i més homogeneitzador políticament és la seva compo-

sició de catalans d'origen en un percentatge elevat, fet que ha determinat una adhesió ideològica al catalanisme, com a forma de diferenciació en relació a una classe treballadora amb una forta proporció de castellanoparlants. Ara bé, el catalanisme, en aquestes fraccions de la classe mitjana, no constitueix un projecte definit en quant a les seves modalitats polítiques, sinó més aviat un element de reforçament de la identitat i de continuïtat de les actuals formes de societat, donat que la posició defensiva i l'atomització que hem assenyalat com a característiques d'aquestes fraccions dificulta l'emergència de projectes col·lectius de caràcter innovador.

El cas de les professions liberals, darrera fracció que cal incloure dins el conjunt de la vella classe mitjana, és una mica diferent dels anteriors, i presenta alguns trets que, en certa manera, el vinculen a posicions pròpies de la nova classe mitjana. En efecte, la forma d'inserció econòmica d'aquesta fracció passa fonamentalment per l'exercici d'un saber tècnic, i en aquest aspecte sol participar de la voluntat de modernització i racionalització de la vida col·lectiva que considerem característica de la nova classe mitjana.

Ara bé, cal assenyalar que les professions liberals han experimentat també un procés de transformació interna, lligat a dos factors: en primer lloc, el creixement numèric del nombre de professionals, liberals o no, i la incorporació de professionals procedents de capes populars, fets que tendeixen a trencar l'homogeneïtat interna del grup i a disminuir el prestigi global de que gaudia en altres èpoques. En segon lloc, ha avançat el procés de salarització dels professionals, encara que amb ritmes diferents

per a cada professió. De fet, la proporció de professionals liberals dins la població activa ha disminuït, entre 1970 i 1975, a Barcelona, (1,9% a 1,3%), on el seu pes és superior a la resta de Catalunya, i on s'ha produït de forma més aguda el procés de salarització.⁽⁴⁾

El creixement del nombre de professionals i l'augment del nombre d'assalariats han provocat una sèrie de resistències i conflictes dins de cadascun dels cossos professionals, que han experimentat una certa jerarquització interna entre liberals i assalariats; sovint aquesta jerarquització ha determinat l'aparició d'actituds conservadores en els nuclis que ocupen les posicions més elevades de cada professió, i especialment en els nuclis que es caracteritzen per l'exercici liberal.

Des del punt de vista polític-ideològic, el procés que s'ha produït pot ser resumit en els termes següents: els professionals liberals han tingut més possibilitats d'acció col·lectiva que els altres grups més amunt esmentats, durant el franquisme, gràcies a l'existència d'organitzacions professionals que han jugat, en molts moments, papers importants en la lluita antifranquista, com a conseqüència de les posicions modernitzadores i catalanistes que assumia un gran nombre dels seus membres, i per la vinculació als col·legis professionals de sectors assalariats que ja entren plenament en la caracterització de la nova classe mitjana, més activa políticament, com veurem, que la vella. Les accions antifranquistes, així com les accions culturals destinades a fer conèixer un passat silenciats pel franquisme -per exemple l'obra feta per la Generalitat de Catalunya en l'època republicana- amagaven, però, una situació de diferències i conflictes interns dins de les professions, situació que tendeix a passar a primer pla en el període de la

(4) . Veigis Nota 2 .

transició política, en el que l'existència de nous canals d'expressió política modifica l'acció de les organitzacions professionals. La funció de substitució de l'expressió política que aquestes organitzacions van realitzar en el període final del franquisme ja no és necessària en el moment de la legalització dels partits. Per tant, les organitzacions professionals tornen, de fet, a les seves funcions corporatives pròpies, i es produeix en elles un descens de l'activitat i les mobilitzacions, així com una fragmentació interna producte de la jerarquització mateixa de les professions, ja esmentades. Les diferències d'interessos i d'ideologies, més accentuades que en el passat, com a conseqüència de l'ampliació dels cossos professionals i de la divisió entre assalariats i liberals, es manifesten ara a l'interior de les organitzacions professionals, en les que tendeixen a dominar sectors conservadors que imprimeixen a aquestes institucions un caràcter marcadament corporatiu.

IV La nova classe mitjana

Els trets fonamentals que caracteritzen el que anomenen nova classe mitjana, a Catalunya, poden ser definits de la següent manera: (a) salarització, i per tant manca de vinculació directa amb la propietat dels medis de producció. (b) Inserció bàsicament ciutadana, en els serveis, l'administració i la indústria. (c) Disposició d'una força de treball de qualificació relativament elevada, que constitueix la base de legitimitat de la seva situació intermèdia en les posicions econòmiques. (d) Tendència a la modernització, i ideologia fortament tecnocràtica, com a resultat del tipus de qualificació que li és propi i del paper exercit en l'àmbit de la producció i dels serveis. (e) Domini dels mecanismes culturals, que

confereix a aquest grup una posició clau en els processos de canvi social.

La nova classe mitjana és un grup social de formació recent, surgit dels processos de canvi social. Numèricament és relativament restringida -7,4% del total de la població activa catalana, l'any 1970- però el seu creixement ha estat ràpid a partir dels anys seixanta. La seva implantació ciutadana és molt visible: 12,6 % de la població activa a Barcelona, percentatge molt superior al del conjunt de Catalunya. La ^{seva} ~~nova~~ formació recent, així com el conjunt de característiques esmentades, fan de la nova classe mitjana un grup més homogeni quant als interessos, mentalitat i formes de vida. que la vella classe mitjana ja descrita.

Amb tot, cal assenyalar, en el cas de Catalunya, l'existència, dins la nova classe mitjana, de dues capes, que es formen a partir de la relació establerta amb l'administració: la capa dels funcionaris, i molt especialment dels funcionaris de l'administració perifèrica de l'Estat, amb una forta component d'individus d'origen no català; i la capa dels tècnics o directius, d'empreses i de serveis, públics o privats, amb una composició més elevada d'individus d'origen català.

Aquesta diferenciació prové de les condicions polítiques del franquisme, encara que les seves arrels són més llunyanes. Entre la població d'origen català s'ha produït, especialment durant el franquisme, un rebuig a ocupar llocs en l'administració estatal, que no era considerada com un instrument propi i utilitzable per a la intervenció en els afers col·lectius, sinó més aviat com un conjunt d'aparells ineficaços i gairebé hostils. En el període de 1940 a 1960, l'entrada dels catalans en els aparells de l'administració perifèrica de l'Estat és gairebé impossible, exceptuant alguns casos individuals en que es manifesten posicions netament franquis-

tes. A partir dels anys seixanta s'inicia una lleugera penetració de catalans en l'administració, però globalment els cossos de funcionaris de l'Estat segueixen essent considerats com grups de penetració d'un poder centralista, antidemocràtic i contrari a Catalunya.

Deixant de banda momentàniament els sectors de funcionariat, s'observa que els components de la nova classe mitjana, degut al seu nivell d'estudis, relativament ^{elevat} ~~elevat~~, en comparació amb el promig de la població, té una base d'intervenció de caràcter tecnocràtic, que necessita com a camp d'acció una societat relativament moderna i organitzada, sense la qual el propi grup no té raó d'existir.

L'expansió econòmica dels anys seixanta va determinar un fort creixement numèric d'aquest grup social, al produir-se l'augment de tècnics en les empreses i l'augment dels serveis. Aquest fets van permetre l'ascens social d'un conjunt d'individus, l'origen dels quals es troba en la vella classe mitjana, però també en alguns sectors populars i en grups de població immigrant. Les noves condicions econòmiques van permetre a aquest grup social l'adopció de formes de vida i de consum similars als habituals en els mateixos grups d'altres societats europees. Amb una diferència, però: a Catalunya, la nova classe mitjana va trobar una situació de bloqueig polític i ideològic, de manera tal que la modernització social quedava limitada a determinats aspectes del consum o de les formes de vida, però no podia estendre's a altres àmbits de la societat.

Aquesta contradicció esdevé, a partir dels anys seixanta, l'element central coesionador de la nova classe mitjana, que es presenta obertament com un grup portador d'una forta voluntat de modernització. Una modernització que, en aquell període, no pot canalit-

zar-se, com hem dit, a través dels mecanismes de l'administració, és a dir, que no té canals per a la intervenció en al vida pública. Aquesta situació condueix a la nova classe mitjana a la oposició política, i es produeix: (a) la identificació del franquisme com obstacle principal per a la modernització i racionalització de la societat. (b) la identificació amb un projecte de societat catalana moderna que va quedar tallat a partir de la guerra, i per tant l'adopció de posicions catalanistes com a signe, alhora, de la lluita antifranquista, la voluntat modernitzadora i la reivindicació d'un espai propi per a l'actuació pública d'aquests grups. (c) La necessitat d'aliances polítiques en la lluita antifranquista; aliances que, donada la debilitat d'un projecte polític modernitzador en la burgesia catalana democràtica, tendeix a realitzar amb la classe treballadora, únic grup amb una mobilització relativament elevada, com a conseqüència de les condicions polítiques del franquisme.

La realització d'aquestes aliances és, certament, complexa. Inicialment s'estableixen de forma lenta, sobre la base de posicions individuals. Més tard, però, arriben a assolir un cert caràcter institucional a través de l'adhesió als partits d'esquerres i de la creació de l'Assemblea de Catalunya. A través d'aquest procés es produeix, d'una banda, un aprofundiment en els projectes d'organització dels diversos sectors socials -les alternatives formulades en relació a l'organització urbana, l'escola, la sanitat, etc.-; d'altra banda, una certa radicalització de la nova classe mitjana, que no solament adhereix a un projecte polític democràtic -únic que li pot permetre la intervenció en els afers públics- sinó que arriba sovint fins a posicions polítiques que reclamen el socialisme.

L'aliança entre la nova classe mitjana i la classe treballadora forma, a Catalunya, la base d'un bloc polític que es consti-

tueix com a tal en l'última etapa del franquisme i els inicis de la transició democràtica. Aliança sustentada però, en aportacions diferents de cadascuna de les dues classes. La nova classe mitjana aporta, fonamentalment, la configuració ideològica d'un projecte polític basat en la racionalització, la modernització, l'augment dels serveis i de la intervenció de l'administració pública en la construcció d'una societat més solidària, i, sobretot, la catalanització, és a dir, l'establiment de l'espai català com a marc de transformació social, amb tot l'aparell simbòlic que comporta. La classe treballadora aporta, en canvi, els elements d'exigència de democràcia en el senti de demanda de supressió dels privilegis, la tendència a la igualació d'oportunitats. I, sobretot, la capacitat de mobilització de masses, la força numèrica.

El bloc format per aquestes dues classes, que recull puntualment el suport d'altres sectors socials, i sobretot de la vella classe mitjana, és el nucli fonamental que impulsa la lluita en els últims anys del franquisme. Posteriorment, però, es dona una evolució de les posicions d'ambdues classes: a través de la Constitució, de l'Estatut d'Autonomia, i de les eleccions municipals, es crea un cert àmbit d'actuació pública per a la nova classe mitjana, que, per primera vegada en molts anys, pot tenir accés als aparells de l'administració pública, a través dels partits. Àmbit molt reduït, que es disputa pam a pam amb el personal que ocupa l'administració central i amb el conjunt dels funcionaris de Catalunya, i en el que, d'altra banda, s'enfronten encara formacions polítiques representatives de la vella i la nova classe mitjana. Però tanmateix, un cert àmbit d'actuació amb tendència a augmentar. Aquesta possibilitat oferta a partir del canvi polític, modifica la posició de la nova classe mitjana, que, de fet, és la més directa i immediata beneficiària d'aquest canvi. Així comencen a apuntar diversos fenòmens, encara poc definits en l'actualitat:

(a) Inici de l'accés al poder polític, a través de l'administra-

ció pública, per a sectors de la nova classe mitjana que n'havien estat totalment exclosos. L'administració apareix per a aquests grups com un dels instruments més adequats per a la intervenció en la societat; per tant, varien les actituds anteriors de refús, i la participació en les institucions públiques és ara valorada positivament.

(b) L'administració pública ja no pot ser exercida en nom d'un projecte polític que posi en primer terme els interessos populars, ~~sinó que en primer terme els interessos populars,~~ sinó que adopta la modalitat de l'interès general. Per a fer-ho necessita d'una certa remodelació dels projectes polítics -fet que originarà la recessió del radicalisme anterior característic de la nova classe mitjana -però sobretot requereix una disminució de les mobilitzacions populars, per tal d'escapar a les pressions radicalitzadores.

(c) Aquesta dinàmica fa aparèixer una sèrie de dèficits en el model de societat propugnat des de l'administració per la ~~classe~~^{nova} classe mitjana. D'una banda, no es pot recolzar en una classe alta, políticament desfeta i massa complicada en els afers del període anterior. D'altra banda existeixen dificultats creixents per a recolzar-se en la classe treballadora, sobretot en un període de crisi econòmica en que la construcció d'un estat del benestar es fa especialment difícil. Així, el tipus de projecte polític que surgeix de la nova classe mitjana es va desdibuixant en les seves línies mestres, i va adquirint un caràcter formal. Les intervencions es fan sobre tres bases: eliminació dels aspectes corruptes característics del període anterior, augment quantitatiu dels serveis essencials, canvi dels elements culturals de caràcter simbòlic.

(d) Es manifesta, en aquest sentit, una tendència al trencament dels lligams verticals de la societat que s'havien establert en el

període anterior, i un reforçament dels lligams horitzontals, que no es configuren tant com a vincles de classe sinó com a vincles de caràcter corporatiu. Es produeix, doncs, un afebliment dels lligams inter-classe anteriors, i també un afebliment dels lligams intra-classe. En efecte, l'accés a l'administració i al poder polític opera, a l'interior de la classe mitjana, una divisió entre els grups directament vinculats a tals institucions, que han canviat la seva posició anterior, i els grups que segueixen al marge d'elles, i que, ara per altres raons, segueixen considerant que se'ls margina. El procés polític és encara massa recent per a establir fins a quin punt beneficia globalment a la nova classe mitjana, i per tant si es pot considerar com un triomf d'aquesta i dels seus interessos, o bé aquest grup social ha produït únicament un personal polític i tècnic que gestionarà els afers públics al servei d'interessos d'altres grups socials, quina capacitat de pressió és encara difícil d'establir de manera exacta. En qualsevol cas, actualment, l'afebliment de la coesió inter i intra-classe té com a conseqüència una tendència a la reconstitució dels ordres corporatius, amb demanda d'augment de status, o lluita per a no perdre'l, en aquesta situació de crisi.

Cal considerar finalment, en una referència breu perquè aquest grup serà analitzat en una altra ponència, les característiques de la capa de funcionaris, i més precisament, dels funcionaris de l'administració perifèrica de l'Estat, grup amb un alt percentatge de no catalans d'origen. Aquest grup forma part de la nova classe mitjana, però es diferencia de la capa més amunt descrita per la seva posició político-ideològica. En efecte, d'una banda la vinculació amb l'Estat franquista ha tendit, en la capa dels funcionaris, a contrapesar la tendència modernitzadora, generalment vincu-

lada a posicions democràtiques. La situació dins els diferents aparells de l'Estat -excèrcit, policia, ensenyament, aparell judicial, etc.- crea, en aquest sentit, posicions també diferents a l'interior del funcionariat, en relació a l'eix adhesió al franquisme/posicions democràtiques, però globalment l'adhesió al règim anterior ha estat molt més forta que en la capa de la classe mitjana no vinculada al funcionariat.

Al mateix temps s'ha produït un altra línia de trencament entre aquestes dues capes: la qüestió nacional catalana, que com hem vist és un element essencial per a comprendre les posicions de la capa no funcionarial, és contemplada des d'un punt de vista totalment diferent pel funcionariat, la força del qual prové precisament de la representació d'un Estat central. Si en el moment del canvi polític es produeix una acceptació global del binomi democratització-catalanització, ^{posteriorment el procés de catalanització} es presenta per a la capa del funcionariat com un element de pèrdua de poder, tant per la competència que implica l'accés de l'altra capa de la classe mitjana a l'administració, com per la pèrdua de valor dels símbols característics d'aquest funcionariat, entre els quals cal fer esment de la llengua castellana i del fet d'aparèixer com a representants d'un Estat Central d'autoritat indiscutible durant un llarg període.

Així, es produeix una crispació creixent d'aquesta capa entorn de la qüestió de la llengua, especialment en aquells sectors, com per exemple l'ensenyament, en ~~la~~ que la manipulació d'elements simbòlics té una importància màxima. La consolidació d'un estat democràtic estable pot convertir-se, en aquest sentit, en un element utilitzat per a trencar el binomi democratització-catalanització; els enfrontaments interns a la nova classe mitjana entre la capa del funcionariat antic i nou poden exacerbar la lluita entorn dels

elements simbòlics de la catalanitat, i especialment la lluita centrada en la utilització d'una^o altra llengua; el que s'hi juga, però, no és la legitimitat dels símbols, sinó la continuïtat d'uns determinats grups socials com a personal que ocupa l'administració, o l'ocupació dels aparells administratius per part dels grups que n'han estat exclosos. És a dir, el canvi democràtic ha implicat, entre altres coses, la possibilitat d'un canvi de personal en els aparells de l'Estat, i la lluita que se'n deriva s'expressa, a Catalunya, fonamentalment, a través de la lluita per a imposar la utilització dels símbols propis de cada grup, representats de manera global per la llengua. La lluita entre aquests dos grups socials es pot estendre, i de fet té una certa tendència a estendre's, a d'altres grups socials; però en aquest període històric és protagonitzada fonamentalment per les diverses capes de la classe mitjana, la més directament implicada en l'accés i el control dels aparells polítics.

Bibliografia

Les obres que s'inclouen en aquesta bibliografia fan referència al debat teòric sobre classes socials, i especialment a la classe mitjana.

- Baudelot, C., Establet, R. i Malemart, J., 1974, La petite bourgeoisie en France, Paris: Maspero.
- Bell, D., El advenimiento de la sociedad postindustrial, 1976, Madrid: Alianza Editorial.
- Carchedi, G., 1977, On the economic identification of social class London: Routledge and Kegan Paul.
- Dahrendorf, R., 1962, Las clases sociales y su conflicto en la sociedad industrial, Madrid: Ediciones Riapp.
- Dos Santos, T.T., 1970, On the concept of social class, Science and Society, 34 (2) 166-193.
- Giddens, A., 1979, La estructura de clases en las sociedades avanzadas, Madrid: Alianza Editorial.
- Labini, S., 1979, Assaig xobre les classes socials, Barcelona: Edicions 62.
- Landecker, W.S., 1960, Class boundaries, American Sociological Review, 25, 868-877.
- Mills, C.W., White Collar, 1951, New York.
- Nicolaus, M., 1967, Proletariat and the middle Class in Marx: Hegelian Coreography and the Capitalist Dialectic, Studies on the Left, 7, 22-49.
- Ossowski, S., 1969, Estructura de clases y conciencia social, Barcelona: Ediciones Península.
- Poulantzas, N., 1968, Pouvoir politique et classes sociales, Paris: Maspero.
- Poulantzas, N., 1974, Les classes sociales dans le capitalisme d'aujourd'hui, Paris: Editions du Seuil.
- Wright, E.O., 1979, Class Structure and Income Determination, N.Y.: Academic Press.

ANNEX: DADES ESTADÍSTIQUES SOBRE LES
CAPES MITJANES A CATALUNYA
JOAQUIM CAPELLADES

Notes metodològiques

Les dades estadístiques que s'acompanyen corresponen als anys 1970 i 1975 únics pels que és disposa d'informació tabulada de la població econòmicament activa d'acord amb la seva condició socioeconòmica.

Aquesta informació procedeix de les explotacions realitzades per l'INE, del Cens de Població de 1970 i de les característiques demogràfiques derivades del Padró de Població de 1975. En ambdós casos la font de les dades es la tabulació d'una mostra del 20/25% dels esmentats arxius.

Les dades de condició socioeconòmica no s'obtenen directament de les variables recollides en els respectius qüestionaris poblacionals, sinó indirectament per creuament de tres variables: situació laboral, activitat econòmica i professió. Això suposa que en ocasions les categories resultants tinguin algun problema d'imprecisió dels conceptes.

Per anys anteriors a 1970, l'INE no ha tabulat la condició socioeconòmica. Pel que fa referència a l'any 1981 tampoc no es disposa encara d'explotacions del Cens o del Padró de Població per Catalunya. Per aquestes raons la sèrie que es presenta es limita als dos únics punts temporals pels que hi ha informació disponible.

Les categories indicades en les taules següents són les mateixes publicades per l'INE, amb l'única excepció del primer grup "Empresaris i directius agraris" que respon a l'agregació dels següents conceptes: Empresaris agraris amb assalariats, empresaris agraris sense assalariats i membres de cooperatives agràries de producció, directius i gerents d'explotacions agràries i personal agrari titulat, qualificat o especialitzat.

En les taules 1 i 2 es presenten les dades absolutes de població econòmicament activa en els anys 1970 i 1975 d'acord amb la seva condició socioeconòmica, limitades a les categories específiques de classes mitjanes. Es facilita pels 12 municipis catalans de més de 50.000 habitants a l'any 1970, s'exceptua Barcelona, per la limitada validesa estadística de les dades de població activa de l'any 1975.

En la taula 3 figura la distribució percentual de les dades agregades de Catalunya i també les específiques de la ciutat de Barcelona i per diferència les de la resta de Catalunya amb la finalitat de proporcionar una visió global de d'abast de les classes mitjanes a Catalunya, corregida de la distorsió originada per la limitació esmentada de les dades de Barcelona. També en aquesta taula es presenta l'index (I) que mesura el pes de les classes mitjanes velles (CMU) sobre les classes mitjanes noves (CMN); així com la relació entre els valors d'aquest index en els dos punts del període temporal analitzat (I 1970, I 1975) que avalua la major o menor reducció del index en els diferents àmbits geogràfics.

Finalment la taula 4 té un contingut idèntic al de la taula 3, però centrat en els 12 municipis anteriorment esmentats. Cal fer esment de que les dades de Terrassa presenten també algun problema de validesa estadística. Pel que fa referència a la Taula 5, hi ha la distribució del personal administratiu, comercial i tècnic d'empreses i societats no agràries i de l'Administració Pública, no compreses en els apartats corresponents a les classes mitjanes noves (CMN) però que es poden aproximar a aquesta categoria.

Taula 5.- Resta del personal administratiu, comercial i tècnic d'empresa i societats no agràries i de l'Administració Pública. 1970 -1975.

	N O M B R E		DISTRIBUCIÓ PERCENTUAL	
	1970	1975	1970	1975
Catalunya	316.116	364.055	16,0	15,9
Barcelona	168.176	174.068	25,1	21,7
Catalunya sense Barcelona	147.940	189.987	11,3	12,8
Badalona	8.543	10.829	13,9	14,2
Cornellà	3.544	4.234	12,0	12,3
L'Hospitalet	14.569	20.348	15,3	18,8
Manresa	3.776	4.213	16,4	16,4
Mataró	4.236	5.120	13,9	13,6
Sabadell	8.633	9.861	13,4	14,0
Sta. Coloma Gramanet	4.807	5.579	11,9	10,9
Terrassa	7.634	8.499	13,8	13,3
Tarragona	4.773	6.474	16,8	18,1
Reus	4.149	4.611	18,6	17,4
Girona	3.922	6.367	21,2	22,3
Lleida	5.459	7.192	17,0	20,1

TAULA 1. POBLACIÓ ACTIVA SEGONS LA CONDICIÓ SOCIOECONÒMICA: CLASSES MITJANES VELLES I NOVES. 1970

A. Classes mitjanes velles	Badalona	Cornellà	L'Hospitalet	Manresa	Mataró	Sabadell	St. Coloma Gramenet	Terrassa	Tarragona	Reus	Girona	Lleida
Empresaris i Directius Agraris.	180	159	353	511	890	298	111	294	552	1.453	226	2.769
Empresaris no agraris amb assalariats.	1.468	524	2.413	831	1.059	2.125	843	888	978	1.135	1.133	1.710
Empresaris no agraris sense assalariats.	2.999	1.046	5.060	1.534	1.710	4.343	1.951	2.847	1.583	1.561	1.191	2.757
Professionals liberals	421	122	350	254	226	286	84	330	248	276	343	448
B. Classes mitjanes noves												
Directius i gerents empreses no agràries.	330	62	333	282	210	485	51	687	337	114	334	389
Alt personal administratiu, comercial i tècnic.	180	65	229	163	129	271	59	279	538	144	458	547
Personal mitjà administratiu, comercial i tècnic.	2.206	1.021	2.893	1.125	1.004	2.768	817	2.416	1.955	635	1.828	2.001
TOTAL	61.231	29.419	95.429	23.048	30.451	64.167	40.452	55.208	28.429	22.245	18.524	32.068

Font: INE, Censo de Població 1970.

TAULA 2. POBLACIÓ ACTIVA SEGONS LA CONDICIÓ SOCIOECONÒMICA: CLASSES MITJANES VELLES I NOVES. 1975

	Badalona	Cornellà	L'Hospitalet	Manresa	Mataró	Sabadell	St. Coloma Gramenet	Terrassa	Tarragona	Reus	Girona	Lleida
A. Classes mitjanes velles												
Empresaris i Directius Agraris.	185	155	433	459	461	265	156	386	433	951	278	2.209
Empresaris no agraris amb assalariats.	1.582	474	2.341	1.236	1.330	2.209	797	1.942	1.263	1.346	1.214	1.427
Empresaris no agraris sense assalariats.	2.898	1.132	4.741	1.326	1.742	4.046	1.965	2.740	1.783	1.747	1.338	2.841
Professionals liberals	270	105	155	225	320	442	110	395	378	256	492	468
B. Classes mitjanes noves												
Directius i gerents empreses no agràries.	349	110	306	203	262	426	84	339	428	190	608	377
Alt personal administratiu, comercial i tècnic.	742	311	711	464	459	893	85	700	1.063	475	860	743
Personal mitjà administratiu, comercial i tècnic.	2.708	1.334	3.737	1.374	1.174	3.313	1.139	2.967	2.572	1.103	2.162	2.626
TOTAL	76.265	34.417	108.225	25.687	37.509	70.550	51.361	63.852	35.775	26.482	28.606	35.758

Font: INE, Características de la población española deducida del Padrón Municipal de Habitantes, 1975.

TAULA 3. POBLACIÓ ACTIVA SEGONS LA CONDICIÓ SOCIOECONÒMICA: CLASSES MITJANES VELLES I NOVES.

DISTRIBUCIÓ PERCENTUAL. 1970 - 1975

	CATALUNYA		BARCELONA		CATALUNYA sense BARCELONA	
	1970	1975	1970	1975	1970	1975
<u>A. Classes mitjanes velles</u>						
Empresaris i Directius Agrícoles.	6,8	4,2	0,2	0,2	10,2	6,3
Empresaris no agraris amb assalariats.	3,6	3,5	4,1	3,7	3,4	3,4
Empresaris no agraris sense assalariats.	6,3	5,0	5,8	3,7	6,6	5,7
Professionals liberals	1,0	0,8	1,9	1,3	0,6	0,6
TOTAL C.M.V.	17,7	13,5	12,0	8,5	20,8	16,0
<u>B. Classes mitjanes noves</u>						
Directius i gerents empreses no agràries.	1,2	0,6	2,1	0,9	0,7	0,5
Alt personal administratiu, comercial i tècnic.	1,0	1,6	1,9	2,3	0,6	1,1
Personal mitjà administratiu, comercial i tècnic.	5,2	4,9	8,6	7,1	3,4	3,8
TOTAL C.M.N.	7,4	7,1	12,6	10,3	4,7	5,4
I = 100 (C/M/CN)	239,2	190,1	95,2	82,5	442,6	296,3
100 ($\frac{I 1975}{I 1970}$)		79,5		86,7		66,9

Font: Elaboració pròpia a partir de les publicacions abans esmentades.

TAULA 4. POBLACIO ACTIVA SEGONS LA CONDICIO SOCIOECONOMICA: CLASSES MITJANES VELLES I NOVES.

DISTRIBUCIO PERCENTUAL. 1970 - 1975

A. Classes mitjanes velles	Badalona		Cornellà		L'Hospitalet		Manresa		Mataró		Sabadell	
	1970	1975	1970	1975	1970	1975	1970	1975	1970	1975	1970	1975
Empresaris i Directius Agraris.	0,3	0,2	0,5	0,4	0,4	0,4	2,2	1,8	2,9	1,2	0,5	0,4
Empresaris no agraris assalariats.	2,4	2,1	1,8	1,4	2,5	2,2	3,6	4,8	3,5	3,5	3,3	3,1
Empresaris no agraris sense assalariats.	4,9	3,8	3,6	3,3	5,3	4,4	6,7	5,2	5,6	4,6	6,8	5,7
Professionals liberals	0,7	0,4	0,4	0,3	0,4	0,1	1,1	0,9	0,7	0,9	0,4	0,6
TOTAL C.M.V.	8,3	6,5	6,3	5,4	8,6	7,1	13,6	12,7	12,7	10,2	11,0	9,8
B. Classes mitjanes noves												
Directius i gerents empreses no agraries.	0,5	0,5	0,2	0,3	0,3	0,3	1,2	0,8	0,7	0,7	0,8	0,6
Alt personal administratiu, comercial i tècnic.	0,3	0,0	0,2	0,9	0,2	0,7	0,7	1,8	0,4	1,2	0,4	1,3
Personal mitjà administratiu comercial i tècnic.	3,6	3,5	3,5	3,9	3,0	3,5	4,9	5,3	3,3	3,1	2,8	4,7
TOTAL C.M.N.	4,4	5,0	3,9	5,1	3,5	4,5	6,8	7,9	4,4	5,0	4,0	6,6
I = 100 (CMV/CMN)	188,6	130,0	161,5	105,9	245,7	157,8	200,0	160,8	288,6	204,0	275,0	148,5
100 ($\frac{I 1975}{I 1970}$)		68,9		65,6		64,2		80,4		70,7		54,0

TAULA 4. POBLACIÓ ACTIVA SEGONS LA CONDICIÓ SOCIOECONÒMICA: CLASSES MITJANES VELLES I NOVES.
(cont...)

DISTRIBUCIÓ PERCENTUAL. 1970 - 1975

	Sta. Coloma Gra manet		Terrassa		Tarragona		Reus		Girona		Lleida	
	1970	1975	1970	1975	1970	1975	1970	1975	1970	1975	1970	1975
A. Classes mitjanes velles												
Empresaris i Directius Agraris.	0,3	0,3	0,5	0,6	1,9	1,2	6,5	3,6	1,2	1,0	8,6	6,2
Empresaris no agraris amb assalariats.	2,1	1,6	1,6	3,0	3,4	3,5	5,1	5,1	6,1	4,2	5,3	4,0
Empresaris no agraris sense assalariats.	4,8	3,8	5,2	4,3	5,6	5,0	7,0	6,6	6,4	4,7	8,6	7,9
Professionals liberals	0,2	0,2	0,6	0,6	0,9	1,1	1,2	1,0	1,9	1,7	1,4	1,3
TOTAL C.M.V.	7,4	5,9	7,9	8,5	11,8	10,8	19,8	16,3	15,6	11,6	23,9	19,4
B. Classes mitjanes noves												
Directius i gerents empreses no agràries.	0,1	0,2	1,2	0,5	1,2	1,2	0,5	0,7	1,8	2,1	1,2	1,1
Alt personal administratiu, comercial i tècnic.	0,1	0,2	0,5	1,1	1,9	3,0	0,6	1,8	2,5	3,0	1,7	2,1
Personal mitjà administratiu comercial i tècnic.	2,0	2,2	4,4	4,6	6,9	7,2	2,9	4,2	9,9	7,6	6,2	7,3
TOTAL C.M.N.	2,2	2,6	6,1	6,2	10,0	11,4	4,0	6,7	14,2	12,7	9,1	10,5
I = 100 (CMV/CMN)	336,4	226,9	129,5	137,1	118,0	94,7	495,0	243,3	109,9	91,3	262,6	184,8
100 ($\frac{I \text{ 1975}}{I \text{ 1970}}$)		67,4		105,9		80,3		49,2		83,1		70,4

Font: Elaboració pròpia a partir de les publicacions abans esmentades.

CICLE DE CONFERÈNCIES

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L' ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LES CLASSES SOCIALS

"LA FUNCIO DEL MESTRE DINS L' ESTRUCTURA SOCIAL
A CATALUNYA"

JOSEP M. ROTGER

1.- INTRODUCCIO.

Per analitzar la funció que tenen els mestres, els individus que exerceixen la professió d'ensenyants, caldrà que analitzem, encara que sigui de forma breu, quines són les funcions de l'ensenyament institucionalitzat dintre les societats industrialitzades modernes. En el nostre cas, quin paper juga l'ensenyament en la reproducció del sistema capitalista i, en concret, com això es desenvolupa en el nostre País. No existeix una pràctica docent abstracta, aïllable de les condicions específiques materials -socials, culturals i econòmiques-, a on aquesta pràctica es desenvolupi; com tampoc no és separable del moment històric precís en el qual es dona aquesta pràctica. De la mateixa manera, tampoc no hi ha uns mestres en abstracte a part de les seves condicions materials de vida i de les funcions concretes que exerceixen en un moment històric determinat. Aquest preàmbul podria semblar innecessari i, de tan obvi, una banalitat, però ens ha semblat oportú per allò d'intentar precisar i defugir el fantasma de les categories abstractes, de les ombres ideals que se'ns esmunyen a l'ombra del discurs.

La funció essencial que exerceix l'ensenyament, la situem dins un dels tres processos bàsics que integren la reproducció de la força de treball, constituïts per:

- el procés de reproducció poblacional.
- procés de reproducció complexa.
- procés d'ajustament.

En concret la situarem dins el procés de reproducció complexa, el qual quedarà integrat per l'educació formal i l'educació no formal (1). Així doncs, la reproducció complexa no s'esgota del tot amb l'ensenyament institucionalitzat en els sistemes educatius, però a les societats desenvolupades en constituïran una part fonamental.

La socialització dels individus de les nostres societats es fa necessàriament, no sols a través de la família, sinó mitjançant els sistemes educatius organitzats en la institució escolar. El sistema educatiu és per tant un instrument bàsic destinat a la reproducció de la força de treball i això, mitjançant un procés complex en el qual hi intervé, per un costat, el treball de l'individu-soport d'aquesta força de treball, com, per l'altre, l'esforç del seu entorn social, concretat de forma important en l'escola i els seus agents principals: els mestres.

Dins d'aquest procés de reproducció de la força de treball hi ha urà diversos elements que hauràn de ser reproduïts pel sistema educatiu i a la re producció dels quals, en conseqüència, els mestres també hauran de contribuir: coneixements, actituds hàbits, qualificacions, i un llarg etcètera de coneixements i formes de comportament, segurament no esmentats, però que podrien ser-ho si trac tessim de fer-ne una llista exhaustiva de tots. Entre aquesta llista de substantius ampliable, s'hi barrengen, i no de forma casual, noms que fan referència a allò que podríem denominar elements purament ideològics i elements de qualificació útils per a la transformació de la realitat en el procés de treball. És en aquesta doble fun cció on es poden i deuen cercar les claus per a la comprensió del paper i les fun cions que aconpleix el mestre dins l'estructura social.

Per herència perfectament rastrejable si n'analitzem els antecedents, el mestre exerceix funcions, laiques en alguns casos i en altres no tant, que an tany, i avui en dia encara que en proporcions més baixes, eren fetes pels clergues i per la institució familiar (2). La seva feina, compartida amb altres agents, és clau avui en dia en la socialització de la pràctica totalitat de la població dels països industrialitzats i això li dona unes característiques especials dins el sec tor dels serveis públics o semi-públics; característiques que el singularitzen respecte d'altres sectors i capes de la burocràcia civil. Entorn d'aquesta qüestió cal constatar la doble i contradictòria consideració que té el mestre: com a individu amb una imat ge quasi mística, vocacional, quasi sacra perquè s'ha d'enfrontar amb la formació d'aquesta construcció social ideològica de la modernitat que és la infància com una etapa qualitativament diferencial de l'edat adulta (3); i com a individu mort de gana que no serveix per a res més que per a ensenyar i, en conseqüència, com a màxi ma representació i paradigma encarnat de l'antiga dita "aquell que sap fa; qui no, ensenya".

Aquest Janus de doble rostre, guardià de les essències més pures de cada llar/civilització concreta, exerceix el seu poder —sempre delegat i circums crit a la institució escolar— sobre la infància i la joventut. Tot això li dona unes característiques com a grup social diferenciat, bastant comunes i compartides a la majoria de països desenvolupats. Aquests trets compartits de consideració, es tatus, condicions de treball, poden ésser constatats només que es doni una ullada a les anàlisis comparatives i als estudis estadístics realitzats pels diversos or-

ganismes internacionals existents (*).

De totes maneres, per apropar-nos a la realitat del magisteri i analitzar-ne el paper dins l'estructura social del nostre poble, ens convé veure, encara que sigui breument, quina ha estat l'evolució històrica del Sistema Educatiu en el nostre país els darrers anys.

(* Olive Banks, 1983, *ibid.* p.164.

"Los estudios a los que hemos tenido acceso indican que la procedencia social de los profesores en los Estados Unidos no difieren profundamente de la de los profesores británicos. Un reciente estudio de la Asociación Nacional de Educación determinó que en 1971 el 34.1 por ciento de los profesores procedían de una familia de trabajadores manuales y el 56.5 por ciento de las clases medias, incluyendo un 5.5 por ciento de profesiones administrativas o comerciales. Un estudio de Betz y Garland indica, sin embargo, que cuando se comparan los grupos de edad, la proporción de hombres de clase trabajadora o procedentes de ambientes obreros manuales se ha incrementado con el tiempo, tanto en el nivel elemental como en el secundario."

2.- BREU REPAS HISTÓRIC DES DE LA GUERRA CIVIL.

1.- Acabada la guerra dels tres anys, els vencedors es plantegen el problema de l'ensenyament dins l'estratègia global de reconstrucció del país des dels nous pressupostos autocràtics. Des de la megalomania de l'Espanya Imperial se'ls atorga bàsicament una missió salvífica que refaci els torts i les malifetes provocats pel període laic de la República i "las hordas rojas, liberales y masónicas". Dintre del menysteniment generalitzat contra de la intel.lectualitat, es retorna els mestres en condicions penitents a la funció evangelitzadora de les sagrades essències. Per això no caldrà més bagatge intel.lectual que el que ha proporcionat haver estat de banda dels vencedors. Els títols expedits després de la guerra són fonamentalment patriòtics, com ho són els exàmens aprovats pistola al cint. Els mèrits per entrar a l'escalafó estan en relació directa a l'adhesió als "Principios Fundamentales del Movimiento Nacional".

Pel que fa en concret al nostre país, el simple fet d'haver exercit a Catalunya -"zona roja" per excel.lència-, és ja un fet sospitos; tant és així que a l'entrada de les "Tropas nacionales", per O.M. de 28 de gener de 1939 quedaren suspesos provisionalment d'ocupació tots els funcionaris de l'ensenyament a "las provincias de Barcelona, Tarragona, Lérida y Gerona" i per tornar a exercir el magisteri s'hagué de tornar a demanar el reingrés al "cuerpo" mitjançant instància dirigida al "Presidente de la Comisión Depuradora provincial correspondiente" (4).

A més a més de la delmació, venen la imposició de "la lengua del Imperio" i la pedagogia basada en la mística nacional-catòlica. La consideració del mestre i la seva situació arrossegaren les condicions de misèria i quarentena econòmica a les quals el franquisme va sotmetre el sistema educatiu. La participació dels pressupostos del Ministerio de Educación Nacional en els pressupostos generals de l'Estat, no tornaran assolir els nivells anteriors a la Guerra Civil fins l'any 1950.

La post-guerra, doncs, comporta una dràstica disminució dels mestres d'origen català -a més de la descatalanització total de l'escola-, deguda fonamentalment a les depuracions, la consegüent vinguda de gent de fora per omplir les vacants produïdes i l'impuls donat a l'escola privada, fonamentalment a

la de l'Església, la qual cosa va comportar la vinguda massiva de religiosos; molts d'aquests, habilitats com a mestres pel simple fet de la seva condició de membres de la congregació o de l'ordre corresponent. Provenien en molts casos de regions de parla castellana i foren d'una col.laboració molt eficaç en la tasca castellanitzadora del país.

Pel que fa a la formació dels mestres, després d'una primera regulació feta l'any 1940 i de la reestructuració del 1945, la normalització dels seus estudis no es produeix fins a l'any 1950, data en la qual s'estableix un pla de tres anys amb l'exigència prèvia del batxillerat elemental per accedir-hi i una revàlida a la finalització dels estudis. No és, emperò, fins a la Llei General d'Educació de 1970 que les antigues Normals accedeixen al rang d'Escoles Universitàries i que s'hi estableix una carrera amb currículum de tres anys i amb l'exigència del batxillerat i el COU.

Passat el període autàrquic, accedeix al Ministerio de Educación Nacional Joaquín Ruiz Jiménez en el gabinet "aperturista" que formà Franco amb ministres de la facció democristiana lligada a la A.C.N.D.P. i altres sectors moderats del Règim. S'han produït els pactes i s'ha firmat el tractat de cooperació amb els Estats Units i també el Concordat amb la Santa Seu; fets que representen l'obertura de la Dictadura, coincidint amb la Guerra Freda entre els països Occidentals i els de l'Est d'Europa. En el camp de l'educació, això representa la introducció d'aires renovadors que, si més no, tindran una certa incidència en tot el sistema educatiu: Es fa una nova regulació de les ensenyances mitjanes i es produeixen alguns tímids intents d'obertura a la Universitat no gaire reeixits.

2.- Després del pla d'estabilització i el desenvolupament econòmic dels 60, sorgeixen noves necessitats pel que fa a mà d'obra qualificada per a la indústria i serveis, i molt especialment de quadres mitjans i superiors. Juntament amb l'onada teòrica tardana de l'esputnik —es parla molt aleshores de la teoria del capital humà— (5), i del "desarrollismo" espanyol dirigit pels tecnòcrates de l'Opus Dei, s'intenta introduir una tentativa de reforma important en tota l'ordenació del sistema educatiu. El Libro Blanco de la Enseñanza en España i la Ley General de Educación (LGE) de 1970, suposaren la concreció de l'intent de donar resposta als problemes plantejats pels canvis socio-econòmics produïts pel desenvolupament del país (6). Tot aquest plantejament, conjuntament amb les indicacions fetes pels organismes internacionals —el Banco Mundial i la UNESCO fan concebre la necessi-

tad d'unificar l'ensenyament bàsic i, a partir d'aquí, allò que, seguint el model francès, haurien d'ésser els dos canals bàsics d'escolarització mitjana: BUP i FP. El primer, destinat a acabar en el sistema educatiu superior, i el segon a la qualificació de mà d'obra per a la producció.

L'EGB s'encarregava als mestres de primària, però això va plantejar un greu conflicte de competències amb els llicenciats, que, fins aleshores, s'havien encarregat de formar l'alumnat de batxillerat elemental, que, en els plans tradicionals anteriors al preconitzat per la LGE, començava als 10 anys i que amb la nova reforma començaria als 15, una vegada obtingut el títol de graduat escolar que atorgaria la primària. Aquest contenciós es va resoldre amb la norma que facultava als llicenciats a donar classes d'EGB, amb la qual cosa es va obrir, per sota, un camp de treball tradicionalment reservat als mestres formats a les Normals.

L'eliminació del Batxillerat Elemental i la consegüent unificació del segon cicle d'estudis primaris va tenir, com a repercussió immediata, l'efecte de la desviació cap a BUP d'un nombre creixent d'estudiants. A això, hi va contribuir també la manca d'inversions per a la necessària reordenació de la FP, prevista a la LGE, llei que també ho era de la "Financiación de la Reforma Educativa".

El BUP experimentà, d'aquesta manera, un creixement expansiu enorme, la qual cosa va fer que la demanda de centres i de professorat també ho fos. La manca d'inversions públiques en el sector impulsà, per una part, el creixement sobretot als nuclis urbans, del sector privat, que deixà d'ésser un monopoli quasi exclusiu de l'església, encara que aquesta continués detentant la majoria dels centres. Per una altra banda, en el sector públic, va provocar el creixement del professorat no numerari, que, com a mà d'obra més barata, suplí les necessitats imposades per la manca de pressupostos.

Aqueixa reforma, emperò, a més d'arribar prou tard es dugué a terme malament. Els seus plantejaments —alguns d'ells sens dubte positius— haurien exigít una forta inversió financera que el franquisme, sens una important reestructuració del sistema fiscal i impositiu, no estava en condicions de fer. Coincidia també ^{amb} la greu crisi econòmica mundial i amb els darrers anys de la Dictadura. En aquests temps foren freqüents les mobilitzacions i lluites en els diversos sectors de l'ensenyament, tant pel que fa al professorat com a l'alumnat. A la Universitat les mobilitzacions varen ésser ja importats a la dècada dels 60

en el sector estudiantil, però fou a principis del 70 quan arran de la nova LGE, es produïren mobilitzacions importants entre el professorat, de forma particular el de segon ensenyament i el d'Universitat. Aquestes mobilitzacions varen ésser bàsicament, fruit de la manca de solucions efectives als problemes que afectaven tot el col·lectiu d'ensenyants. Els diferents governs de la Dictadura varen deixar sense respostes vàlides qüestions tan fonamentals per als docents com eren les de:

- la formació dels mestres.
- la forma d'accés a la professió, al marge de les anacròniques oposicions.
- condicions laborals i salaris.
- reciclatge i acondicionament pedagògic.

D'aquests temps daten alguns dels estudis més interessants fets sobre els mestres del nostre país, els quals, conjuntament amb d'altres sobre la situació sociològica d'Espanya, ens permeten d'obtenir una radiografia descriptiva prou interessant sobre el tema que ens ocupa. (*)

3.- El trànsit a la Monarquia Parlamentària i a la democràcia estarà caracteritzat, en el camp de l'ensenyament, per una forta pugna entre les diverses concepcions polítiques, entorn dels diferents models escolars, els quals, simplificant molt, vénen caracteritzats per la mal anomenada "llibertat d'ensenyament", defensada per la dreta i per l'escola pública, que, amb més o menys variants estratègiques cara a la seva implantació, propugnen els partits de l'esquerra.

A Catalunya, aquestes dues alternatives es varen polaritzar entorn de les propostes del Consell Català d'Ensenyament, que apareix l'any 1976 i de les presentades en el document Per una nova Escola Pública, aprovat a la X Escola d'Estiu. A la primera, es defensa el pluralisme escolar, en el qual cada centre estaria caracteritzat per una determinada tendència ideològica; i això és fonamentària en el dret dels pares a escollir la formació que volen per als seus fills, cosa que, segons aquella, l'Estat no estaria en disposició de fer i si la iniciativa privada. A la segona, hom proposa una escola pública, gestionada democràticament

(*) Entre els molts que cabria citar hi ha el de Masjuan, Pinilla de las Heras i Vives; el de Valeriano Bozal, i també, òbviament, els informes de la Fundació Foessa

pels elements interessats, pares, entitats públiques, representacions dels treballadors i altres forces socials, i els propis mestres i alumnes en el seu cas, i on es garanteixi el pluralisme ideològic i l'estimulació pels valors democràtics i l'exclusió de l'adoctrinament.

En el rerafons de tota la polèmica hi havia la important qüestió econòmica del finançament de les escoles per part de l'Estat, a part de les diferents concepcions socio-pedagògiques. Hi havia, també, els interessos de l'Església per consolidar una situació de quasi-monopoli en el sector privat, i sobretot, la important qüestió de les subvencions per part de l'Estat a l'escola privada, defensada pels primers i rebutjada pels partidaris de l'escola pública.

La legislació aprovada després de la Constitució per diferents governs centristes estarà caracteritzada fonamentalment per la consolidació del sector privat, la pluralitat de centres amb "ideari propi" l'augment de les subvencions i l'absència de participació dels elements interessats, excepte, en alguns casos, la dels pares.

4.- Els moviments reivindicatius en el camp de l'ensenyament varen tenir també una expressió molt important amb els intents de reforma pedagògica de l'escola. Aquests varen començar tímidament a finals de la dècada dels 50 i foren duts a terme, en un principi, per sectors de catòlics progressistes vinculats en molts casos al moviment escolta i que pertanyien en gran mesura als sectors de la "intel·ligentsia" nacionalista moderada. D'aquí sorgiren tot un conjunt d'escoles privades que intentaren de dur endavant aquest esperit renovador dins d'un ordre i d'aconseguir escoles catalanes en un ambient diferent al de l'escola oficial on això no era possible. Aquest fet i la seva significació, varen ésser detingudament analitzats en el llibre de Joan Gay, Àngels Pascual i Rosa Quitllet (7). Allí es remarca molt clarament el caràcter petit-burgès i reformista d'aquest moviment, el qual veurà en l'escola l'instrument bàsic de transformació social. Per la transcendència que tindrà per a la seva ulterior influència en gran part de tot el moviment de renovació pedagògica, ressenyem les característiques que ens donen els autors abans esmentats sobre els mestres d'aquests tipus d'escola i que són descrites com segueix:

"vocació professional de tendència mística (espècie de sacerdocí educatiu), que respon a un model de militància quasi-religiosa; resposta a una

ètica de compromís, que es concreta en la seva tasca, pionera i feta en condicions difícils, que se sublima i que els autojustifica davant la societat; elevat sentit de l'austeritat, que es comunica a l'escola (rebuig de luxe, de l'artificiositat); el seu treball no respon a un afany de lucre ni el mestre n'espera un cert rendiment econòmic. Ensenyar és un servei a la comunitat que de cap manera no pot ser objecte de benefici. D'altra banda, el sacrifici que comporta iniciar el nou moviment fa necessària l'acumulació de capital a través de treball molt mal pagat, dels mestres (que, en general, però, no es moren de gana donat que la majoria disposen d'altres formes de subsistència o que, pel fet de ser dones reben l'ajut familiar".

L'any 65 es funda l'associació de mestres "Rosa Sensat", que, en part recollirà aquest esperit i, en part, generarà fruits més avançats que donaran peu a una nova dinàmica amb les escoles d'estiu i els seminaris d'estudi.

Les escoles d'estiu seràn centres de treball i formació, però també de discussió per part dels mestres i d'intercanvi d'experiències. Varen ésser també una bona ocasió perquè els mestres s'anessin plantejant els problemes de l'escola i de la societat, de tal manera que es varen anar convertint de forma progressiva en tribunes de debat públic sobre les alternatives al sistema escolar franquista, especialment a partir de la dècada dels 70.

A tots aquests plantejaments crítics, hi va contribuir també el Col·legi de Doctors i Llicenciats després que guanyés les eleccions una candidatura integrada per diversos membres de l'oposició democràtica i encapçalada per Ramón Fuster, en un primer torn i després per Eulàlia Vintó en la renovació de la segona meitat de la Junta. // Els projectes de reforma pedagògica de l'escola anaven íntimament lligats a la transformació del sistema educatiu, la lluita per l'escola pública i les condicions de treball dels ensenyants. Una part de les alternatives més generalitzada era la referent al cos únic d'ensenyants; aquesta concepció preconitzava per als docents una formació bàsica única a nivell universitari i una única titulació, les quals coses haurien de comportar la unificació de les diferents categories del professorat i la igualtat salarial.

Relacionada amb l'anterior, hi havia la demanda d'un tronc únic d'ensenyament que hauria d'englobar des del nivell preescolar fins al secundari inclusivament. Tot això dins d'una escola unificada, de qualitat, que respectés les diverses realitats culturals de cada lloc concret i no fos un instrument de

divisió social.

Les lluites universitàries dels 60 i l'esperit de radicalització impulsat pel maig francès del 68 irradien els seus efectes ideològics radicals: es qüestiona tot l'autoritarisme d'una estructura de poder vertical per excel·lència; el tractament de respecte entre professor i alumne deixa passar el tú davant el vostè; els exàmens com a símbol per excel·lència d'un sistema selectiu són objecte de totes les diatribes i es proposen altres fórmules de treball menys directives a la classe.

Tot aquest esperit culmina amb la declaració de la X i XI Escola d'Estiu i el manifest Per una Escola Pública.

Amb l'aprovació de la Constitució i de l'Estatut es produeix la institucionalització de les escoles d'estiu i es reconverteix el seu caràcter de centres de discussió política i pedagògica cap a l'activitat estrictament formativa. La discussió sobre els temes educatius es canalitzada pels partits i sindicats vers els centres de deliberació parlamentària i executiva, o bé cap al camp de la negociació laboral. Els mestres com a col·lectiu perden gran part del seu protagonisme front a la discussió institucional dels partits, i experiències com les dutes a terme per les anomenades Escoles en Lluita, que intentaren fer efectius els plantejaments més radicals, no varen obtenir els resultats que es proposaven i acabaren disolvent el seu esperit de transformació davant el mur de dificultats posades per l'administració i per les pròpies disidències internes.

3.- CARACTERÍSTIQUES I SITUACIÓ DELS ENSENYANTS AL NOSTRE PAÍS.

1.- La primera característica que caldrà tenir en compte a l'hora d'intentar a propar-nos a la problemàtica dels mestres, estarà relacionada amb aquesta caracteristica de l'organització del sistema Educatiu Espanyol. La divisió en dos sec tors -estatal o públic, i privat- ens determinarà una escisió del professorat en dos col.lectius amb una problemàtica socio-laboral, pedagògica i de control ideològic de diferències notables.

La importància del sector privat a l'ensenyament a Espanya és con siderable, sobretot si establim comparacions amb d'altres països pròxims a nosaltres dintre l'àrea capitalista (*): Només Holanda i Xile tenen un percentatge més alt de centres privats(8). Però pel que fa a Catalunya, la proporció és encarà més elevada que a la resta de l'Estat Espanyol en el seu conjunt, ja que segons dades del curs 81-82 facilitades per la Conselleria d'Ensenyament de la Generalitat, un 49'43 % dels centres d'ensenyament preescolar i primari eren privats i un 72'97 % de centres on es feia BUP també ho eren; a Formació Professional també hi domina el sector privat amb un 68.96 % de centres.

(*) FOESSA, 1976. Per a l'any 1972 dóna un 28% de centres privats, a Espanya, d'Ensenyament Primari.

Cal remarcar doncs la incidència del sector privat a l'ensenyament secundari, on, com es pot veure, té una importància molt més gran. Aquest fet té una clara explicació si es contempla la clientela socialment diferenciada dels dos nivells, atès que l'escola primària ja ha efectuat la primera selecció social (9) i que la capacitat de conformació de la personalitat ideològica de l'edat adolescent és molt gran.

(veure taula nº2)

La importància del sector privat quanta nombre de professors no ens pot fer perdre de vista les diferències de condicions laborals i de salaris, també baixos entre el col·lectiu de PNNs del sector públic. De fet, una de les vàlvules de descompressió econòmica imposades per l'expansió del sistema educatiu en el nostre país, va ésser el recurs a la figura del professor no numerari, el qual va ésser utilitzat per a l'ampliació de plantilles en el sector públic, especialment a nivell d'ensenyament secundari i a la universitat.

El fet del creixement del professorat no numerari en el sector estatal va tenir una importància molt notable en tot el moviment reivindicatiu del sistema escolar dels darrers anys del franquisme i dels primers temps de la monarquia. Aquestes lluites es varen caracteritzar per ésser una barreja de reivindicacions econòmiques i de millorament de les condicions laborals -molt especialment el problema de l'estabilitat- i de reivindicacions de caràcter més polític, com ara la defensa de l'escola pública, del cos únic d'ensenyants, del tronc comú, etc.

Creiem que l'estabilitat dels PNN fou un element fonamental que va moure la dinàmica de lluites en el sector estatal, com ho demostra el fet que aquestes s'han apaivagat notòriament una vegada s'ha resolt el problema numeratitzant, la major part del professorat mitjançant oposicions restringides i lliures a l'ensenyament primari i mitjà del sector públic. De fet, alternatives a l'actual sistema d'oposicions encara vigent, i tan blasmat aleshores, com eren el contracte laboral, passaren a millor vida davant les facilitats oferides a aquests col·lectius per part dels ministeris de torn.

2.- Referent a les condicions laborals dels ensenyants, és interessant de ressenyar els nivells de retribució econòmica: a l'estudi realitzat per Menduïña sobre el salari dels mestres estatals (10), es pot comprovar com els ingressos d'aquests, en la dècada del 65 al 75, són inferiors als d'un suboficial amb grau de sergent primer de les Forces Armades. I no cal dir que els ingressos dels mestres del sector privat són notablement inferiors. Pel que fa als llicenciats, a l'estudi de Marina Subirats sobre l'ocupació d'aquest sector (11) es veu clarament que l'índex de remuneració més baix correspon al sector de l'ensenyament, encara que analitza altres variables que també influeixen, com són el sexe i l'especialitat: ésser dona o "de lletres" resulten ésser dos factors més de menysteniment econòmic. El Sindicato Vertical, com és sabut, era la única organització admesa a l'època de la Dictadura. En el sector de l'ensenyament els intents d'aprofitar aquelles estructures des de dintre no varen reeixir. Això juntament amb el fet que no existia una implantació real de les organitzacions sindicals democràtiques, va provocar el sorgiment d'organitzacions de caràcter assembleari les quals, si bé complien la seva funció en els moments àlgids de la lluita, no garantien una continuïtat efectiva del moviment. Una vegada passada l'onada ascendent de les mobilitzacions, aquelles quedaven reduïdes a cenacles minoritaris on l'enfrontament entre els diversos grups polítics d'esquerra feien estèrils e-normes dosis d'energies.

Amb l'adveniment de la Democràcia començaren els intents de constitució legal dels Sindicats. Hi havia hagut una gran tradició de lluita unitària en els últims anys del franquisme, expressada mitjançant l'organització en "zones" d'ensenyants, la qual cosa va plantejar la possibilitat de construir un sindicat unitari a partir d'aquestes organitzacions de base. De totes formes, aquest intent no va arribar a cristalitzar: les diverses concepcions i interessos polítics i la lluita per la implantació de seccions de les diverses centrals obreres (CCOO, UGT, USO, etc) ho impediren.

La Unió Sindical de Treballadors de l'Ensenyament de Catalunya no va tenir, malgrat haver estat majoritària en un determinat moment, l'empenta i el suport necessaris. El resultat fou un gran fraccionament i una ^{molt} escassa implantació del sindicalisme entre els ensenyants; de forma especialment greu en el

sector estatal on sorgiren diverses organitzacions professionalistes de caràcter purament corporatiu a partir de les antigues agrupacions verticals i d'organismes com el SEM.

A l'actualitat la presència dels sindicats -de classe, autònoms o simplement grocs- és molt migrada i així ho reconeixen aqueixes mateixes organitzacions. De fet, però, no es poden donar xifres gaire fiables ni aproximacions estadístiques sobre el tema a causa de la manca d'estudis seriosos coneguts. Sembla, no obstant, que el sector de major incidència i on s'ha aconseguit alguns moviments reivindicatius d'importància a l'hora de les negociacions de convenis col·lectius és el de l'ensenyament privat. En el sector públic la sindicació és molt ^{més} minoritària.

3.- A tots els països industrialitzats, i el nostre en aquest cas no és una excepció, la professió docent està cada vegada més en mans de les dones. Aquest fet que, no per sabut deixa de tenir importància, va en augment i de forma molt especial en els nivells primaris i mitjans. Les estadístiques al respecte són eminentment significatives: a nivell d'Estat Espanyol, el curs 1979-80, en el nivell de preescolar el 96.78% eren dones i a nivell D'EEB el 61.86% -segons fonts del MEC. A Catalunya, tenim la distribució següent en els mateixos nivells i amb dades del curs 1981-1982: a Preescolar el 96.35% i a EEB el 64.97%.

(Veure taules 3 i 4)

Encara que hem presentat el cas més extrem, puix que a mesura que hom va pujant en els nivells educatius, la proporció disminueix, el professorat conserva aquest caràcter de feminització a tot l'ensenyament primari i, en el Principat, fins i tot continua tenint caràcter majoritari a SUP-CCU. Les conseqüències que d'això puguin derivar-se, poden ésser força complexes i difícils de preveure, malgrat que ja s'han fet estudis sobre les repercussions comportamentals que pot tenir en l'alumnat. Ara bé, el que sembla prou evident és que la feminització d'una professió, a la nostra societat és un indicador del baix estatus que du inherent (*). Caldria fer a-

(* Baudelot, Establet, 1975, ibid. p.220:"Para los hombres entonces, la condición de maestro es efectivamente una de las raras vías hacia la promoción individual de los niños de las clases populares o de la pequeña burguesía"

"En cuanto a las mujeres, la promoción es menos evidente: para una gran minoría de ellas (que aumentará sin duda), es decir 35.3%, el acceso a la profesión significa el mantenimiento o la baja del estrato socio-profesional del padre.

4.- A l'hora d'analitzar a quina classe social pertanyen els ensenyants o qualsevol altre grup de professionals, caldrà plantejar-se quin corrent d'anàlisi ens permet una major claredat sociològica, puix que els termes estan contaminats tant com les mateixes teories. Si diem que els mestres pertanyen a la classe mitjana, ens sembla que especifiquem poc, i, obviament, ho haurem de raonar: El concepte de classe mitjana és, com a mínim, boirós; si més no perquè no està clarament delimitat. Des de la dinàmica de la lluita de classes que ens proposa l'anàlisi marxista, la veritat no es troba en el bell mig, ans se situa en els extrems dels dos pols de la realitat antagònica. De totes formes, si intentem precisar, no podem parlar de burgesia o de proletariat per referir-nos als ensenyants en cap dels seus nivells. Caldrà també, constatar abans de continuar, que no són tampoc un grup homogeni: les diferències de consideració social i d'ingressos entre un mestre d'ensenyament primari i un catedràtic d'universitat, són obviament notòries.

Pel que fa a la percepció dels ingressos hem de referir-nos-hi amb el terme d'assalariats, atès que no exerceixen una professió liberal ni viuen d'una renda. Assalariats, en gran mesura, de la funció pública, o bé d'empreses privades o associacions religioses que fan de tals, no pertanyen a la classe obrera i menys al sub-proletariat; encara que les condicions de treball i la remuneració econòmica, no sobrepassen en molts casos les de la majoria dels obrers qualificats.

Pel seu paper, i la seva consideració social, per a la funció que exerceixen dins la reproducció complexa de mà d'obra, hom els considera petita burgesia, classe mitjana si es vol. Tant és així, que en un estudi molt conegut se'ls atribueix fins i tot el paper de guardians de la quinta-essència de les virtuts petit-burgeses tot investint-los amb el títol de Vestals de la classe mitjana (13).

Els ensenyants s'han expandit numèricament en el nostre país, de la mateixa manera que a la resta de països desenvolupats, a mesura que s'ha anat incrementant la importància del Sistema Educatiu com a instrument de socialització generalitzat per a tota la població. Això s'ha fet de forma simultània al creixement de les noves capes mitjanes de la petita burgesia que ha generat el Sistema Capitalista i d'acord amb els seus esquemes de desenvolupament. La burocràcia educativa s'ha expandit de la mateixa manera que ho ha fet tota l'altra burocràcia del sector privat i públic.

quí, tal vegada, una referència a la substitució de la família en moltes de les seves funcions per l'escola com a lloc fonamental de socialització en els societats industrialitzades; i també sobre el progressiu procés d'alienació dels sàbers tradicionals que rebien els individus en el passat en el sí de la família; aqueixes tasques, ara són fetes pels "experts" a l'escola o, en part, han esdevingut innecessàries i han estat alienades als treballadors per a la seva incorporació a la màquina (12). Aqueixa mateixa substitució assignaria a la dona, tal vegada de forma inconscient i com a mitjà de fer-la continuar en funcions semblants a les que tradicionalment exercia, un paper "privilegiat" (?) dins el sistema educatiu.

Pel que fa a l'origen social dels ensenyants, de nou cal diferenciar els diversos nivells d'ensenyament en què exerceixen la seva funció, ja que hi ha diferències també entre l'extracció social dels mestres i la dels professors de segon ensenyament o els d'universitat.

En el grup dels mestres, del qual hom disposa d'estudis relativament recents fets en el nostre país, les principals característiques assenyalades per Masjuan, Pinilla de las Heras i Vives (14), són les següents, quant a l'origen social:

- a/ Gran importància de l'anomenada petita-burguesia tradicional de base agrària (petits propietaris) i comercial, i també de les capes mitjanes urbanes (funcionaris i empleats).
- b/ Molt poc pes de la classe obrera.
- c/ Les professions liberals només tenen una importància considerable a les zones industrials.
- d/ L'origen social de les dones és més alt que el dels homes.

La professió sembla tenir caràcter de sortida de segona classe per a les dones de les categories socio-professionals més altes, mentre que en el cas de les categories baixes són els homes els que accedeixen prioritàriament a la professió".

(veure taula nº5)

Referent a la qüestió que estem tractant, tal vegada més important que l'origen de classe ho sigui la intuïció del que seria la consciència de classe mitjançant l'auto-identificació que manifesten els mestres. Seguint amb l'estudi esmentat sobre l'Educació General Bàsica a Catalunya, la resposta més freqüent és "classe mitjana" (67 %), seguit per "classe Treballadora" molt de lluny.

(veure taula nº 6)

La gran majoria dels que contesten l'enquesta, per auto-identificar-se, ho fan en termes corresponents a una visió estratificada de la societat, i només una minoria ho fa en termes de classe social. Amb això tindrem un indicador més de la consciència petit-burguesa dels mestres (15).

Per últim i relacionat amb tot allò que hem dit fins ara, la consciència de la mobilitat social que mostren els enquestats a l'estudi que ens subministra tota aquesta informació, és clarament positiva:

"Si hem de jutjar pel nivell de retribució de bona part dels mestres, sembla que la gent tendeix a idealitzar la seva situació social, al marge de les condicions objectives en què s'exerceix el treball". (16).

Aquesta idealització fa referència al fet que només una minoria,

lleugerament més alta entre els fills dels propietaris de la indústria i els serveis i dels quadres superiors, creu haver descendit en l'escala social. Aquesta situació no és exclusiva del nostre país, com ja indicàvem abans: a molts d'altres estudis del món industrialitzat els ensenyants s'auto-consideren com a classe mitjana i, de fet, podem dir que hi pertanyen, perquè en comparteixen una manera de viure, uns valors i una ideologia. Tot això ~~es~~ pot dur molt lluny si ens posem a fer consideracions sobre la importància que té aquest col·lectiu en la reproducció ideològica; sobre el paper formador i conformador de consciències i personalitats:

"Professionals de la divisió ideològica al servei de l'aparell escolar", segons Baudelot i Establet (17), els mestres fan el paper contradictori d'alfabetitzadors de masses i de seleccionadors d'"élites", de difusors d'un catecisme petit-burgès i de formadors d'agents de la ideologia burgesa; i les raons per les quals el mestre està disposat a fer seves aquestes representacions ideològiques, es deuen, fonamentalment, a la seva situació de classe, a la seva formació professional i a les pressions directes o indirectes que s'exerceixen sobre la seva pràctica professional.

5.- Recapitulant una mica, abans de passar endavant, cal remarcar que trobem diferències importants entre determinats col·lectius, capes i grups d'entre els ensenyants dels dos sectors, que han suposat l'assumpció de papers i comportaments notablement diferenciats respecte dels problemes que s'han plantejat a l'ensenyament.

Entre els ensenyants de primària, hi ha hagut, pel que sembla, una clara diferenciació entre l'actuació dels mestres funcionaris de l'estat i els interins per un costat, i els del sector privat per un altre. Entre els primers hi ha hagut una actitud més conservadora; ha pesat molt la inèrcia que comporta el sentiment de propietari d'un lloc a la funció pública després del ritu iniciàtic de les oposicions. Però, a més de la situació laboral estable que això donava, hi havia la rigidesa del marc en el qual s'havia de moure: el funcionari espanyol de l'època franquista ha estat absolutament imbuït per la mística de l'estat, regit des d'una clara concepció militar, inspirada en els principis de jerarquia i de subordinació. Això mateix va fer que les iniciatives reformistes,

fins i tot en el camp pedagògic, no s'hi donessin massa. El cos d'inspectors i les respectives direccions dels centres han vetllat per la vigència de l'ortodòxia oficial. Les iniciatives, pel que fa a la catalanització de l'escola, en consonància amb tot el que antecedeix, només han estat possibles quan s'han ordenat per llei. Per altra banda, ja analitzarem a continuació quins n'han estat els resultats entre una majoria de funcionaris no nadius o entre els catalans, en la seva majoria imbuïts també per aquest esperit funcionarial.

Pel que fa al sector privat, es podria distingir molt clarament entre els centres de l'Església i els grans col·legis i les petites escoles, moltes d'elles de caràcter cooperatiu. Entre aquestes últimes hi hem trobat sectors més dinàmics i que més han intervingut en els lluites que s'han anat produint en els darrers anys, pel que fa a la democratització del sistema educatiu. Molts dels mestres d'aquest sector també haurien nodrit la clientela de les escoles d'estiu i les ànsies de portar endavant determinades experiències reformistes. A les èpoques en que es produïren les gran mobilitzacions, a finals de la Dictadura i primers anys de la Monarquia, hi havia, entre ells, una part del sector més dinàmic del moviment i, juntament amb ells, d'altres ensenyants que tenien el seu lloc de treball a les típiques acadèmies "de pis" i condicions de treball realment no gaire boiants.

Els professors de segon ensenyament tenien també importants trets diferencials: aquestes diferències haurien estat determinades, bàsicament, per les condicions sòcio-laborals i per la separació entre l'ensenyament públic i el privat, però també per altres característiques lligades a la seva formació i la seva procedència social.

A partir de finals dels 60 comencen a ingressar com a professors en els centres de Batxillerat i Formació Professional, noves generacions de llicenciats que havien realitzat els estudis a la Universitat, en uns temps en els quals la lluita per les llibertats democràtiques hi va estar constantment present. Tota la dècada dels 60, amb els intents de constituir un sindicat democràtic d'estudiants, va fer de la Universitat una illa de discussió i d'expressió política que el Franquisme no poguè estroncar. Les noves generacions de llicenciats, portaren als instituts aquests aires de renovació i de confrontació política amb el règim. Els intents de democratització de la institució universitària es trasplantaren al segon ensenyament, per altra banda en plena expansió. La Llei General d'E

ducació de 1970 serveix de motiu per una amplia discussió sobre l'ensenyament i dona peu a una contestació que provocà una de les vagues de rebuig més importants, com mai no havia tingut el règim per part d'un sector de funcionaris i empleats de l'estat.

El necessari recurs als PNN com a mà d'obra econòmica, determinà un enorme creixement d'aquest professorat front als numeraris. Així, la politització i les condicions laborals dolentes determinaren una dinàmica de conflictes en el sector públic del segon ensenyament que es va perllongar fins a l'adveniment de la Monarquia i l'estabilització massiva dels PNN.

El fet que en aquest sector hi hagués una major consciència política i una major quantitat de nadius, no va excloure que alguns grups minoritaris, encara que molt actius, fossin els principals inspiradors del famós "Manifiesto" en contra de la segregació a Catalunya dels castellanoparlants.

Pel que fa al professorat dels centres privats, també aquí cal distingir entre aquells que desenvolupen la seva funció en els grans col·legis de l'Església i els dels centres concebuts estrictament com a negoci, o també com a empresa cooperativa. En el primer cas, el control ideològic per causa de les finalitats catequístiques d'aquestes institucions, és molt gran i la "saviesa i prudència" definitòries de la institució a la qual pertanyen, i el control escaient al cas, no varen permetre entre el seu professorat la manifestació del grau de politització que fou possible a l'ensenyament públic. En el segon tipus de centres, si bé el control ideològic no és tan estricte, les pressions pel que fa a reprimir qualsevol pressió socio-econòmica, és en canvi més dura si cap, perquè hi priva l'interés de guany. Les contradiccions bàsiques en aquest sector, doncs, s'haurien donat més, per causa de la disputa entre els propietaris i els assalariats, pel que fa a la distribució dels guanys. Aquest darrer punt, no obstant, s'ha complicat enormement per diversos factors: en primer lloc per la política de subvencions de l'Administració a molts centres, la qual, a més d'una font important de beneficis per als propietaris, ha estat una manera de desviar l'atenció dels plantejaments reivindicatius dels assalariats envers l'Estat, proveïdor d'aqueixes subvencions; també una manera de frenar els Sindicats i sectors més polititzats, els quals, com que defensaven l'escola pública i estaven en contra de les subvencions, no podien demanar que els treballadors tinguessin més participació en els beneficis de l'empresa, sens que la patronal no fes el xantatge de demanar més augmentos de subvencions estatals. En segon lloc, perquè tota reivindicació econòmica

s'ha fet repercutir en el client del col·legi i, consegüentment, en la quota que les famílies han d'abonar mensualment per a l'educació dels fills; això ha comportat, en nombroses ocasions, que hi hagués pressions sobre el propi professorat, per part dels pares o de les associacions que els agrupen.

Malgrat totes aquestes contradiccions, les condicions laborals més dolentes i una major consciència d'assalariats, juntament també amb un cert grau de politització, ens poden permetre d'explicar-nos un alt grau d'intervenció d'aquest professorat en moltes de les mobilitzacions hagudes en el camp de l'ensenyament. També, però, l'alt grau de limitació amb què això s'ha hagut de fer a una època com la de la transició, en la qual el Govern ha anat donant totes les armes legals de defensa a la patronal i, de forma molt especial, a partir de l'aprovació de la Llei de centres docents.

4.- ELS ENSENYANTS I EL PROBLEMA NACIONAL I DE LA LLENGUA.

1.- A causa del procés d'industrialització i del conseqüent desenvolupament econòmic, Catalunya no ha tingut gaire tendència a donar fills a l'Administració i consegüentment, encara menys al món de l'ensenyament, on la consideració i prestigi de la carrera no són, tal i com hem vist, gaire elevats.

Un altre factor d'importància que, amb tota seguretat ha incidit en aquest fet, ha estat la nostra realitat cultural i lingüística diferenciada: nació sense estat propi on l'administració i l'exercici del poder s'han dut a terme amb uns pressupostos lingüístics i culturals diferents; aquí el funcionari ha representat l'Estat central, no l'administració del País.

La llengua de l'administració, del poder, ha estat el castellà. Deixem al marge els pocs anys excepcionals de la República i els de l'època de la Mancomunitat. El Franquisme, en aquest segle, va ser el paradigma més clar del continuisme de la imposició per la força "del justo derecho de conquista", de la raó de l'estat uniformitzador i centralista, de la "Nación Española" i la seva llengua.

L'eina de treball fonamental del funcionari és precisament la llengua. En el cas dels mestres, a més a més, aquesta no és simplement el vehicle de comunicació -fet, de per sí, ja prou important-, sinó que, en la major part de la seva activitat, es converteix en allò-que-ha-d'ésser-trasmès. Si, en un cas com el nostre, la llengua normal de comunicació, el català, i la llengua de l'escola/ de l'Administració, el castellà, no són les mateixes, una d'elles adquireix un caràcter simbòlic diferent: el saber impartit a l'escola i el seu vehicle assumeixen unes característiques i connotacions especials que permeten una identificació entre saber i llengua del saber. Però no sols és això; a més, la llengua del saber és també la llengua del poder, la llengua del funcionari que representa i administra, que detenta -i mai més ben dit- el poder.

La llengua, per tant, no és solament un dels instruments del poder, un dels més fonamentals en aquest cas, ans l'encarnació viva d'allò que és transmissió cultural. més a l'escola: el saber per excel·lència, el saber científic/ Això no vol dir, és clar, que neguem la importància d'altres elements de caràcter semiològic, simbòlic o comportamental, però creiem que el llenguatge té un caràcter prioritari com a vehicle de comunicació que, a més, permet la transmissió material del pensa

ment mitjançant la paraula. Hem volgut assenyalar aquestes qüestions prèviament en cara que sense entrar en gaires polèmiques o disquisicions filosòfiques, puix que creiem que és el punt nodal de partida per a la comprensió d'allò que a continuació ens ocupa.

La procedència dels mestres de Catalunya, especialment després de la Guerra Civil, tal i com hem vist, fou en gran mesura de països de parla castellana i d'extracció fonamentalment rural.

A l'estudi realitzat per Josep Me Masjuan a partir d'una enquesta realitzada el curs 1971-72, hi surt que el percentatge de mestres de fora de Catalunya era del 40% (18) però en el treball que va realitzar conjuntament amb Pinilla de las Heras i Vives, reiteradament citat, hi trobem un percentatge prou superior, 52.1%, encara que fa referència a una concepció més àmplia: provinents de països de parla no catalana (19).

Si analitzem els resultats percentuals corresponents al coneixement de català per part del no nadius, podem comprovar que és molt alt el d'aquells que només l'entenen però no el parlen (un 63.5 %) i important el dels qui ni tan sols l'entenen (un 18.8 %)

(Veure taules 7, 8 i 9)

Pierre Vilar en el recent cicle de conferències organitzades per la Conselleria de Cultura de la Generalitat, posava de relleu la importància que a partir de la Renaixença cobren els fets culturals i sobre tot el de la llengua, com a principal signe del grup que caracteritza el nostre poble (20). Aquest signe del grup com a distintiu primordial, és una caracterització per altra part compartida amb altres països d'Europa a partir del Romanticisme, i diferentment d'altres èpoques anteriors. És per aquest motiu que volem continuar incidint en l'anàlisi del problema en estreta connexió amb tot allò que dèiem abans sobre la llengua com a vehicle, objecte de transmissió, per tal d'analitzar el paper primordial dels ensenyants com a agents de socialització i reproductors de la cultura, agents del control simbòlic en definitiva, amb l'eina de la paraula.

2.- La situació lingüística a Catalunya dins Espanya, pel que fa al coneixement que tinguin els individus del català i del castellà, permet les següents variants possibles:

1. Domini del castellà i del català.
2. Domini del castellà però no del català.

3. No domini del castellà però sí del català.

4. No domini del castellà ni del català.

A la pràctica, aqueixes possibilitats es redueixen majoritàriament a dues, i en el cas dels mestres que estiguin en possessió legal de la titulació necessària per a l'exercici de la seva funció, només dues: la primera i la segona. A l'època Franquista la primera variant era fins i tot innecessària per complet, perquè el català no era reconegut oficialment com a llengua de Catalunya, i en canvi sí que ho era el castellà. A nivell legal per a l'estat, el nostre poble no existia com a tal: o era mut, o s'expressava en llengua forana. Aquesta era la situació real de l'escola.

Els ensenyants tenien el deure i l'obligació d'emprar la llengua de l'estat. El castellà a l'escola era la llengua imposada a la Nació i alhora l'únic vehicle d'aprenentatge oficial: el saber, el poder llegir i escriure, els coneixements científics i culturals o la simple parauleria ideològica, anaven revestits amb el llenguatge del poder de l'Estat i aquells qui el detentaven posseïen la clau d'aquest poder i la forma d'administrar-lo. El català per aquest acte, fou immediatament exclòs del temple del saber i del saber mateix; esdevingué un instrument de la privacitat.

Amb l'adveniment de la democràcia i el reconeixement al poble català de la seva llengua, encara que amb certes limitacions -no entro a considerar si moltes o poques-, els funcionaris -els quals tenen com a eina de treball la paraula, els mestres i ensenyants en general, es troben en molts de casos amb la curiosa circumstància que només coneixen la llengua de l'Estat, però desconeixen la llengua del país on han d'exercir la seva funció. Aquest fet, per manca d'aclariment de la situació real, perquè això de la cooficialitat es refereix quasi sempre al català i mai, o poques vegades, al castellà, ha estat i és origen d'innombrables conflictes; l'escola, òbviament, n'ha estat una excepció.

Vivim en un país on els funcionaris tenen allò que en diuen "derechos adquiridos", encara que això sigui a costa dels drets reconeguts d'un poble. Així hem pogut veure com, en un moment determinat, alguns col·lectius de funcionaris i més concretament, d'ensenyants -treballadors públics de la paraula-, consideraven que a Catalunya es discriminava els castellanoparlants, i d'aquesta manera ho han expressat en manifestos escrits i quèxques orals.

La inèrcia de la situació heretada del Franquisme ha pesat i pesa a nivell conscient i inconscient. Això mateix fa que aquestes posicions les hagin

adoptat no solament els hereus ideològics/de ^{legítims} la Dictadura sinó en alguns casos, fins i tot persones que s'autosituarien dins l'espectre polític de l'esquerra.

S'ha intentat tornar a una certa demagògia de caire lerrouxiata, amb l'intent de contraposar la llengua dels immigrants, majoritàriament proletaris, a la dels nadius, que representarien la burgesia.

Davant d'aquests plantejaments cal que tornem a la reflexió inicial sobre la llengua: vehiculadora de saber -identificat amb Saber-; la llengua com a símbol del Poder -poder imposat des de l'Estat Central a Catalunya com a Nació- i l'autoidentificació de l'ensenyant, amb el reconeixement social corresponent, com a portador del Saber i representat del Poder, gràcies a la utilització de la llengua del Saber i del Poder -identificada en el nostre cas amb la llengua de l'Estat-. Amb el reconeixement de la cooficialitat del català i la seva introducció a l'escola, aquesta imatge deixa d'ésser tan monolítica, sobretot quan s'introdueix com a vehicle d'ensenyament normalitzat i s'introdueix com un factor distorsionador; llavors, la vehiculació del Saber ja no és únicament el castellà, també ho és la llengua del País.

Alguns sociolingüistes, com ara Vallverdú, es referirien al "parlar alt" dins una situació diglòssica, en front del "parlar baix"; el parlar alt, en aquest cas, seria la vehiculació del Saber a l'escola, però que, en alguns casos seria molt més que això: Vehicle i Saber es fondrien en una sola cosa. Aquesta darrera situació seria molt clara en l'ensenyament del llenguatge i tot allò que s'hi relaciona.

La llengua, a més a més, és l'eina que utilitza el funcionari i per aquest mateix acte, es converteix en signe del poder. El castellà -parlar alt- ha esdevingut símbol de la imposició del poder de l'Estat Central a Catalunya.

El problema sorgeix ara per als mestres que no dominen el català (un 48% segons fonts de la Inspecció en el curs 77-78).

Es pot, a partir d'això que acabem de dir, i suposant que sigui cert, avançar la hipòtesi que moltes de les actituds hostils que s'han adoptat i continuen adoptant-se, es deuen a la pèrdua de poder simbòlic per part d'alguns col·lectius d'ensenyants, que no reben el suport que tenien amb la possessió d'allò que era la representació única i "legítima" del Poder i Saber per excel·lència. Aquesta pèrdua relativa de poder simbòlic, d'aquesta manera, hauria provocat, en alguna mesura, sentiments d'inferioritat i consegüentment, originat reaccions en contra de la catalanització de l'escola i de la recuperació de les senyes d'identitat del País.

L'aprenentatge d'una llengua és sempre un exercici costós i difícil. Suposa un esforç considerable i, com tot aprenentatge, una certa dosi d'humilitat. Si aquest aprenentatge s'ha de fer en un context en el qual la llengua que s'ha d'assimilar està en situació diglòssica d'inferioritat, encara es complica molt més la situació.

A Catalunya, després de 40 anys d'imposició del castellà a tots els nivells oficials, tothom més o menys l'entén i la immensa majoria el pot parlar. S'han creat tota una sèrie de mecanismes reflexos que fan que en la majoria de contexts a on hi ha castellanoparlants s'acabi parlant castellà. Aquest any, a més a més, s'ha produït a Catalunya una forta immigració de mà d'obra procedent de regions de parla castellana; tant és així, que segons l'estudi del Padró Municipal de 1975, realitzat pel Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya, en resulta que només un 62 per cent de la població eren nadius, i això amb variacions notables segons la província. I, sobretot, s'ha introduït en els domicilis familiars i en centres públics un potentíssim agent de socialització que ha causat estralls: la televisió i la ràdio. Són elements nous a tenir en compte a l'hora de plantejar el problema que ens afecta.

Tots aquests elements fan que la recuperació i l'assimilació de la llengua per part de la població sigui una tasca enormement complexa i que requereixi dosis massives de voluntarisme i, sobretot, una visió de la cultura i de la política, per part de les administracions interessades, suficientment clares. I per part dels difusors de la cultura, i en el nostre cas dels mestres, a més de tot el que s'ha esmentat, una clara voluntat i capacitat de dur-ho a terme.

No coneixem estudis pel que fa a l'actitud del professorat davant el problema de la llengua i del seu ensenyament, però se n'han fet alguns de sociolingüístics que ens permeten una panoràmica prou clara sobre la situació actual del professorat respecte del català. A més hom pot comptar amb l'elaboració estadística realitzada per la Inspecció i el SEDEC (21).

Durant el curs 1975-76 les escoles on es fan classes de català són 360 i els professors que les donen 1.126, encara que les classes que es fan en català són molt menys nombroses.

Com hem avançat abans, el curs 1977-78, segons fonts de la inspecció, el percentatge de professorat catalanoparlant era del 52%, distribuït de la manera següent:

Girona 84%

Lleida	74%
Tarragona	70%
Barcelona	46%

Cal ressenyar que la distribució no era homogènia, perquè el percentatge de catalanoparlants era superior a l'escola privada. De totes maneres, això no vol dir que tots els mestres catalanoparlants i ni tan sols la majoria, impartissin les classes en català.

L'evolució del professorat, i la seva situació lingüística, segons les mateixes fonts, sembla reflectir un lleuger augment de catalanoparlants. A la taula 10 hom pot veure l'evolució a la província de Barcelona. Com es pot apreciar, si les informacions són vàlides, ja que procedeixen de les pròpies declaracions dels interessats a la Inspecció d'Ensenyament, aquest avenç progressiu es produeix, bàsicament, pel que fa a la comprensió del català, però molt poc en el nombre d'aquells que el poden parlar.

La taula 11, que ha estat facilitada pel SEDEC, de fonts pròpies, ens permet una panoràmica més recent i completa de la situació a tota Catalunya. Allí es pot veure com a Barcelona i en el sector públic, és nombrós encara el percentatge de mestres que, el català, només l'entén (34.81%) i que malgrat tot, hi continua havent un 14.12% que ni tan sols l'entén (taula 11).

La situació a les ensenyances mitjanes, agrupant Formació Professional i BUP-COU, no presenta un panorama tan greu, perquè ens dona uns percentatges inferiors de no catalanoparlants i, a més, el nombre de professors que no entenen el català es prou més minse: 3.28% a BUP-COU i 3.89% a FP.

(veure taula nº 12)

D'aquestes dades en podem concloure també un altre fet respecte de la composició del professorat d'aquest sector, i és que el seu origen geogràfic és de nadius en una proporció més alta. Això segurament tindria una explicació connectada amb la consideració social més elevada d'aquest col·lectiu a causa de la seva major retribució econòmica i a la titulació a nivell de llicenciatura, exigible en la majoria dels casos. Per altra banda, l'expansió d'aquests estudis és un fet relativament recent en comparació amb l'escola primària i ha suposat una sortida professional per a molts titulats d'extracció petit-burguesa i fins i tot burgesa, els quals haurien trobat en l'exercici d'aquesta professió un mitjà de donar sortida a la carrera que varen escollir. Això els hauria permés de mantenir l'esta-

tus social o bé, simplement, escapar a l'atur, que amb la crisi econòmica i la saturació de titulats universitaris, també s'ha fet notar en aquest sector, encara que no en la mateixa mesura que entre la classe treballadora, obviament (22).

3.- És necessari aquí, fer una referència a la formació que els ensenyants han rebut de la llengua i la cultura del País. Des de l'activitat de l'associació BENEFICA MINERVA dels anys 50, fins als cursos de Reciclatge organitzats pels ICEs, hi ha una llarga trajectòria d'esforços i conscienciació important. En tots ells hi ha però una característica comuna: el voluntarisme per tal de superar una situació de desavantatge de la nostra llengua i d'esforç per a recuperar la nostra cultura.

A partir de 1961, la Comissió Delegada d'Ensenyament del Català, du a terme les seves funcions dintre l'Omnium Cultural i és en aquest mateix any que, amb l'acord de l'Institut d'Estudis Catalans, es crea la JAEC. L'any 1967 s'institueix la DEC per a la formació de Professors de Català, de manera que el curs 1975-76, malgrat les condicions, hom pot comptar ja amb 1126 professors que imparteixen classes de la nostra llengua.

De totes formes, el reciclatge comença l'embranchida a partir de la seva organització per part de la Generalitat, de tal manera que, segons les dades facilitades pel SEDEC, en els darrers quatre cursos, s'ha passat de 7.700 alumnes que s'hi varen matricular el curs 1978-79 a 18.600 el curs 1981-82.

(veure taula nº 13)

Malgrat tot, les condicions del Reciclatge es mouen una mica, encara, dins d'uns esquemes que no acaben, ni de lluny, d'ésser plenament satisfactoris.

La primera cosa que salta a la vista i així es va poder constatar en l'estudi que es va dur a terme sobre aquests cursos (23), fet per encàrrec del Departament d'Ensenyament de la Generalitat, varen ésser les dosis enormes de voluntarisme existents, tant per part del professorat, com dels alumnes. La situació del professorat de Reciclatge, referent a condicions laborals, no era precisament gaire brillant, encara que, en la majoria dels casos, s'ha de dir que constituïa un treball complementari. Però pel que fa a l'alumnat, en gran mesura compost per mestres en exercici, després d'un horari lectiu molt carregat per la jornada laboral ordinària, havien i han d'assistir encara, a dues o tres hores més de classes com a alumnes de català. És interessant de remarcar que,

malgrat tot, un 85 % dels enquestats declaraven fer el Reciclatge sense haver rebut cap mena de pressió per part de les respectives direccions dels centres on treballaven i, a més, que la pràctica totalitat eren professors en exercici. Es pot afirmar doncs, que hi ha hagut un òlt grau de bona voluntat per part d'un sector de mestres cara a reciclar-se, però, obviament, el voluntarisme té uns límits evidents.

Pel que fa a la titulació, segons fonts del SEDEC, a l'actualitat, a l'ensenyament públic hi ha un 73.57 % de mestres que no tenen cap titulació de català; i en el sector privat, un 63.17%

(veure taula n 13)

El panorama no és, com hom pot comprovar, gaire optimista i els progressos són lents, puix que encara que, a l'actualitat, per a l'ingrés en el cos de magisteri es demani a Catalunya un cert grau de coneixement de la llengua del País, les proves no són gaire rigoroses i a més, hi ha hagut alguns entrebancos legals i protestes resoltes a base de compromisos. Però, el que resulta més greu de tot és l'alt percentatge de funcionaris docents als quals fins ara no se'ls ha pogut exigir el Reciclatge.

Per acabar aquest punt, hem de dir, pel que fa a la catalanització de l'escola, que les iniciatives en el sector estatal i en molts centres privats, han reeixit en molts casos, quan s'han dut a terme a cop de decret. Ja hem comentat abans, i les xifres exposades són prou explícites, els resultats obtinguts entre una majoria de funcionaris no nadius i entre alguns nadius imbuïts per l'"espíritu de cuerpo" i la pèrdua de poder simbòlic que representa la introducció del "parlar baix" a l'escola. Si a tot això hi afegim que el català ha d'ésser après pel funcionari-mestre representant del Poder i les dificultats objectives o, simplement les incomoditats de les actuals condicions del Reciclatge, obtenim unes conclusions que les darreres tendències observables en el Reciclatge no fan sinó confirmar : a l'últim curs, especialment, ha continuat el creixement d'alumnes que s'hi han matriculat, però amb l'especial característica que hohan fet majoritàriament per dalt, és a dir, ha augmentat el nombre de mestres que volen obtenir el títol per poder ensenyar català, però ha disminuït molt notablement la matriculació en els primers cursos i en els de no catalanoparlants. Això, al nostre parer, no fa sinó confirmar l'interés de molts de mestres catalans per obtenir un major coneixement de la seva llengua, o simplement d'obtenir un títol que els garanteixi millor les possibilitats de treball; però també

que no hi ha ^{la} suficient motivació o condicions perquè els no catalanoparlants es decideixin a aprendre la llengua del País.

5.- CONSIDERACIONS FINALS.

Hem intentat ^{veure}, fins aquí, algunes de les contradiccions amb que es podia trobar el mestre, pel que fa al problema nacional i lingüístic en una societat com la nostra, on es dona una situació diglòssica o de conflicte lingüístic.

També hem analitzat l'especial responsabilitat dels ensenyants a causa de la seva especial posició i del paper que exerceixen com a reproductors de cultura. La seva especial relació, en definitiva envers la llengua com a instrument bàsic de la seva activitat i com a eina fonamental del seu treball. La seva posició en front d'aquests problemes no és, obviament, homogènia; intervenen en aquesta qüestió, com en moltes d'altres, diversos factors que poden fer variar la situació dels individus davant aquest punt i fer-los adoptar actituds no sols distintes, sinó també divergents.

El fet d'haver nascut a Catalunya o a algun dels països de parla catalana, no és determinant per a la comprensió del problema, i molt menys per a la seva assumpció. Suposa, això sí, com és obvi, una major possibilitat de coneixement de la llengua i de la cultura. Però intervenen, també, en aquesta qüestió altres aspectes fonamentals com: ^{són els ideològics o els de classe i altres} factors més secundaris com la procedència ^{d'un medi rural o urbà,} la professió dels pares i d'altres condicionaments familiars, etc.

La consciència del fet nacional entre els mestres de Catalunya ha divergit per sectors, entre altres coses, perquè no ha estat anecdòtic el fet que les primeres escoles catalanes fossin privades; a causa de les especials condicions imposades per l'antic Règim. Això no vol dir que els mestres de totes aquestes escoles, o bé els pares que hi han portat llurs fills, fossin partidaris d'un model d'escola privada. Bona prova d'això n'ha estat l'agrupament de moltes d'elles entorn del CEPEC; i són de sobres coneguts els esforços d'aquest col·lectiu per tal d'aconseguir la transformació en centres públics dels centres que agrupava.

La posició dels mestres, dels ensenyants en general, és però complexa, entre altres coses per tot allò que intentavem explicar abans: el seu

ofici és transmetre coneixements i ideologia; per tant, hom considera que estan en possessió de tot el que necessiten per ensenyar, en definitiva, que saben. De cop i volta, fer-los reconèixer, com els ha succeït a la majoria, que eren analfabets en la llengua del País i que, a partir d'un moment determinat, els era necessària, ha suposat una sotragada molt forta^{pr} a molts d'ells. Són perfectament explicables, doncs, les reaccions ultramontanes o els intents de racionalització del fet, davant la nova situació creada, més o menys lerrouxistes.

Hi ha hagut també, per suposat, qui s'ha situat a l'extrem contrari: l'intent de catalanització de l'escola a cop d'espardenya i barretina i als sons de timbalet i tenora. No obstant, tot val a dir-ho, aquests aires apostòlics de la ceba sembla que han estat prou més minoritaris.

El que sembla obvi, arran de tot això, és la necessitat urgent de considerar el paper clau que juga l'escola i, en conseqüència el mestre com a agent del control simbòlic, en la formació de la consciència nacional d'un poble i en la reproducció de les seves senyes d'identitat. Ostenta o detenta, segons es vulgui veure i analitzar el fet, un poder notable cara a la pervivència de la llengua i de la cultura. Això no obstant, no cal exagerar el seu paper perquè no és l'únic element a tenir en compte: els poders dels "media", de la família, del grup d'iguals, del barri com a unitat de convivència, etc., són també poderosos; i cal assenyalar també, pel que fa als mitjans de comunicació social, que la seva força, a més d'anar en augment, és més fàcilment controlable pels senyors del poder que una organització tan complexa i uns col·lectius tan nombrosos com són els que donen cos al sistema educatiu.

Pel que hem vist, el procés històric recent no fa més que confirmar que l'aparell d'estat educatiu, malgrat el seu caràcter fonamental d'agència del control simbòlic, no és un mitjà tan dòcil, un instrument tan monolític com s'ha dit alguna vegada; entre altres coses, perquè la dinàmica de la Duta de classes, en un sector com l'educatiu, passa en gran mesura pel confrontament ideològic; i perquè en determinats moments històrics com els que estem vi-

acabem

hi ha hagut i continua havent-hi molts de factors que fan aquest

x i que s'hi manifestin moltes de les contradiccions del moment:

i que hem pogut veure, les pròpies condicions socio-laborals, la crisi econòmica, i el mateix problema nacional i lingüístic, d'explo^tació de la dona, com a element majoritari entre el profes

L'escola no és simplement un lloc neutre on succeeixen coses, un simple escenari de la lluita de classes. Però malgrat el seu caràcter fonamental d'agència del control simbòlic, tampoc no es un mer instrument absolutament dòcil en mans de la classe dominant. Encara que serveixin bàsicament a les finalitats del poder, les estructures, malgrat tot, les conformen els homes i dones, i es veuen sotmeses a les contradiccions i a la dialèctica, sempre complexa, que implica la relació entre aquelles i aquestes en cada moment de la història.

Els mestres a Catalunya, i l'escola també, reflecteixen aquestes contradiccions de la nostra societat a la qual ajuden a perviure amb la seva contribució/a la reproducció de la força de treball, tal com explicàvem a l'inici. Aquí el mestre i l'escola arroseguen encara la inèrcia d'uns anys que han marcat el País amb unes característiques concretes, difícils per al nostre Poble. Els ensenyants demostren a més a més com tothom, les contradiccions pròpies de la seva classe. El paper jugat en tot el procés de canvi no és res més que la suma i la combinació de totes aquestes contradiccions i els resultats, per tant, com ells mateixos, contradictoris.

TAULA 1

Centres d'ensenyament de Catalunya per Sectors i Etapes, curs 1981-82.

	PUBLIC			PRIVAT		
	PREESCOLAR-EGB	BUP	FP	PREESCOLAR-EGB	BUP	FP
Barcelona	901	84	81	1350	259	272
Tarragona	233	10	24	101	22	12
LLeida	275	12	22	69	24	26
Girona	236	14	17	88	19	10
Catalunya	1645	120	144	1608	324	320
Total per sectors		1909			2.252	

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades, facilitades pel Gabinet Tècnic de la Conselleria d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, de l'I.N.E., Delegación en el M.E.C.

TAULA 2.

Profesorat d'Ensenyament Primari i Secundari de Catalunya per Sectors

CURS 1981-82

	PÚBLIC				PRIVAT				Total per províncies.		
	Prescolar-EGB		FP		Prescolar-EGB		FP		Públic	Privat	TOTAL
	BUP		BUP		BUP		BUP				
Barcelona	13.711	4.086	2.788		15.821	4.832	3.259		20.585	23.462	44.047
Tarragona	1.988	429	585		887	361	150		3.002	1.398	4.400
Lleida	1.715	400	270		941	327	313		2.386	1.581	3.967
Girona	1.381	511	353		598	263	101		2.245	962	3.207
Total a Catalunya	18.976	5.246	3.996		18.247	5.333	3.823		28.218	27.403	55.621
Total a Catalunya per Sectors											55.621
											27.403
											28.218

Font: I.N.E., Delegación en el M.E.C., facilidades pel Gabinet Tècnic de la Conselleria d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. (Elaboració pròpia).

TAULA 3

Index de feminització del professorat a Espanya

CURS 1979-80

	Nombre total de professorat	Nombre total de dones	%
Educació Preescolar	34.188	33.110	96.84
Educació General Bàsica	205.550	117.867	57.34
Educació d'Adults.....	1.979	884	44.66
Educació Especial.....	4.576	3.235	70.69
Batxillerat-COU	63.645	29.745	46.73
Formació Professional.....	33.583	9.721	28.94
Diversos E. de 2 ^{on} grau.....	4.663	1.505	32.27
Escoles Universitàries.....	10.345	2.920	28.22
Facs. i Col.legis Univ.	22.995	4.757	20.69
Escoles Tècniques Superiors.....	5.080	378	7.44
Diversos Ens. de 3 ^{er} grau.....	2.556	410	16.04
TOTAL.....	389.160	204.532	52.55

Font: I,N.E. -M.E.C., La Enseñanza en España, curso 1979-80, publicat l'any 82.

(elaboració pròpia)

TAULA 4.

Distribució del professorat de Catalunya per Sexe i Nivell, CUPS 1961-62.

	Barcelona		Tarragona		Lleida		Girona		Catalunya	
	H	D	H	D	H	D	H	D	H	D
Preescolar	238	5027	4	555	11	524	2	359	255	6376
EGG	8047	15170	692	1408	731	1352	541	1013	10211	18943
Educació especial	155	429	2	6	19	5	12	47	188	487
Educació Permanent	94	102	2	5	3	12	6	10	105	129
Educació Professional	3922	2125	487	248	388	195	289	165	5086	2733
BUP	4174	4294	395	379	391	328	393	397	5361	5398

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut Nacional d'Estadística, facilitades pel Gabinet Tècnic de la Conselleria d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

TAULA nº 5.

Origen socio-profesional del pare.

Empresari de la indústria.....	6%
Comerçant, empresari de serveis.....	9.5 %
Propietari agrari o agricultor per compte propi.....	20.7"
Treballadors per cont propi del sector indústria o serveis	6.5 "
Director, gerent o assimilable.....	2.4 "
Quadres superiors, professions liberals.....	5.4 "
Quadres mitjans.....	1.7 "
Periodistes, intel.lectuals, artistes, escriptors.....	0.6 "
Mestre	4.7 "
Polícia, militar, guàrdia civil, mariner.....	6.1 "
Caps de secció administrativa, funcionaris mitjans.....	7.7 "
Empleats, venedors, encarregats.....	13.7 "
Treballadors manuals qualificats.....	6.2 "
Treballadors manuals semi-qualificats i no-qualificats.....	6.4 "
Treballadors del camp.....	1.9 "
Inclassificables, sense feina o no contesta.....	0.3 "
	<hr/>
	100 %
	(N= 1331)

TAULA nº 6

Autoidentificació de classe segons sexe.

	Homes	Dones	Conjunt
Classe mitjana	60.5	72	67
Classe baixa	4.0	1.7	2.7
Petita burgesia	2.4	2.8	2.6
Classe obrera o treballadora	24.3	15.8	19.5
Classe proletària	2.9	1.5	2.1
Indiquen grups professionals	2.1	0.9	1.4
No saben classificar-se	3.8	5.3	4.7

Font: Masjuan, Pinilla de las Heras, Vives, 1979, L'Educació Gen. Bàsica a Catalunya, Barcelona, Ed. Blume.

TAULA 7

Coneixement del català segons lloc de naixement

	Nascuts a Catalunya	Nascuts d'altres Països Catalans	Nascuts fora dels P. Cat.	TOTAL
No l'entén	0.3	-	18.8	9.2
L'entén però no el parla	1.8	20.9	63.5	32
El parla però no l'escriu	32	48.9	12.8	23.4
El parla i l'escriu	65.9	30.2	4.9	35.4
	100%	100%	100%	100%
	(N= 638)	(N= 43)	(N=650)	(N=1331)

TAULA 8

Coneixement del català per part dels nascuts fora dels Països Catalans, segons temps d'estada a Catalunya

	<u>Menys de 3 anys</u>	<u>De 3 a 5 anys</u>	<u>De 6 a 10</u>	<u>Més de 10</u>	<u>Conjunt</u>
No l'entén	44.3	19.5	8.0	3.0	18.8
L'entén però no el parla	50.6	73.6	76.6	54.8	63.5
El parla però no l'escriu	3.8	6.3	13.9	27.4	12.8
El parla i l'escriu	4.3	0.6	1.5	14.9	4.9
	100%	100%	100%	100%	100%

FONT: Pinilla de las Heras, Masjuan, Vives, 1979 ibid. pp.202, 203.

	Poden parlar català		Entenen el català		No entenen el català	
	PUBLIC	PRIVAT	PUBLIC	PRIVAT	PUBLIC	PRIVAT
Barcelona.....	51.07	75.12	34.81	21.14	14.12	3.74
Girona.....	89.75	91.92	9.69	6.69	0.56	1.39
Lleida.....	90.67	90.06	8.88	8.25	0.45	1.69
Taragona	80.44	86.31	17,71	13.35	1.85	0.34
TOTAL	60.04	76.96	29.16	19.63	10.80	3.41
Mínim comarcal	39.26	66.67	40.03	27.19	20.71	6.14
Màxim comarcal	100.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

FONT: SEDEC, Conselleria d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

TAULA 9

Coneixement del català dels nadius, segons
siguin o no fills de nadius.

	<u>Fill de nadiu</u>	<u>Fill de no nadiu</u>	<u>Conjunt</u>
No l'entén	0.2	0.9	0.3
L'entén però no el parla	0.4	6.8	1.8
El parla però no l'escriu	29.7	42.5	32
El parla i l'escriu	69.8	47.8	65.9
	100 %	100 %	100 %
	(N=536)	(N= 113)	(N=651)

FONT: Masjuan, Pinilla de las Heras, Vives, 1979 ibid. pp. 202, 203.

TAULA 10

Evolució dels coneixements de català del professorat d'ESO de la
província de Barcelona durant els cursos 1978-79, 1979-80 i 1980-81.

	<u>1978-79</u>	<u>1979-80</u>	<u>1980-81</u>
1. Catalanoparlants	29 %	32 %	34 %
2. Castellano parlants que s'expressen en català.....	7 %	8 %	7 %
3. Castellano parlants que comprenen el català.....	25 %	36 %	37 %
4. Castellano parlants que no comprenen el català.....	39 %	24 %	22 %
	100	100	100

FONT: Octavio Mestre Ferré, 1981, Situación del bilingüismo en la enseñanza en Ca-
taluña, Madrid, "Revista de Educación", pp. 227.

Taula 12 Situació sociolingüística del Professorat d'Ensenyament
Mitjà a Catalunya, Curs 1980-81

	BACHILLERATO Y COU					FORMACION PROFESIONAL				
	Total profesores (púb.+priv.)	No catalano parlantes				Total profesores (púb.+priv.)	No catalano parlantes			
		Catalano parlantes	En conjunto	¿Entienden catalán?			Catalano parlantes	En conjunto	¿Entienden catalán?	
				SI	NO				SI	NO
Barcelona	8.367	5.773	2.594	2.343	251	5.428	3.528	1.900	1.667	233
Porcentaje	100	69	31	28	3	100	65	35	30,7	4,3
Gerona	722	567	155	123	32	449	400	49	32	17
Porcentaje	100	78,5	21,4	17,3	4,1	100	89,1	10,8	7	3,8
Lérida	697	446	251	223	28	514	378	136	118	18
Porcentaje	100	64	36	32	4	100	73,5	26,5	23	3,5
Tarragona	763	488	275	240	35	551	403	148	145	3
Porcentaje	100	64	36	31,5	4,5	100	73	27	26,5	0,5
Cataluña	10.549	7.274	3.275	2.929	346	6.942	4.710	2.232	1.962	270
Porcentaje	100	68,95	31,05	27,77	3,28	100	67,85	32,15	28,26	3,89

Nota: Porcentajes obtenidos según encuesta-muestreo.

Font: Octavio Mestre Ferré, 1981, ibid. p.251

TAULA 13

Evolució dels cursos, nombre d'alumnés i nombre de localitats que participen en el Reciclatge des de 1978-79 fins a 1981-82.

Nombre d'alumnes inscrits	7.700	9.564	14.232	18.600
Nombre de cursos donats	387	535	739	928
Nombre de localitats on s'han impartit cursos	47	56	64	66

FONT: SEDEC, Conselleria d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

Taula 14 Intitulació dels mestres en exercici a Catalunya
pel que fa al català.

	Sense títol		Títol 1a. etapa		Títol 2a. etapa	
	Públic	Privat	Públic	Privat	Públic	Privat
Barcelona	77.02	64.97	12.29	20.34	10.69	14.69
Girona	52.45	48.49	24.29	31.95	23.26	19.56
Lleida	56.82	43.72	21.78	28.89	21.40	27.39
Tarragona	77.74	59.28	13.48	25.51	8.78	15.21
TOTAL	73.57	63.17	14.10	21.45	12.33	15.38

Font: SEDEC, Conselleria d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA.

- 1 -J. Leguina, 1981, Fundamentos de Demografía, Madrid, Siglo XXI
- 2- Carlos Lerena, 1982, El oficio del maestro, Madrid, "Sistema", núm.50-51, novembre de 1982, pp. 80 i ss.
 - Clive Banks, 1983, Aspectos sociológicos de la educación, Madrid, Narcea, p.153 i ss.
- 3- Ph. Ariés, 1973. L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Regime, París.
- 4- Lonés, Fujol Susquets, 1981, L'Escola a Catalunya sota el franquisme, Barcelona, Rosa Sensat/Ed. 62, p.21 i ss. i p.40 i ss.
- 5- Fabià Estapé, 1963, Las inversiones en enseñanza i el desarrollo económico. Discurso inaugural del Año Académico 1963-64, Universitat de Barcelona.
- 6- Vid. Ignacio Fernández de Castro, 1977, Reforma educativa y desarrollo capitalista, Madrid, Edicusa.
- 7- Joan Gay, Angels Pascual, Rosa Quitllet, 1973, Societat Catalana i Reforma Escolar Barcelona, Ed. Laia.
- 8- FOESSA, 1976, Estudio sociológico sobre la situación social de España, Madrid, Euramérica, p. 234. (En aquest estudi, per a l'any 1972, dóna un percentatge del 28% de centres privats d'ensenyament primari.)
- 9- Baudelot, Establet, 1976, La escuela capitalista en Francia, Madrid, Ed. Siglo XXI.
- 10- Antonio Menduïña, 1976, Cómo paga España a sus maestros, Madrid, Avance.
- 11- Marina Subirats, 1981, El empleo de los licenciados, Barcelona, Ed. Fontanella.

- 12- Equipo de Estudios, 1976, El hombre como mercancía, Madrid, Elias Querejeta.
- 13- Barbagli, Dei, 1972, Le Vestali della Classe Media, Bologna, Il Mulino.
- 14- Masjuan, Pinilla de las Heras, Vives, 1979, L'Educació General Bàsica a Catalunya, Barcelona, Ed. Blume, p.56.
- 15- Masjuan i Pinilla de las Heras, Vives, 1979. *ibid.* pp. 66 i 67.
- 16- Masjuan, Pinilla de las Heras, Vives, *ibid.* p. 67.
- 17- Baudelot, Establet, 1973, La escuela capitalista en Francia, Madrid, Siglo XXI, pp. 216 i 217.
- 18- Josep Mª Masjuan, 1974, Els mestres de Catalunya, Barcelona, Novaterra, p.27.
- 19- Masjuan, Pinilla de las Heras, Vives, 1979, *Op. cit.* p.52.
- 20- Pierre Vilar i d'altres, 1983, Reflexions crítiques sobre la cultura Catalana, Barcelona, Dep. de Cultura de la Generalitat.
- 21- Octavi Mestre. 1981, Catalunya. Situación actual del bilingüismo en la enseñanza en Cataluña. Madrid, Revista de Educación nº 268, Servicio de Publicaciones del M.E.C.
- 22- Marina Subirats, 1981, *ibid.*
- 23- Fernando González Placer i J.M. Rotger, 1981.
 - Estudi sociològic sobre el professorat de Reciclatge de Català
 - Estudi sociològic sobre l'alumnat de Reciclatge de Català.Barcelona, I.C.E.-J.P.B.

CICLE DE CONFERÈNCIES

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LES CLASSES SOCIALS

"HEGEMONIA I DOMINACIÓ A LA SOCIETAT CATALANA ACTUAL"

SALVADOR GINER (RESUM)

ASSOCIACIÓ CATALANA DE SOCIOLOGIA

VISIÓ DE CATALUNYA

CICLE DE CONFERÈNCIES I SEMINARIS

HEGEMONIA I DOMINACIÓ A LA SOCIETAT CATALANA ACTUAL

Per Salvador Giner

(Resum de la Ponència) .

Barcelona, Juny 1.983

1. La reflexió sobre l'hegemonia social ha d'ésser un pas previ a qualsevol tasca de recerca empírica sobre fenòmens de classe, dominació, desigualtat. Els nostres estudis empírics pa~~ze~~ixen sovint d'ésser el que podriem dir atacs directes a la realitat que volen copsar, tot i que molt sovint invoquin teories més amples o s'inse~~re~~ixin en tradicions sociològiques més o menys acceptades sense mas ses embuts.

La sociologia catalana és recent però és una realitat important tant pel nombre de recerques com pel de la gent que s'hi dediquen. Es però una ciència sense debat, i si no l'enceta aviat serà la cièn~~cia~~ cia desespiritada i somorta que ningú no vol. Em sembla molt que tots hem de fer un esforç per a que comenci aquest absolutament necessari. debat. I també que hom podria encetar-lo, donades les condicions de la nostra consciència col.lectiva (que es una consciència malhaurada o al menys, angoixada, i potser fins i tot obsessiva) per una refle~~xió~~ xió sobre la nostra estructura social i principalment pel sistema hegemònic en el que vivim.

2. Al meu entendre la millor manera de concebre una estructura social és mitjançant els seus components de conflicte, subordinació i distribució desigual de recursos i bens. En fer això hom pot distingir tres nivells d'anàlisi : (a) el nivell de la desigualtat, que té com a objecte principal les classes socials però que en una societat avançada no pot ignorar de cap manera les estructures ocupacionals que tan sovint les vertebrava. (b) el nivell de dominació que inclou les institucions per a la subordinació, les ideologies per al manteniment de l'ordre social i la seva justificació permanent, i les racionalitzacions per a la distribució de posicions d'autoritat i poder. (c) el nivell d'hegemonia que consisteix en el mode de control, apropiació i de distribució del privilegi, el poder i els recursos. (Podria correspondre al mode de producció en la dimensió econòmica de la societat, o al mode ^{de} discurs en el de la cultura).

Els tres nivells no són estàtics: són processos. I són processos interpenetrats i interdependents.

3. En l'estudi macrosiològic cal trobar l'àmbit adient on aquests tres nivells són observables com a una unitat mínima plausible. Així, parlar d'una "estructura social de Catalunya" com fan tants de l'ofici -començant per un servidor- pot assumir masses coses; pot ser discutible. Pot ser una mera projecció dels nostres somnis. L'estructura social de Catalunya és un fet problemàtic. Com tot a casa nostra (casa nostra?). Catalunya és un país on la llengua és problemàtica. La identitat és problemàtica. La nació és problemàtica. La dominació i l'hegemonia no són pas clares. Anem ben servits.

En manera de començar a resoldre el problema de la proble
maticitat (perdoneu la catalaníssima tautologia) és de pensar l'àm
bit de la nostra estructura d'hegemonia. On comença, on acaba. No
fora l'estat (Espanya per a entendren's) una unitat més adequada?.
La societat internacional?. La semiperifèria meridional europea?.
Hauríem de mirar de que la nostra tria d'objecte sia el menys arbi
trària possible.

4. En tot cas hom pot distingir a Catalunya una certa xarxa
ideològica, institucional i de classe suficientment diferenciada com
a poder considerarla, de moment, com a objecte provisional de recer
ca. Sospito, però, que no anirem pas massa lluny si aquesta recerca
la realitzem partint dels supòsits tradicionals que la conceben com
a de la teoria social més radical, que ha combatut contra la visió
merament comunitària i pairalística, harmoniosa, fent èmfasi en les
seves classes "de sempre": la burgesia autòctona, la menestralia i
les classes mitjanes catalanes, i les classes subordinades, obreres
i rurals. L'increment de refinament que ha suposat l'afegiment a
aquest quadre arcaïtzant la introducció dels immigrants, de l'es
tratificació idiomàtica, de la presa en consideració de les "classes
de servei" estatals i centralistes no és suficient. No ens podem con
formar amb un mer aggiornamento de la qüestió tradicional radical,
que l'únic que fa és prendre en consideració la nova situació post
franquista de la monarquia parlamentària, i pren posicions nuvoloses
davant les escissions a la consciència col·lectiva creades per ella.
Aquestes es reflecteixen en l'existència de partits catalanistes i
partits aliats al centre (tant per la dreta com per l'esquerra civi

litzades) i altres formes d'escissió de les nostres lleialtats i identificacions.

5. Si volem eixir dels culs-de-sac del radicalisme tradicional cal comprendre l'abast de la participació dels catalans i dels demès i nombrosíssims habitants de Catalunya (que no ho són més que en els discursos ideològics dels polítics) en els processos occidentals de transformació i fins i tot de mutació social. Aquesta participació ha estat en una alta mesura, passiva. La cosa sembla clara: l'estatització creixent de les relacions socials (el creixement continu de l'aparell públic burocràtic i regulador) ha vingut de fora; la formació creixent de capital i la transformació industrial ha vingut també de fora endins.

Contrasteu la nostra situació amb la de Llobardia i Piemont: aquestes zones norditalianes feren l'estat italià. Tot i que se'ls hi va escapar el control total (en favor de napolitans, romans i d'altres) la burgesia llombarda, piemontesa i lligur va aconseguir una modernització pròpia tan important que avui hi ha tot un seguit de multinacionals italianes de gran volada. La nostra burgesia, en canvi, ha fracassat en tota la línia, i ademès fins hi tot va claudicar en un moment suprem de supervivència democràtica. Avui, un cop més hem de tornar a la textura de la nostra societat civil, a les virtuts de la nostra agonitzant menestralia, i naturalment, a la creativitat dels nostres escriptors, artistes i homes d'imaginació per a trobar alguna força moral col·lectiva. No està mal, però pot ser no és prou.

⑥. L'hegemonia avui a Catalunya, podriem dir avançant una hipòtesi, consisteix en tres sistemes de dominació interpenetrats distingibles més per anàlisi que no pas objectivament.

①) Hi ha un sistema tradicional local, específic del país. Es caracteritza per una burguesia familística endarrerida, que no gensmenys no viu sempre de renda sinó que sovint exerceix un grau notable d'activitat i iniciativa, sempre que no li trontolli la seva visió clàssica de la vida. Es recolza en una classe mitjana complexa, el component menestral del qual es força erosionat, i que tendeix a posicions més radicals quant a la qüestió nacional catalana, i a la supervivència del país com a tal. (Cal insistir en la prosperitat d'alguns sectors d'aquesta burgesia autòctona familística en alguns indrets i indústries, però no a tot arreu. El cas de les famílies de Sant Sadurní, lligades a la vinya, és un bon exemple). Els lligams de subordinació de les classes proletàries (obreres més aviat) i tècniques baixes ja no és de dependència monopolística perquè es barreja amb la penetració dels altres sistemes de dominació.

②) Hi ha el sistema espanyol de dominació, lligat amb el centralisme, però també i molt especialment amb l'estatisme creixent (la delegació autonòmica del poder no l'han modificat suficientment). El sistema hegemònic espanyol està creant una relativa homogeneïtzació de la subordinació a tota Espanya (el qual no vol dir una simplificació de les classes socials, ans al contrari), és a dir, hi ha avui una classe industrial, unes classes burocràtiques i de serveis, que cada cop hom troba a més indrets d'Espanya, i que forcen unitats sindicals, polítiques, partidistes i ideològiques

més enllà de les comarques i regions industrials, agràries o especialitzades d'ahir. Vull dir que hi ha una tendència vers la creació d'unes classes subordinades úniques a tota Espanya. Està clar que l'estratificació lingüística catalana crea un nou fet diferencial i unes noves plataformes de reivindicació i identitat col·lectives. Així en els decennis vinents, si l'erosió del català no es produeix amb més gran intensitat de la present, que és molt considerable, els castellanoparlants organitzaran un contraatac molt més dur que el que s'albirava fa un parell d'anys en un manifiesto molt revel·lador del que en ens espera.

Part del sistema espanyol de dominació és naturalment la preeminència arbitral de les finances espanyoles basades fora de Catalunya (amb la inexistència, al marge de les caixes d'estalvi, d'una banca catalana) i de la política del capitalisme d'estat que encara que pugui implantar-se a Catalunya (SEAT) és dirigit des de fora.

c) El sistema internacional, per a anomenar-lo d'alguna manera que té dos nivells diferents com a mínim. D'una banda hi ha les corporacions multinacionals (inclosa la banca estrangera) i les forces polítiques internacionals (NATO, Mercat Comú) que fan que no solament les decisions no siguin preses a Catalunya, sinó que siguin preses fora d'Espanya. D'altra, i això és potser el que cal destacar més i que més ignora la sociologia que hom fa al país, el procés de corporatització de la societat en general, i les conseqüències del qual no són encara clares. Una de clara, és que els grups organitzats d'interés especial (sindicats, partits, patronals, banca, església, exèrcit, etc.) mediatitzen cada cop amb més gran eficàcia la desigualtat de classe i creen un món de coalicions distributives de recursos i de negociacions col·lectives.

7. Tot això s'articula en aquesta realitat gairebé laberíntica que és la nostra realitat social. Una hegemonia on no hi ha una sola classe dominant, ni una sola classe subordinada. Una hegemonia on es debaten els greuges dels aturats, els marginats, els pobres, les dones, i de la nació que naufraga lentament i sense escarafalls. Una hegemonia que continua funcionant precisament perquè troba el seu suport en la confusió dels greuges desunits de la gran majoria. A la coherència de la societat corporativa, en la qual lentament va entrant Catalunya, s'hi oposa la incoherència dels seus potencials enemics.

CICLE DE CONFERENCIES

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LA DINÀMICA DELS
GRUPS, LA JERARQUIA DELS ESPAIS I LA IMMIGRACIÓ

"LES FORMES DE TRANSICIÓ A LA SOCIETAT ADULTA: ELS JOVES"

JOAQUIM CASAL I BATALLER

1.- Joves i Joventut

En català joventut s'escriu amb "O" i juvenil amb "U". Aquesta distinció que els lingüistes justifiquen a partir de les arrels llatines de la llengua, em permet presentar una distinció que crec important. No hi ha ningú que vulgui deixar de ser jove, i això crea més d'un problema en el moment d'acotar l'edat del jovent.

A les societats modernes "joventut" deixa de ser un terme referit a un grup d'edats determinat per passar a ser un valor social, revestit de qualitats preuades i amb un cert sentit teleològic o de finalitat; estem en el mite de l'"home jove" com en altres períodes s'ha estat en el mite de la senectud. "Joventut" és una qualitat a aconseguir i a no perdre, un ideal simbòlic o un nou credo que enfatitza els valors de llibertat, individualitat, desarrelament, activitat i dinamisme, i que tendeix a modificar i a orientar conductes.

Del mite de l'home treballador hem passat al culte de l'oci, al vitalisme, a l'exaltació del propi cos, i, en definitiva, al culte de tot allò que pot portar atribut de juvenil. Son innumbrables els aspectes concrets que aquesta tendència marca: el "boom" de les pràctiques esportives en la recerca d'un estat de forma física, la pluja d'imatges i paraula del món de la publicitat, els canvis en la forma de vestir, etc. És per això que sentim dir -evidentment entre la població adulta- que el importa no és l'edat jove, sinó el tenir un esperit juvenil, enfatitzant "joventut" com a valor posseït a salvaguardar de l'erosió del pas del temps (1).

És aquí on la "O" de jovent i la "U" de juvenil exemplifiquen. Per jovent s'enten la generació o generacions que fan el pas a la societat adulta -després es matitzarà aquesta qüestió- i per juvenil s'enten el conjunt de característiques que la societat adulta veu o endevina en els joves, els joves fills de la modernitat.

D'aquestes característiques, que amb tanta profusió es descriuen en no pocs assaigs durant sobretot els anys seixanta, unes són avaluades com a impròpies o no desitjables (p.e. actituds rebels, inestabilitat psíquica o afectiva etc) i la resta són enlairades a les més altes esferes de la jerarquia de valors. D'aquesta manera el capitalisme avançat ha esboçat els elements bàsics per a una ideologia juvenil (que no és la ideologia dels joves) centrada ens els valors de vitalisme, independència i oci, elements que conformen una ideologia secularitzada i reificada alhora, capaç de proporcionar una imatge deformada de si mateix al món adult, i sovint engendradora d'estats que ratllen la patologia.

2.- De l'adolescent a l'adult

Quí és jove? Quan es comença a ser jove? Quan es deixa de ser jove? Plantejar aquesta qüestió a nivell singular -com s'ha fet moltes vegades- ens porta a la casuística, i la casuística a perdre una visió global i de conjunt del què és ser jove avui. La conceptualització de la transició a l'estat adult només es possible fer-la en termes de col·lectivitat o de grup, i més a més, amb un ampli marge d'elasticitat i laxitud, com veurem més endavant.

No hi ha una assepció jurídica de "joventut". La finalització de l'ensenyament obligatori, l'edat legal de treballar, l'inici de la responsabilitat civil o penal, o inclús l'edat del servei militar o l'edat de majoria d'edat no ens diuen res sobre el període juvenil i sovint indueixen encara més a incrementar la confusió.

Des de la perspectiva de la psicologia s'han fet innumbrables aportacions en l'estudi de l'adolescència, descrivint i diagnosticant sobre la fi de la infància i l'inici de la joventut, i sobre la diversitat que revesteix el període adolescent segons sexe i segons àmbits culturals diversos. Però quan s'acota la transició al món dels adults en termes d'integració social, equilibri psíquic o maduresa de la persona, es reempren de fet una perspectiva subjectiva i subjectivista que ofereix dos problemes de fons: d'un costat es fa inviable el destriar estadísticament els joves dels adults ja que es centra l'indicador discriminador en factors intrínsecs a la persona i de difícil medició; d'altra banda, aquesta perspectiva presuposa implícitament que el jove és inestable, amb desequilibris psíquics i afectius, i inmadur, i presuposa un adult equilibrat, integrat i amb consciència d'ubicuitat social, quan de tots és conegut que això expressa més una volició que no pas una realitat, i confon, en qualsevol cas, el que és amb el que hauria de ser.

Des del camp de l'estadística l'acotament del període juvenil necessàriament s'ha de fer pel broc gros, i identificant joventut amb una cohort d'edats d'una piràmide de població. La definició de joventut per un grup d'edats és força problemàtica, cosa que no passa, per exemple, amb la població senil. La població senil està ben acotada pel que fa a la població urbano-industrial al incorporar un element extern

a l'evolució biològica dels individus i que determina un nou tipus de vida i de percepció social tant del jubilat com del seu entorn familiar.

Quan al jovent, les cohorts d'edats, segons l'INE, venen compreses en grups de 5 anys: 15-19 anys, 20-24 anys i 25-29 anys. L'inici del període als 15 anys té una certa lògica al coincidir dos elements, un intrínsec i l'altre extrínsec, que determinen un canvi de situació: d'un costat la fi de l'ensenyament primari i el pas a l'ensenyament mitjà, a l'atur de primera ocupació o al treball subterrani, i d'altra, el canvi psicofisiològic de la pubertat. Val a dir, però, que en aquest cas s'ha de presuposar que aquesta transformació és gairebé mecànica i que afecta sincrònicament al sexe femení i masculí, quan sabem que això no és així. Aquest problema és nota ben clarament en les darreres enquestes fetes al jovent de Catalunya (2), on les mostres comprenen com a edat inicial els 15 anys; a aquesta edat les respostes a les enquestes presenten molta incoherència interna ja que molts enquestats no han entrat a conèixer vivencialment bona part de la problemàtica juvenil, i, més a mes, com a grup d'edat presenta una gran diversitat ja que les fases de desenvolupament físic i psíquic són molt desiguals.

El termini de la joventut en relació als grups d'edat és molt menys clara. Part dels estudis recents fets a Catalunya opten com a edat límit els 21 anys més per raons d'una política juvenil centrada en el temps lliure i en l'associacionisme infantil i juvenil que no pas prèvia justificació teòrica (3); altres recerques contempen un univers límit als 25 anys (4), però altres justifiquen la comprensió d'edats fins als 30 anys (5).

L'estadística censal, a l'agrupar les edats de cinc en cinc, fa que l'anàlisi estadística-demogràfica de la població juvenil hagi d'adequar-se a aquest metode d'agregació. Hom reconeix que la reducció a la població de 15 a 19 anys és molt restrictiva, mentre que el comprendre la població de 28 i 29 peca per excessiva amplitud; sembla que l'anàlisi demogràfica de la població juvenil ha de comprendre les cohorts de 15-19 anys i 20-24 anys, perquè és la que s'ajusta més als criteris sociològics en delimitar el període juvenil, encara que amb variacions o desviacions notables.

Més enllà dels criteris psicologistes entorn el grau de maduresa personal i equilibri psíquic i afectiu per a definir joventut, i més enllà de les simples categories classificatòries que ens proporcionen les cohorts d'edats dels Censos i Padrons, cal anar a la recerca de factors externs a la vida del jove i que siguin significatius de canvis d'orientació i de conducta.

En aquest sentit, la relació estudi-treball ha estat i és un mal indicador, encara que el planteig d'una sociologia de la joventut orientada en l'esquema de la teoria de la reproducció social hagi donat els seus fruits (6). La integració del jove al món dels adults mitjançant una relació laboral estable com a indicador fonamental no pot superar la dificultat que plantejaria la tesi de que el jove treballador deixa de ser jove en tant que treballador, mentre que l'estudiant perdura en la seva joventut.

La institució familiar és, jo crec, l'indicador més ajustat per a delimitar el període juvenil en l'àmbit cultural d'occident (7).

3.- La transició al món dels adults: la família

Hi ha acord, s'ha vist, en fer coincidir l'inici de la joventut amb l'adolescència, malgrat aquesta està historicament i culturalment determinada i varia sensiblement segons sexe. L'adolescència implica uns canvis ràpids i sobtats pel que fa al creixement prou coneguts i estudiats. Aquests canvis van units a d'altres transformacions de tipus psíquic i social també igualment ràpids i sobtats que amb quatre dies -com es diu- ens configuren un individu nou que anomenem "jove". La relació d'aquest individu nou amb el seu entorn social queda profundament alterada. És significatiu el canvi en el medi escolar (de l'escola obligatòria a l'ensenyament mitjà) i l'incipient contacte d'alguns amb el món laboral; vul fer esment, però, només al canvi que s'opera respecte el món dels adults i, en concret, respecte la família paterna.

En qüestió de mesos l'adolescent experimenta un procés d'autoafirmació de la personalitat que revoluciona la interacció entre adults i família per un costat i jove per l'altre. La família es deixa d'experimentar com a quelcom propi i absolut; gradualment la casa dels pares deixa de ser l'espai privilegiat de relació i comunicació per esdevenir en bona part dels casos un espai de consum, i la relació de dependència paternal/maternal com un imperatiu moral categòric no plausible. En certa manera pot parlar-se d'una desafectivitat envers la família i les relacions parentals en favor d'una afectivitat abocada fora de casa, abocada a la relació grupal d'amics o grup d'iguals, al voltant dels quals gira el consum del temps lliure i els centres d'interés, centrant l'acció en la construcció del propi "jo", de manera que ha potat a alguns a encunyar la teoria del narcicisme (8).

Aquesta transformació global de l'individu jove (sobretot el canvi en la interacció familiar) té lloc en el primer període de la joventut, que pot situar-se orientativament entre els 15 i 18 anys; en aquesta edat el canvi pren sovint forma de conflicte per la rigidesa d'actituds per part del jove, però, sobretot, per part dels pares en resistir-se a variar el seu paper en relació a l'adolescent.

Als anys 60 la tendència a la desafectivitat familiar anà acompanyada en certs sectors socials -sobretot entre joves universitaris- d'una crítica radical a la institució familiar. El fluxe de joves que s'independitzaren prematurament dels pares fou significatiu: va ser el moment àlgid del moviment comunal. Semblava que la tendència a avançar el moment de la independència familiar s'imposaria gradualment de forma irreversible. Als anys 80 els joves que se'n van de casa són molt menys del que es pensà aleshores; raons econòmiques, laborals i imperatius perennals en són l'explicació. D'una banda la població adulta no ha assumit aquest procés i d'altra les condicions materials dels joves en plena crisi econòmica fan inviable la independència precoç.

Això no obstant, l'actitud del jove d'avui està clarament abocada cap a aquesta independència avançada: si el grau de permanència juvenil en la llar del pare és actualment molt elevat, no es pot dir el mateix pel que fa a l'actitud interna del jove respecte la seva família: la major part del jovent de Catalunya prefereix altres formes de vida que no la d'estar vinculat als pares; aproximadament entre el 50 i el 70 per cent dels joves (depen, p.e., del component rural-urbà) manifesta el desig de no viure amb els pares. Aquesta actitud és particularment forta a Barcelona-Ciutat i Cinturó però no deixa de sorprendre que també es doni en indrets rurals, fins i tot entre els joves de 15 a 16 anys.

T.1. "Amb qui vius?"

	<u>Osona</u>	<u>Cornellà</u>	<u>Barcelona</u>
<u>amb els pares</u>	97,0	97,3	95,8
<u>estic casat/da</u>	1,9	2,4	1,9
<u>amb grup d'amics</u>	0,6	0,2	0,5
<u>amb company/a</u>	0,2	--	0,3
<u>sol/a</u>	0,2	--	0,2

Font. La joventut a Catalunya, Generalitat, Barcelona 81
(edats: 15-21 anys)

T.2. "Amb quí t'agradaria viure?"

	<u>Osona</u>	<u>Cornellà</u>	<u>Barcelona</u>
<u>amb els pares</u>	53,5	22,1	34,1
<u>estar casat/da</u>	1,9	18,6	3,0
<u>amb grup d'amics</u>	16,4	26,4	20,3
<u>amb company/a</u>	21,4	21,6	25,1
<u>sol/a</u>	4,5	9,8	11,7
<u>altres resp.</u>	0,6	1,3	0,8

Font. La joventut a Catalunya, Generalitat, Barcelona 1981
(edats: 15-21 anys)

T.3. Comparació T.1. i T.2.

	<u>viuen amb els pares</u>	<u>prefereixen se- guir vivint en la família</u>	<u>preferirien altres formes de viure</u>
<u>Comarca Osona</u>	97,0	53,3	48,8
<u>Cornellà</u>	97,3	20,8	78,5
<u>Barcelona</u>	95,8	33,3	65,0

T.4. "Amb qui t'agradaria viure?" segons edats

	<u>als 16 a.</u>	<u>als 18 a.</u>	<u>als 20 a.</u>
<u>AMB ELS PARES:</u>			
<u>Osona</u>	64,9	55,7	34,5
<u>Cornellà</u>	22,7	25,8	12,5
<u>Barcelona</u>	41,2	31,8	27,0
<u>FORA DELS PARES:</u>			
<u>Osona</u>	35,1	44,3	65,5
<u>Cornellà</u>	77,3	74,2	87,5
<u>Barcelona</u>	58,8	68,2	73,0

Font. La joventut a Catalunya, Generalitat, Barcelona 81

Entre els 18 i 21 o 22 anys es pot parlar d'un nou període; segurament és el punt culminant del món juvenil. El jove s'ha deslliurat d'elements residuals de l'adolescència i es consolida com a jove plenament reconegut tant a fora com dintre la família. En certa manera, aquesta li reconeix estatut

d'alliberament o independència relativa a pesar que en algunes qüestions tabú l'autoritarisme familiar segueix exercint un fort control social. En aquest període és on queda més reforçada l'exteriorització del jove cap a realitats propiament juvenils (colla d'amics, consum d'oci no familiar, etc.) que podem titllar de "rollo" juvenil i que expressa una clara distància o una frontera entre el món juvenil i el món adult; en aquest sentit, el terme "carroza" -ja ben gastat de tant ús- és ben expressiu de la divisió que s'automarca el jovent respecte el món dels adults, vist com a poc coherent, poc atractiu i tanmateix gens interessant.

Hi ha un tercer període que pot acotar-se generícament entre els 22 i 25 anys, que ens suggereix el qualificatiu d'"oclusió juvenil", en el sentit que és un espai temporal on s'opera un canvi relacional important que alterarà a terme o plaç mig la vida del jove i les seves actituds. Una de les característiques primordials definidores del jovent és la seva relació grupal i el tipus d'activitats i centres d'atenció que entorn la vida del grup es creen. Hi ha, però, un temps en que, tot i mantenint-se l'exteriorització grupal, la relació del jove es concentra envers un altre establint relacions de parella. En la mesura que aquesta relació es consolida, el ventall de relacions i l'actitud del jove tendeix a transformar-se lentament i, de forma molt més accelerada, quan la parella es planteja una relació més estable i institucional. En definitiva, la nupcialitat és un fet clau i determinant en la vida del jove.

4. "Oclusió" juvenil i nupcialitat

A quina edat es casen els joves? Les últimes dades disponibles sobre nupcialitat segons edat i sexe a Espanya pertanyen al 1978 (Anuari de l'INE 1981).

T. 5. Nupcialitat segons edat a Espanya

EDATS	1969		1972		1976		1978	
	H.	D.	H.	D.	H.	D.	H.	D.
- 20 anys	2	10	2	12	4	18	5	20
20-24 anys	28	53	31	53	42	55	44	55
25-29 anys	48	24	48	24	39	19	37	17
+ 29 anys	22	13	19	11	15	8	14	8
	100	100	100	100	100	100	100	100

Font. Anuario Estadístico 1981, I.N.E.

Aquestes dades ens remarquen que les dones tenen una nupcialitat més avançada que els nois; el 1978 el 20 per cent dels casaments el realitzen noies de menys de 20 anys i el 75 per cent del total d'enllaços el contrauen noies de menys de 24 anys. En el cas dels nois, la nupcialitat està concentra da en la franja dels 20 a 29 anys (més del 80 per cent) i sobretot dintre les edats de 20 a 24 anys. De fet, doncs, és en aquestes edats (20-24 a.) on conflueixen la major part dels casaments tant pel que fa als nois com noies.

Segons la taula 5 la nupcialitat s'ha avançat notablement durant la decada dels 70. En termes relatius els casaments de majors de 25 anys ha disminuït i s'ha incrementat o avançat l'edat de matrimoni en els nois sobretot entre els 20-24 anys i, en les noies, fonamentalment s'ha incrementat

en edats inferiors inclús als vint anys. És per això que, seguint els criteris que he utilitzat per acotar el període juvenil, pot dir-se que s'ha donat fins a finals de la dècada dels 70 una tendència secular a escurçar l'edat del jove. Aquesta tendència als anys 80 quedarà sensiblement alterada: si considerem els efectes de la crisi econòmica sobre els joves, tant pel que fa a l'atur juvenil, la inestabilitat de l'ocupació bé les dificultats d'accés a l'habitatge, pot preveure's que en els propers anys la tendència a reduir l'edat mitjana de la nupcialitat quedarà frenada i fins i tot sofrirà un retard l'edat de casament.

El fet del matrimoni porta a un canvi relacional important que a curt terme altera l'antiga obertura extrafamiliar; aquest canvi, anunciat ja en l'etapa del festeig, es reforçada de forma definitiva en la construcció d'una nova llar i la configuració d'un nou espai privat.

Als anys 80 la nupcialitat juvenil és objecte de controvèrsia entorn de l'opinió de si el jove d'avui té una conducta matrimonialista tradicional o bé si tendeix a altres formes de vida de caràcter grupal, individual o de parella en forma provisional o poc estable. Certament hi ha hagut un increment, no quantificat encara i molt difícil de quantificar, de formes familiars no convencionals; aquesta tendència és creixent fonamentalment en les grans ciutats i molt localitzables socialment, sobretot entre els fills de les noves classes mitjanes i dintre de l'ambient universitari. De fet, però, si sociològicament és una dada significativa, a nivell quantitatiu crec que no és afirmable el mateix: possiblement els anys 80 hi haurà una expansió notable del "matrimoni a prova" (terme que expressa la formació de parelles que retarden la institucionalització uns quants anys), però des del punt de

vista demogràfico-quantitatiu el jovent seguirà sent "matrimoniable": el matrimoni (civil o religiós) continuarà com a pauta dominant. Sigui per pressions de tipus familiar, per efectes de la socialització cultural o per submissió a la inèrcia social, el jove continuarà adoptant pautes de conducta estrictament matrimonials: etapa de festeig, establiment d'habitatge propi i celebració ritualista i sovint tradicional de l'enllaç.

5.- "Oclusió" juvenil i fecunditat

Si establir una nova llar és un tret rellevant en aquesta oclusió juvenil, crec que és molt més significatiu encara el xoc del jove amb la fecunditat; és en el fet d'esdevenir pare o mare on la transformació de relacions i d'actituds s'accelera de forma definitiva; les característiques que ens conformen un jove respecte la família paterna s'alteren significativament: es passa a una situació nova de dependència familiar en detriment de les relacions grupals exteriors encara alimentades en els primers temps després de la constitució de la nova llar; hi ha una certa reafectivitat familiar amb els nous avis i en general amb les relacions entre parents; es transforma el mateix consum del temps lliure, cada vegada més abocat a un consum de tipus familiar. En definitiva, hi ha una aproximació afectiva al món dels adults tant pel que fa a relacions personals com a actituds de responsabilitat i estabilitat laboral i familiar.

Per aquesta raó, les variacions en la fecunditat tindran un influxe important en la delimitació poblacional dels joves. En l'actualitat, la conducta natalícia global de

les parelles joves segueix la pauta de tenir el primer fill al primer o segon anys d'haver-se casat: prop del 80 per cent dels fills primogènits nascuts a Espanya a l'any 1978 ho foren de pares que portaven un any o menys de casats; només el 6 per cent dels primogènits nascuts ho foren de matrimonis que portaven 4 anys o més de casats.

En l'actualitat hi ha una tendència a distanciar la fecunditat en les parelles joves; això passa sobretot entre jovent d'estrats socials mitjos i amb nivell d'instrucció superior. En la mesura que s'han popularitzat els mitjans de control de natalitat i també a causa de la situació difícil en les economies familiars al llarg dels 80, la tendència es farà més vistent encara. Amb tot, la transformació de la conducta natalícia mai no ha tingut efectes a curt termini; vul dir que no és d'esperar un trencament sobtat en la taxa de fecunditat en el conjunt de les parelles joves; més aviat succeirà que la secular tendència a la caiguda de la fecunditat s'accentuarà entre els nous matrimonis en el sentit de limitar el nombre de fills, i, en percentatge reduït, en el retard del naixement del fill primogènit.

6.- Joventut a la força?

Resumint, doncs, en poques paraules, pot concloure's que la joventut s'inicia en l'adolescència i que s'acaba gradualment en el procés d'institucionalització de les parelles on la fecunditat fa un paper determinant en el canvi de rol i en la transformació d'actituds.

Aquest criteri ens porta, però, necessàriament a plantejar una qüestió: en quina mesura es pot parlar de "joventut forçada o a la força" (10) en la dècada dels 80? Què passa amb els joves que no entren en el circuit família-joventut familiar?

Una assepció del terme "joventut forçada" en relació a la incapacitat de "maduració" personal del jove d'avui davant la crisi de valors, l'increment de l'atur juvenil i la manca d'expectatives educacionals i professionals, que ens conformaria un prototipus de jove indecís, inestable, poc orientat i eternament adolescent, crec que és rebutjable. En canvi, "joventut forçada" és un terme idoni que pot revestir-se d'un cert sentit en relació a la nupcialitat i la fecunditat.

Indefectiblement la qüestió central de la joventut avui és l'atur de primera ocupació i, lligat a aquest, el treball subterrani i la inestabilitat laboral (s'adjunta algunes dades sobre l'atur juvenil a Catalunya per remarcar la centralitat que ocupa el tema en la qüestió juvenil actual). El tema treball és l'eix vertebrador de la qüestió al voltant del qual gira la crisi de valors i els canvis d'expectatives. Un dels efectes immediats i concrets és el problema d'accés a l'habitatge: el jove veu impedida la sortida de la família paterna i es troba obligat a aplaçar continuadament la independència familiar (11). Això porta necessàriament a retrassar l'edat de nupcialitat i, per tant, en la mida que aquesta situació es generalitzi es pot parlar de "joventut forçada" i es pot endevinar la tendència als anys 80 a allargar el període juvenil.

Sigui com sigui, ens trobem davant d'un repte: els anys 80 ens conformen una joventut que no s'independitza prematurament dels pares (en el sentit de canvi domiciliari) i que es veu en bona part obligada a allargar aquesta situació davant els problemes d'accés a l'habitatge; en segon lloc, els anys 80 ens conforma una joventut marcada pel pes de l'atur de primera ocupació, atur que no afecta només als joves parats sinó que capgira les expectatives laborals i educatives

del conjunt dels joves incrementant una vida en contradicció; en tercer lloc, els anys 80 ens conforma una joventut abocada a la necessitat de canviar la centralitat que ha tingut fins ara el mite de "l'home treballador" havent de forjar noves sortides cap a un concepte utilitarista, secular i inclús subterrani del treball i enfatitzar alhora el lleure. En quart lloc, els anys 80 ens configura una joventut amb crisi de confiança entorn les institucions -i concretament les institucions polítiques- i entorn la participació col·lectiva, accentuant la tendència a la privacitat.

Si tenim en compte que els pares dels joves dels anys 60 eren joves quan la segona guerra, i que els pares dels joves d'avui eren joves als anys 60, haurem de convenir que en l'actualitat les coordenades del conflicte generacional han sofert un trasbals total.

NOTES

- (1) La joventut a la Catalunya dels anys 80, cap.1
- (2) J.Casal, La joventut a Catalunya, Generalitat, Barcelona 1981
- (3) Enquestes fetes als joves de la Comarca d'Osona, a Cornellà de Llobretat, a Barcelona-Ciutat, al Prat de Llobregat i a Mataró.
- (4) Enquestes fetes per GALLUP sobre joventut a Catalunya.
- (5) veure J.L. Aranguren, o.c.
- (6) veure Rosenmayer, "La juventud, factor de reproducción, De Juventud, 2.
- (7) Aquesta qüestió l'he tractada en el capítol 1er. del llibre sobre La joventut a la Catalunya dels 80.
- (8) De Miguel, Los Narcisos, ed. Kairós
- (9) Joventut i Societat, Joventut i habitatge; Barcelona 1983
- (10) A. Moncada, La adolescencia forzada o.c.
- (11) Joventut i Societat, Joventut i habitatge, Barcelona 1983

POBLACIÓ JUVENIL -NIVELL COMARCAL- 1975

COMARCA	15-19 anys	20-24 anys	Total Pobl. juvenil	% Població juvenil Total Com.	% Població Juvenil Total est.
BAIX					
LLOBREGAT	36.100	35.410	71.510	15,4	8,4
BARCELONES	181.013	177.815	358.828	14,6	42,2
MARESME	18.200	17.235	35.435	15,3	4,2
VALLÈS					
OCCIDENTAL	46.720	41.710	88.430	16,3	10,4
VALLÈS					
ORIENTAL	15.780	14.360	30.140	16,3	3,5
ALT EMPORDÀ	5.290	5.220	10.510	13,5	1,2
BAIX EMPORDÀ	5.825	5.140	10.965	14,3	1,3
GARROTXA	3.325	3.215	6.540	14,6	0,8
GIRONÈS	10.010	9.295	19.305	15,2	2,3
LA SELVA	6.030	5.490	11.520	15,2	1,3
ALT CAMP	2.385	2.120	4.505	14,3	0,5
ALT PENEDEÈS	4.585	4.010	8.595	14,6	1,0
BAIX PENEDEÈS	1.920	2.020	3.940	15,-	0,5
GARRAF	5.316	4.750	10.066	15,8	1,2
TARRAGONÈS	11.520	9.600	21.120	15,8	2,5
BAIX CAMP	8.190	7.490	15.680	14,8	1,8
CONCA DE					
BARBERÀ	1.200	1.120	2.320	12,4	0,3
PRIORAT	755	800	1.555	13,8	0,2

RIBERA					
D'EBRE	1.780	1.665	3.445	14,1	0,4
BAIX EBRE	4.720	4.165	8.885	13,5	1,0
MONTSIÀ	3.290	3.205	6.495	13,4	0,7
TERRA ALTA	1.015	825	1.840	13,0	0,2
CERDANYA	960	930	1.890	15,5	0,2
OSONA	8.875	8.010	16.885	16,4	2,0
RIPOLLÈS	2.780	2.565	5.345	15,9	0,6
ANOIA	5.455	5.560	11.015	15,1	1,3
BAGES	12.260	11.085	23.345	15,8	2,7
BERGUEDA	3.550	3.160	6.710	15,7	0,8
SOLSONÈS	795	745	1.540	14,0	0,2
GARRIGUES	1.490	1.505	2.995	12,9	0,3
NOGUERA	3.655	2.920	6.575	14,3	0,8
SEGARRA	1.495	1.235	2.730	15,7	0,3
SEGRIÀ	12.135	11.460	23.595	14,4	2,8
URGELL	2.565	2.405	4.970	14,1	0,6
ALT URGELL	1.545	1.310	2.855	14,9	0,3
PALLARS					
JUSSA	1.505	1.255	2.760	14,1	0,3
PÀLLARS					
SOBIRA	470	415	885	15,6	0,1
VALL D'ARAN	465	405	870	16,5	0,1
TOTAL					
CATALUNYA	437.398	412.946	850.344	15,0	100

Activitat i atur a Catalunya

	Total	Tots els actius	Ocupats en sentit estricte	Ocupats actius marginals	Sense feina
De 16 a 19 anys	422.0	219.9	99.0	.7	120.3
De 20 a 24 anys	450.0	300.2	201.1	.2	98.0
	872.0	520.1	300.1	.9	219.2

EPA. Segon trimestre 1982.

Activitat i atur a Catalunya (cont.)

	Tots els inactius	Població comptada a part
De 16 a 19 anys	197.9	4.3
De 20 a 24 anys	105.3	44.0
	303.2	48.3

EPA. Segon trimestre 1982.

Aturats joves per sectors a Catalunya (en milers)

	16-19 anys	20-24 anys	Total
Agricultura	.4	---	.4
Indústria (sense construcció)	7.5	28.6	36.1
Construcció	1.9	13.9	15.8
Serveis	6.8	20.2	27.0
No classificable	103.6	36.3	139.9
Total	120.3	98.9	219.2

EPA. Segon trimestre 1982.

L'atur a les comarques catalanes

	Taxa d'atur global	$\frac{\text{Atur juvenil}}{\text{Atur total}} \times 100$
Alt Camp	7,8	45,5
Alt Empordà	5,3	38,4
Alt Penedès	11,5	56,7
Alt Urgell	2,1	43,9
Anoia	12,1	46,5
Bages	12,5	53,6
Baix Camp	14,3	39,3
Baix Ebre	11,1	46,5
Baix Empordà	10,3	36,7
Baix Llobregat	22,1	47,6
Baix Penedès	14,5	45,1
Barcelonès	12,0	42,6
Berguedà	10,0	46,0
Garraf	17,1	43,5
Garrotxa	4,9	32,2
Gironès	7,4	43,0
Maresme	14,8	42,2
Montsià	7,3	40,7
Noguera	6,3	49,0
Osona	10,0	42,0
Pallars Jussà	3,5	37,7
Ribera d'Ebre	6,2	53,3
Ripollès-Cerdanya	6,3	63,2
Segrià	7,1	45,2
Selva	16,3	41,1
Solsonès	4,8	61,9
Tarragonès	14,0	50,4
Urgell	4,8	40,1
Vall d'Aràn	10,1	46,2
Vallès Occidental	22,9	49,2
Vallès Oriental	15,4	45,8
CATALUNYA	13,0	45,0

"Butlletí d'Ocupació". Conselleria de Treball. Generalitat. Desembre 1981.

	Taxa d'atur	$\frac{\text{Atur juvenil}}{\text{Atur global}} \times 100$
Regne Unit	8,3	39,5
Alemanya	3,7	-
Bèlgica	10,5	40,0
Dinamarca	7,8	31,5
França	7,2	46,1
Holanda	5,8	45,8
Irlanda	9,2	25,2
Itàlia	8,2	44,2
Luxemburg	0,9	53,8
CEE	6,9	-
Catalunya	10,8	46,6

"Eurostatistiques". Novembre 1980. INEM desembre 1980

Taxa d'atur juvenil per regions

	Actius joves (milers)	Aturats joves (milers)	Taxa d'atur juvenil = $\frac{\text{Aturats joves}}{\text{Actius joves}}$
Andalusia	488.7	192	39,28
Aragó	82.9	27	32,56
Astúries	72.6	32.3	44,49
Balears	48.5	12	24,74
Canàries	116	48.5	41,81
Cantàbria	33	12.6	38,18
Castella la Manxa	123.6	37	29,93
Castella la Vella i Lleó	157.3	53.5	34,01
<u>Catalunya</u>	<u>520.1</u>	<u>219.2</u>	<u>42,14</u>
Extremadura	75.4	28.8	38,19
Galícia	179.4	40.2	22,40
Madrid	384.2	145	37,74
Múrcia	77.8	25.2	32,39
Navarra	38	12.4	32,63
País Valencià	329.5	124.2	37,69
Euskadi	174.6	85.8	49,14
Rioja	16.8	5.4	32,14

CONDUCTES, ACTITUDS I OPINIONS
DE LA JOVENTUT A CATALUNYA

(Bibliografia)

PINILLA DE LAS HERAS E.

Informe provisional sobre els resultats de l'enquesta
a la joventut de Catalunya

Laboratori de Sociologia (ICESB), Barcelona 1973

PASCUAL A.

Enquesta a la joventut de la conurbació de Barcelona
(multicopiat) Barcelona 1973

GARCIA NIETO i COMIN A.C.

Enquesta a la joventut obrera de Cornellà de Llobregat
Fundació J.Bofill, Barcelona 1971

BORDES, P.

La Joventut avui a Catalunya

Generalitat de Catalunya, Barcelona 1981

FUNES J.

Enquesta a la joventut de Cornellà de Llobregat
Ajuntament de Cornellà, Barcelona 1981

REIXACH M.

Enquesta a la joventut de la Comarca d'Osona
Ajuntament de Vic, Barcelona 1981

BLANC F.

Enquesta a la joventut de Barcelona-Ciutat
Ajuntament de Barcelona, 1981

CASAL J.

La joventut a Catalunya
Generalitat de Catalunya-Laboratori de Sociologia, Barna.1981

GALLUP SA

Enquesta a la Joventut de la provincia de Barcelona
D.Gral. de la Joventut-Generalitat de Catalunya, Barna. 1983

GALLUP SA

La Joventut a l'Hospitalet de Llobregat
Ajuntament de l'Hospitalet, Barcelona 1982

Ajuntament del Prat

La Joventut al Prat de Llobregat; resultats d'una enquesta
Ajuntament del Prat del Llobregat, Barcelona 1982

BERNEY-ROCA-VERDAGUER

Estudi sociològic de la Joventut de Terrassa
Ajuntament de Terrassa, Barcelona 1983

MODOLELL N.

Enquesta a la Joventut de Mataró
Ajuntament de Mataró, Barcelona 1983

COL.LECTIU

La Joventut a la Catalunya dels 80
ed.Joventut i Societat, Barcelona 1983

BONAL R. i altres

La joventut de Girona i els seus barris

Fundació J.Bofill, Barcelona 1983

CONDUCTES, ACTITUDS I OPINIONS
DE LA JOVENTUT A ESPANYA

(Bibliografia)

INSTITUTO DE LA JUVENTUD

Encuesta de Presupuestos Mentales de la Juventud Española 1960

Instituto de la Juventud; Madrid 1961

INSTITUTO DE LA OPINIÓN PÚBLICA

Encuesta sobre la Juventud, 1968

Revista Española de la Opinión Pública, 15 (1969) Madrid

CABALLERO J.J.

La juventud europea actual; comparación entre una encuesta española y una encuesta italiana.

Revista Española de la Opinión Pública, Madrid 1971

INSTITUTO DE LA JUVENTUD

Síntesis de la encuesta a jóvenes rurales de Europa

Revista del Instituto de la Juventud, 41 (1972) Madrid

INSTITUTO DE LA JUVENTUD

Estudio Superior de la Juventud 1972

Revista del Instituto de la Juventud, 41 (1972) Madrid

REVISTA DE PASTORAL JUVENIL

El adolescente español; resultados de un sondeo

Revista de Pastoral Juvenil; Octubre 1973

COMISION EPISCOEAL DE PASTORAL

Informe sobre la juventud, 1975

Madrid 1975

INSTITUTO DE LA JUVENTUD

IIIª Encuesta Nacional a la Juventud, 1975

Revista del Instituto de la Juventud, 64 (1976) Madrid

INSTITUTO DE LA JUVENTUD

Informe de la encuesta sobre la juventud, 1977

Cuadernos de Documentación 1 (1978) Madrid

INSTITUTO DE LA JUVENTUD

Actitudes y comportamiento político de los jóvenes

Instituto de la Juventud, Madrid 1979

NAVARRO J.

Ocio y Tiempo Libre en la juventud española

Documentación Social 39 (1981) Madrid

ARANA J. CARRASCO J.

La Juventud, cómo es

ed. Karpós, Madrid 1980

MONCADA A.

La adolescencia forzada

ed. Dopesa, Barcelona 1979

LORENTE S.

La cultura política de la Juventud

Ministerio de Cultura, Madrid 1981

TOHARIA J.L.

Valores básicos de los adolescentes españoles

Ministerio de Cultura, Madrid 1982

GARCIA E.

La juventud de Valladolid

Ayuntamiento de Valladolid, 1983

LOPEZ CEPERO J.

Algunos aspectos sociológicos de la juventud trabajadora

Instituto de la Juventud, Madrid 1970

MINISTERIO DE EDUCACIÓN

Aspiraciones y expectativas profesionales y educacionales
de la juventud española, Madrid 1976

ALONSO J.

La juventud obrera y el tiempo libre

ed. Popular, Madrid 1980

JUAREZ P.

Actitudes y valores de los jóvenes ante el trabajo

Ministerio de Educación, Madrid 1982

CICLE DE CONFERENCIES

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LA DINÀMICA DELS
GRUPS, LA JERARQUIA DELS ESPAIS I LA IMMIGRACIÓ

"LES CONSEQUÈNCIES DE LA URBANITZACIÓ"

JOAN COSTA I RIERA

1.- A tall d'introducció

Des d'un bon començament vull deixar clar que parlar de les conseqüències de la urbanització em fa uns certs recels. Per una part sembla una realitat prou clara i evident la imatge de les nostres ciutats i àrees urbanes, com perquè a través d'aquesta ponència pugui descobrir algú tret significatiu i ignorat per nosaltres. Per altra part aquesta problemàtica urbana i la seva interpretació des d'òptiques ideològiques diverses i contràries és una temàtica que a partir de la dècada dels anys 60-70 ha privat en les esferes de persones dedicades a qüestions socials. A casa nostra aquesta qüestió ha tingut més ressò a nivell polític, reivindicatiu i de treball social, que a nivell d'anàlisi científica i de coneixement profund del canvi operat en la realitat. És en aquest darrer aspecte que jo voldria aportar alguns elements de reflexió.

A més d'aquests recels exposats, penso que la temàtica comporta un perill: la seva amplitud. Quan diem conseqüències de la urbanització, obrim un ventall tan ample de possibilitats que és molt fàcil, per una part dir vaguetats tot fent filosofies o divagacions ideològiques, i per altra fer de "tasta-olletes" en tot el ventall de disciplines implicades en la qüestió.

Dins les meves possibilitats intentaré no caure en aquests paranys, ni tampoc fer un resum d'algun tractat de sociologia urbana; encara que, volguem o no, a l'hora d'intentar unes reflexions sobre les conseqüències del procés urbanitzador a Catalunya haurem de comptar amb els elements que aquesta disciplina ens aporta. No podem inventar la sopa d'all.

És sorprenent que quan avui dia es parla de Catalunya, de la seva vertebració, del seu retrobament, tens la sensació de que es parla d'una Catalunya irreal, passada, d'un altre temps; estic convençut que manca un estudi seriós i profund del que ha suposat la urbanització en la transformació del país. Hem assimilat, millor dit entès i analitzat, l'impacte que va suposar la revolució industrial, però penso que les aportacions concretes i específiques de la "revolució urbana" encara no les coneixem prou. Estic totalment convençut que una i altra no es poden

deslligar, però també estic convençut que una i altra han produït els seus efectes específics.

El fenomen urbà és un producte que interessa a diferents ciències i professionals i és lògic que cada un d'ells intenti sobrevalorar la seva perspectiva a l'hora de parlar, reflexionar o analitzar el fet urbà. L'arquitecte, l'urbanista, l'economista, el demògraf, el geògraf, el sociòleg... és evident que tots i cada un d'aquests professionals tenim interès en la qüestió urbana per tot el que suposa de canvi en l'organització de l'espai, en les densitats de població, en l'estètica de la construcció, en la dinàmica econòmica, etc. i tenim l'evident perill de crear un nexa unívoc o una relació mecànica entre la problemàtica engendrada per la urbanització i l'òptica professional d'anàlisi, fent afirmacions categòriques, universals i exclusives, sense pensar que són molts i diversos els elements que configuren aquesta situació.

No puc, ni pretenc en l'espai i temps d'aquesta ponència, donar el que hauria d'ésser fruit d'una anàlisi pluridisciplinària. Des de la perspectiva sociològica i en la mesura que aquesta suposa una anàlisi de les relacions i vida social, considerarem la significació que té l'organització de l'espai en la formació i explicació d'aquestes relacions i vida social. Però no voldria caure en el parany exposat anteriorment d'establir una connexió mecànica entre l'organització de l'espai i un cert tipus de relacions i vida social. Tal com diu en Manuel Castells(1) hem de superar aquesta situació, ja que això ens privaria d'analitzar la problemàtica urbana en la seva total complexitat.

L'entrellat de la sociologia urbana, de la disciplina anomenada sociologia urbana molt probablement és aquí: es tracta d'una ciència que no admet monopolis i a la qual són igualment necessaris els sociòlegs, els urbanistes, els geògrafs, els economistes, igualment necessaris per a promoure i defensar l'ordenació de l'espai al servei dels ciutadans, al servei de les persones (2)

(1) M. Castells: La question urbaine. Maspero, Paris, 1972.

(2) R. Bonal-J. Costa: Sòl urbà i Classes Socials. Ed. Blume. Barcelona, 1979.

Pretenc, amb totes les limitacions que sobradament trobareu, aportar alguns elements que sense ésser únics, intocables i definitoris, ajudin per una part al coneixement de quines han estat les conseqüències de la urbanització i per altra que serveixin per anar trobant el camí de la vertebració de Catalunya.

2.- Aclariment conceptual

Quan parlem d'urbanització en el ritme de la vida quotidiana, aquesta paraula varia moltes vegades el seu significat, segons sigui el context en el què en parlem. Segurament que des de la perspectiva sociològica tots ens entendríem, però penso que val la pena definir-ho de manera més precisa.

Es molt normal apuntar la paraula o concepte d'urbanització per referència a la ciutat considerada com una entitat física; altres vegades ens referim a una concentració important de població, o bé també al conjunt escalonat de ciutats de les zones suburbanes. En segons quines altres ocasions donem el nom d'urbanització a espais equipats de certes infra-estructures com són el clavegueram, la il.luminació, les voravies, etc... o també els règims jurídics que estableixen alçades d'edificació, amplada dels carrers, etc.

La paraula o concepte urbanització tal com l'entenc en tot el llarg de la ponència es concreta "en la significació que té l'espai en la formació de la vida social". Segurament que és un concepte molt simple, però a la vegada prou clar i adient a la perspectiva sociològica. Es tracta d'un procés dialèctic entre una estructura social que desenvolupa els seus models culturals a través d'una relació amb l'espai a la vegada que aquesta mateixa relació manté l'estructura social i els seus models culturals.

Vull remarcar la paraula procés, ja que això fa referència a una situació dinàmica, no estàtica, i ens permet pensar que el fet de la urbanització no vol dir una correspondència matemàtica amb el fet físic de la ciutat, sinó que es tracta d'un procés capaç d'actuar tant en la ciutat com en el camp. Hem de trencar la dicotomia camp-ciutat, apoiada solament en la diversitat de paisatge.

Penso que no és necessari elaborar una teoria sobre la urbanització, qüestió més pròpia d'un curs acadèmic o millor d'un seminari. N'hi ha prou que delimitem el marc dels conceptes, i és en aquest sentit que he cregut necessari remarcar la idea de procés. El fet que la urbanització correspongui a un procés a través del qual es transforma la relació amb l'espai comporta

l'encreuament o la coincidència de diferents factors en un moment històric i que provoquen aquest nou tipus de vida social. Jean Remy (1) cita com a factors coincidents en aquest procés, el desenvolupament tecnològic, un model cultural promogut per una societat capitalista, la divisió social del treball que entre altres coses comporta un fort predomini de lo econòmic,...

Ja que estem posats en aquest terreny conceptual penso que el procés d'urbanització així definit permet diferenciar-lo del procés industrial, tot i que ambdós són inseparables. Sé que entro en un terreny propici a discussions i des d'òptiques professionals diverses, però vull apuntar aquesta idea de la diferenciació d'un i altre procés.

Tant l'un com l'altre són resultat del sistema social en el que s'inscriuen, constituint un element important tant en la lògica de la producció com en la lògica de l'apropiació. No obstant mentre el procés d'industrialització està lligat a la producció de béns i fa de l'empresa el lloc privilegiat de formació de les relacions socials, el procés d'urbanització per la seva part considera l'empresa com un lloc d'activitat i relació entre tants d'altres.

Continuo pensant que ambdós processos són inseparables i que la industrialització ha permès i provocat el desenvolupament de la urbanització, però crec que la industrialització s'ha combinat, i és combina amb estructures o situacions no-urbanitzades. A Catalunya tenim exemples concrets de procés industrial sense que hagi originat i desplegat un procés urbanitzador. Les àrees mineres, les colònies, etc... són exemples que poden il·lustrar tot això que estic dient. No sé si podríem anomenar-les situacions de trànsit o de medi industrial no-urbanitzat, que no comporten cap diferenciació entre l'ambient de treball i l'ambient extra-treball. Sigui perquè la proximitat espacial fusiona ambdós ambients, sigui també perquè el patró s'assegura una major dependència dels assalariats tot donant-los allotjament i equipaments per afavorir la reproducció de la mà d'obra. En aquestes situacions hi manca l'element que considero quasi essencial, des de la perspectiva sociològica: incidència de l'organització espacial en l'expressió d'una manera de viure.

(1) J.Remy-L.Voyè - La ciudad y la urbanización. Ed. Instituto de Estudios de la Administración Local. Madrid, 1976.

Deixo aquesta qüestió apuntada, ja que penso que hi deu haver molt a parlar i discutir sobre la relació, connexió o assimilació entre procés industrial i procés urbà.

No hi ha dubte que l'exponent màxim d'aquesta nova organització de l'espai és la ciutat. Aquesta és el lloc privilegiat de la urbanització, i el medi on el procés urbanitzador hi ha trobat terreny favorable. Tal com he dit anteriorment, no és que la ciutat "sigui el producte típic" de la urbanització; poden parlar de ciutats antigues, ciutats mitjevals, etc... Avui dia la ciutat ja no és aquesta que podríem dir-ne tradicional, tancada en ella mateixa i organitzada en funció d'un centre que agrupava tots els poders; església, palaus... però si que podem dir que el fet ciutat és un producte social i que com a tal és el resultat del sistema de producció dominant en una societat històrica concreta, creant un tipus de ciutat o bé un altre en funció dels interessos d'aquest sistema dominant.

No sé si ho he lograt, però volia centrar amb més o menys precisió alguns dels components teòrics referents a la urbanització.

No són principis inamovibles, ni postulats demostrats. És senzillament un marc de referència que a la vegada que poden ajudar a centrar la qüestió, poden obrir rèpliques, debats i aclariments tant des de la perspectiva sociològica, com des d'altres ciències socials.

3.- Constatacions i reflexions a l'entorn del creixement urbà.

Durant molts anys, el Departament de Recerca de la Fundació Jaume Bofill ha portat a terme una bona quantitat d'estudis sobre zones de Barcelona ciutat i perifèria com també d'altres indrets com Mataró, Igualada, Granollers, etc. Aquestes recerques tenien el seu origen en la demanda que feien grups, entitats o associacions que estaven plenament submergits dintre la praxi del canvi social; això feia que el seu interès específic es centrés sobre les realitats concretes que es volien canviar o transformar, oblidant o donant per suposats els components teòrics de la problemàtica en qüestió.

Si per una part això ens portava a una manca de visió global, per altra ha tingut l'avantatge d'acumular una gran quantitat de material que permeten la constatació d'unes realitats i a la vegada unes reflexions sobre les mateixes, que toquen directament a tot el que podríem dir-ne conseqüències de la urbanització. En un annex dono el llistat dels estudis realitzats.

Una primera constatació, és que les consideracions sobre el desenvolupament del procés urbanitzador a Catalunya que a partir del material acumular es poden portar a terme, tenen un pressupòsit fonamental: el fet migratori. Ja sé que això no és cap descobriment. El moviment de població és el fet que ha originat les metròpolis i les grans conurbacions, que han transformat la ciutat, etc...

No penso posar l'atenció en el fet migratori en tant comporta un canvi demogràfic, sinó en tant quant manté una relació essencial amb la realitat concreta del procés urbanitzador a Catalunya. Un element necessari per entendre aquest procés i les seves conseqüències, es conèixer el diferent tipus d'assentament que aquesta migració ha fet en les àrees urbanes. És per això que la perspectiva històrica del fet migratori a Catalunya el crec indispensable. No es tracta en una ponència com aquesta de "fer història de la immigració", però si de veure com aquesta ha anat construint una realitat concreta que és la urbanització. Parlo de la migració com a fet provocador de la urbanització; no com l'agent social que determina aquest fet.

Aquest fet migratori té uns moments clau, de tots coneguts però a la vegada constatats en les nostres recerques:

- Les migracions dels anys 1890: és en l'estudi dels barris del Poble Nou que ens va quedar molt clar l'impacte de les migracions d'aquesta època.

La població dels barris que estudiavem està molt arrelada. Eren persones de terres properes, Castelló, Terol... que abans de 1900 arribaven a aquelles terres agrícoles que la revolució industrial anava convertint en un formiguer de fàbriques. Segurament que alguns d'aquests primers assentaments van tenir lloc quan aquelles terres eren encara municipi de Sant Martí de Provençals.

Neixia una "àrea sub-urbana" amb l'assentament d'un tipus de població treballadora, però cal remarcar que no eren únicament barris de residència, aquesta era compartida per la indústria. Crec que aquests primers assentaments poden clarificar una mica el que plantejava anteriorment sobre procés industrialitzador i procés urbanitzador; podríem qualificar aquest assentament d'industrial no-urbanitzat. L'eix quasi exclusiu de la vida i relació social el constituïa l'empresa. L'homogeneïtat de les condicions de vida de les persones residents i treballadores dins un mateix espai físic, la possibilitat d'unes relacions personals, etc... tot són característiques pròpies de la no-urbanització, però que també aprofitaven els avantatges i aportacions de la revolució industrial engendrant moviments socials i reivindicatius (història d'algunes entitats del Poble Nou) capaços de crear unes característiques culturals i solidàries que trenquen amb els trets propis dels pobles rurals.

Aquesta reflexió la podríem fer per altres indrets que avui formen part de la gran conurbació barcelonina. Posteriorment aquests barris han vist poblat el seu espai per una mena de convivència de la residència obrera d'aquella època amb un altre tipus d'habitable més d'acord amb el que entenem per allotjament urbà, que no pas amb les condicions anteriorment descrites de "espai de residència i treball alhora". Tot ha estat aprofitat, antigues fàbriques, espais lliures per arribar a la situació actual. La manera com s'ha anat arribant a la realitat de com són aquests barris ens ve explicada per la quantitat de problemes

que contínuament pateixen; des de les més elementals infra-estructures (clavegueram, aigua...) fins la manca de serveis i atencions necessàries (escoles, sanitat). La història d'aquests barris que porta un bagatge important de vida col·lectiva ha estat penetrada i desfigurada per tota la força de la revolució urbana.

- L'assentament dels anys 20: Crec que cal situar aquest assentament en mig del context històric de tots els afers que varen marcar la ciutat de Barcelona des de finals del segle anterior; enderrocament de muralla, annexió dels municipis veïns, l'eixample del Plà Cerdà, etc...

En els nostres estudis hem tocat uns barris directament afectats per l'assentament dels anys 20; Collblanch - La Torrassa i el barri de Eduard-Aunós de la Zona Franca.

Francesc Candel, en el seu llibre "Els altres catalans", ed. 62, Barcelona, pàg. 23, ens diu:

"... allà (La Torrassa) hi havia la sucursal de Múrcia, i per això en deien la Múrcia chica. Diuen que la Torrassa fou un dels primers llocs on es van assentar els immigrants que van venir en les onades del Metro i Exposició..."

Cal constatar que aquella immigració va poblar la perifèria de la mateixa ciutat de Barcelona d'una bona munió de barraques i semi-barraques. És a partir de la problemàtica que aquesta situació va engendrar que l'Administració va voler prendre una postura i intentar d'encaminar un principi de solució. A finals de 1921 s'autoritza l'edificació de les que encara en diem "cases barates" i que trobem a Eduard Aunós, Ramon Albó, Baron de Viver i Milans del Bosch. Els primitius ocupants d'aquestes cases provenien de les barraques de la Font de la Mamella, Cuatro Caminos, Magoria, etc... lloc de residència dels nou vinguts en aquestes immigracions dels anys 20. Varen ocupar les vivendes pocs dies abans d'inaugurar l'exposició (les barraques que varen quedar varen ésser amagades per una muralla).

Aquest assentament dels anys 20 és el preludi del que serà una constant històrica que marcarà tot el procés d'urbanització posterior; per una part el barraquisme i per altra solucions tapaforats d'unes situacions conflictives i problemàtiques produïdes per aquest barraquisme. Podríem qualificarles de solucions d'emergència, sortides coiunturals que mai atacaran les arrels

dels problemes, sinó que intenten encobrir a vegades i pal·liar altres, la mateixa problemàtica que el sistema va engendrant.

Es evident que ens trobem enfront d'una nova manera de fer urbanització; el barraquisme i la casa barata. No es fa el típic assentament del barri obrer d'altres moments històrics. Estem ja en uns moments en els que la dinàmica del sistema obria nous horitzons i desenvolupa noves estratègies per anar assegurant la continuïtat de la distribució social del poder.

- La immigració de la post-guerra (després del 40): Aquesta immigració de la post-guerra coincidí amb el període que s'ha anomenat "els anys de la fam". Els estudis que fan de punt de referència per aquest assentament dels anys 40 són principalment el dels Barris de la Zona Franca i el de Sant Genís dels Agudells.

Es en aquesta època quan es produeix el creixement fort del barraquisme no solament a Montjuïc sinó també en altres indrets de la ciutat i pobles veïns i a la resta de Catalunya. Per concretar una mica recordem només els nuclis de Can Valero, Las Banderas, Tres Pins, etc... La lectura del llibre d'en Candel "Donde la ciudad cambia de nombre" ens situaria d'una manera total en la vida i relacions de les famoses barraques de la Muntanya de Montjuïc.

Però crec que no podem limitar i vincular l'assentament d'aquest moment històric a aquesta zona concreta. En altres indrets de la ciutat es produirà un altre tipus d'assentament que si bé mantenia una certa similitud amb ^{la} típic de Montjuïc, presentava certes característiques molt reveladores de com anava prenent cos el fet urbanitzador i de quines serien les conseqüències d'aquest procés.

Segons l'estudi que varem portar a terme del barri de Sant Genís dels Agudells, consta que en aquesta zona a l'any 1946 es venien mini-parcel·les en la seva part més alta a 1,30 el pam. Els terrenys es pagaven a 500 ptes. d'entrada més 150 ptes mensuals. L'especulació i la picaresca fou forta; va haver-hi terrenys que s'han venut tres vegades, perquè els terminis mensuals pagaven els interessos sense propietat. Les noves construccions eren autèntiques barraques; ni aigua, ni llum, ni desaigues... Els diumenges era el dia per construir i malgrat que l'edificació no fos autoritzada, durant la nit cobrien la barraca, així les autoritats no podien enderrocar-la. Tot era qüestió de perspicàcia i velocitat.

Aquest sistema d'assentament segur que el podríem trobar en molts indrets de les àrees del Barcelonès i potser d'arreu de Catalunya. Crec que l'assentament d'aquesta època i de l'estil del de Sant Genís té una característica molt important a tenir en compte; aquests propietaris de les minipàrcel·les no es quedaven en la primera fase de la seva barraca, seguia una segona fase que era la vivenda autoconstruïda. Això ho hem constatat molt clarament a Sant Genís dels Agudells.

Aquesta migració de la post-guerra, comença d'una manera "irreversible" un procés d'urbanització desorganitzat, però a la vegada permanent, que marcarà les línies que seguirà de manera frenètica aquest procés i que configurarà tota l'àrea de la conurbació barcelonina i d'altres indrets de Catalunya. Pensem en les autoconstruccions de barris com Verdum, Prosperitat, a Sta. Coloma, Singuerlin, etc...

Aquests tipus d'assentament de la post-guerra passa a primer pla un problema que ofegarà tot el que pogués representar un procés d'urbanització homogeni, pensat i racionalitzat. Aquest problema és el problema de l'habitatge. És a partir d'aquest moment que s'inicia un procés galopant de promocions públiques d'habitatge; d'aquesta època volem destacar l'Obra Sindical de l'Hogar que en terrenys marginals, com en els que s'assenta el barraquisme i l'autoconstrucció, unitats com són el Polvorí, Sant Roc de Badalona, Trinitat, Sant Narcís de Girona, Granollers, etc.

- Assentament de la migració dels anys 60: Estem en el moment polític de les notables transformacions que el règim franquista vol portar a terme amb el pla d'estabilització i desenvolupament iniciat pels tecnòcrates de l'Opus presents en el govern.

Els pols de desenvolupament exigeixen i necessiten el que la mà d'obra hi vagi. És a partir d'aquí que es contempla un moviment de població molt notable en tota l'amplitud de l'Estat Espanyol. Catalunya és un d'aquests pols de desenvolupament.

Catalunya encara estava en plena eferescència de la problemàtica generada per l'assentament de la post-guerra. Les conseqüències d'aquest nou assentament seran catastròfiques. La utopia d'un pla d'urbanització encara quedarà més lluny i la qüestió a resoldre, sense pensar quina és la millor manera de resoldre-la, continuarà éssent "l'habitatge". És en aquests moments

que neix el "Plan Nacional de la Vivienda" fruit del Pla de Viviendes Subvencionades, que gràcies als components lliberitzadors de l'època tecnocràtica autoritza una més gran participació del capital privat en la construcció d'habitaclles de protecció oficial, que indubtablement fa baixar la producció constructiva pública.

Són molts els estudis que hem portat a terme sobre barris que són fruit d'aquesta època; Congrés de Badalona, barris perifèrics de Mataró, Sant Cosme de Prat del Llobregat, els barris del Besòs, Ciutat Meridiana, etc.

L'àrea del Barcelonès principalment i també les comarques veïnes van donant acolliment a formidables contingents de població; tant els que arriben de nou com els provinents de barraques van ocupant els habitacles que neixen com bolets, gràcies a les circumstàncies que afavorien l'especulació i autoritzaven una anarquia total i absoluta en l'ocupació del sòl i edificació posterior.

Estem en l'època dels polígons que presentats com a resultats d'un procés urbanitzador homogeni, han resultat la gran mentida per la manca, la majoria de vegades, de les infraestructures i serveis més elementals.

En absolut he pretès fer història. Únicament he volgut utilitzar la perspectiva històrica per situar els diferents assentaments de població.

Penso que, amb totes les llacunes i potser imprecisions que volgueu, hen quedat molt clars els principals elements que han configurat el procés urbanitzador: el barraquisme, l'autoconstrucció i les edificacions poligonals marquen la trajectòria seguida per aquest procés. El famós P.(parcelació) U.(urbanització) E.(edificació) penso que ha estat el gran absent en la formació de la gran conurbació barcelonina.

Voldria transcriure els grans trets que marquen l'evolució històrica de la ciutat exposats per M. de Solà Morales, M. Domingo i Clota (1), entre d'altres, en la memòria-projecte que

(1) M.de Solà-Morales, M. Domingo... Barcelona; remodelación capitalista o desarrollo urbano en el sector de la Ribera Oriental. Ed. Gustavo Gili. Barcelona, 1974.

varen presentar en el concurs de contraplans al Plà de la Ribera i que va guanyar el primer premi. Penso que a la vegada que pot complementar la perspectiva històrica dels diferents assentaments de població anteriorment exposats, omplirà algunes llacunes que poden dificultar la claretat d'una visió més global del procés urbanitzador.

Els grans trets que l'anàlisi històrica ens fa evidents en la configuració de la gran ciutat són els següents:

1.- El casc antic que correspon a una ciutat integral amb unes característiques pròpies que la devineixen. Un segle i mig com a plaça forta no varen permetre el seu creixement, només era possible la densitat.

2.- Els pobles rurals del Plà de Barcelona, creixent al rebre l'assentament de la indústria i la residència obrera que no pot localitzar-se en la pròpia ciutat. Els municipis de St. Martí de Provençals, Sant Andreu, Sants... són nuclis que creixen per la implantació directa de la indústria.

3.- L'auge de la burgesia, fruit dels beneficis de la indústria, correspon al creixement de la ciutat segons l'eixample Cerdà. La visió de ciutat burgesa (malgrat la seva no realització total) ignora paradoxalment qualsevol assentament de tipus industrial i la vivenda proletària que comporta. L'eixample és entès com a àmbit de la residència i serveis de la burgesia. Les noves indústries han de buscar el seu lloc en les zones llunyanes de les expectives de creixement. L'accessibilitat i estructura dels nuclis rurals de la perifèria són els llocs idonis.

4.- Aquest conjunt de nuclis rurals, indústries i vivenda proletària constitueixen una corona exterior separada de l'eixample que caracteritzarà tot el futur creixement de la ciutat. Entre aquesta corona industrial i l'eixample queda una zona buida a l'expectativa.

5.- Quan els primers nuclis perifèrics són obsolets, la població obrera i la nova expansió industrial tendeix a localitzar-se en una segona corona de poblacions: Badalona, Sta. Coloma, Montcada, Zona Franca, Hospitalet...

6.- Entre la 1a. i 2a. corona queda una gran faixa de sòl sense estructurar, despreciant comercialment pel veïnatge de les àrees industrials, però que és relativament central i accessible.

En els darrers 20 anys aquesta faixa de terreny ha estat un lloc adequat per als nombrosos polígons, públics i privats, de vivenda econòmica. Pensem en els polígons de Verneda, Besòs, Trinitat, C. Meridiana, Bellvitge...

Tots aquests ingredients han donat un resultat final. Segurament que el concepte de "resultat final" no és el més adequat ja que indica una cosa acabada, i penso que no és aquest el cas del procés urbanitzador. La mateixa paraula procés ens indica una situació dinàmica i no estàtica. Malgrat això penso que les paraules de "resultat final" poden ésser molt aptes perquè tots plegats ens entenguem.

Aquest resultat final és tota l'àrea de la gran conurbació barcelonina. Cenyint-nos en la perspectiva històrica que he descrit anteriorment és evident la transformació operada en l'organització de l'espai a la vegada que aquesta transformació va operant també una modificació en l'organització social.

La ciutat és un producte social i conseqüentment és fruit del mode de producció dominant en la societat d'una època determinada. És la lògica d'aquest mode de producció que forneix i condiciona les pautes, els mòduls, l'organització i la realització de les transformacions operades en l'organització de l'espai. La situació present dominada pel sistema de producció capitalista ha generat unes formes concretes d'ordenació de l'espai que són fruit del joc dels interessos del capital.

És a partir d'aquesta perspectiva com entendrem la relació actual que té l'ordenació de l'espai amb l'organització social. L'expansió de la ciutat comporta un procés de distribució de persones i grups en funció de les seves característiques econòmiques, culturals, etc. Aquesta segregació social, d'una banda assigna un rol específic a persones i grups al sí de l'organització de la ciutat i per altra banda limita el seu desenvolupament en unes direccions determinades i circumscrites. D'aquí que la ciutat sigui conformada per unes àrees cada cop més diferenciades.

Tot això quedarà constatat en l'estudi "Sòl urbà i classes socials" que el departament de recerca de la Fundació Jaume Bofill portava a terme l'any 1979 (1). No penso fer cap resum de l'estudi; no és el moment, però sí que cal remarcar les principals constatacions que la nostra anàlisi ens va aportar.

La diferenciació social que l'organització de l'espai ha generat, en el cas de Barcelona s'evidenciarà per la clara tendència cap a unes zones, per una part suficientment homogènies i per l'altra qualitativament desparats. Parlo de tendència, ja que Barcelona és un entrellat històric, tal com hem vist anteriorment, de diverses estructures socials amb combinacions i barreges en la distribució social de l'espai ^{que viu amb} les contradiccions internes que té tota societat, fan que les lleis generals siguin només tendències que ha anat imposant la lògica del sistema. Uns exemples concrets poden ésser molt clarificadors d'aquesta diferenciació social, fruit de l'organització de l'espai. Mentre en els barris de Bonanova-Tres Torres el percentatge d'actius en professions d'alta categoria és del 19,8%, en els barris de Vallbora, Torre Baró, etc, és quasi inexistent a l'igual que en els del Besòs, Trinitat Nova, Verdum, Les Roquetes, Montjuïc, etc., que no passa del 2,5%. Igualment ens trobem aquests percentatges si busquem les famílies que viuen d'un sou de categories professionals lliberals. Els volums s'inverteixen si tenim en compte el percentatge d'actius en categoria professional baixa i el percentatge de famílies que viu d'un sou d'aquestes mateixes categories professionals. Com a mostra de tot això el quadre següent pot ésser clarificador a l'igual que els gràfics que presentem en les següents pàgines:

(1) R. Bonal - J. Costa. "Sòl urbà i classes socials i elements Per una política municipal". Ed. Blume. Barcelona, 1979.

Barris	% actius en prof. C.A.	% famílies sou P.Ll.	% famílies sou C.B.	pobl. no-cat. per 100 cat.
Bonanova Tres Torres	17,6	9,2	16,-	44,1
Tibidabo Pedralbes Sant Ramon	15,5	6,1	2,5	54,8
Can Baró Montjuïc Trinitat Verdum Carmel Roquetes	2,5	0,3	58,3	110,1
Vallbona Torre Baró La Teixonera	2,7	0,5	62,7	117,2
BARNA CIUTAT	5,3	1,6	44,7	74,9

Crec que a tall d'exemple les dades són prou clares.

Si la variable a tenir en compte fossin els equipaments i serveis la diferenciació social seguiria la mateixa tònica. Els dèficits físics de places escolars, les grans escoles privades (de l'Església) i les privades en general, veuríem que sempre estan en funció del status social de la població. Les conseqüències d'aquest procés urbanitzador es va posar de manifest d'una manera pública i notòria a través dels conflictes col·lectius que en els diferents barris de la ciutat es varen originar a finals de la dècada dels 60 i a començaments dels 70. Quan dic això deixo totalment apart tota la qüestió dels moviments urbans i el seu contingut polític, és tot un altre problema que mereix un tractament diferenciat. Però aquesta qüestió no amaga ni anul·la una problemàtica real que els barris de la ciutat patien com a fruit d'un procés en el ^{que} varen privar uns interessos particulars i no col·lectius.

Els nostres estudis sectorials de barris corresponen majoritàriament a aquests moments històrics. De manera molt breu voldria apuntar unes característiques dels conflictes col·lectius de l'època.

- Els llocs més conflictius són els barris de Barcelona Nord, Trinitat Nova i Vella, Verdum, Torre Baró, Ciutat Meridiana... juntament amb els barris de Besòs, P. Nou i els barris de Montjuïc, Zona Franca i Sants.

- L'origen dels conflictes ha estat normalment, problemàtica d'infra-estructura, reivindicacions de zones verdes, escoles, guarderies... problemàtica de la vivenda, necessitat de la mateixa, les males condicions d'habitatge, els retrassos en l'adjudicació... problemàtica de tipus sanitari tant pel que fa referència a l'atenció individual com a la sanitat ambiental, etc...

Crec que no podem posar cap dubte que si a Barcelona els conflictes urbans han estat més nombrosos i violents que en molts altres llocs de l'estat és perquè el procés del creixement urbà ha estat molt caòtic i no es podien esperar altres resultats. No voldria ésser exagerat però crec que podem parlar de "disbauxa" i no de procés urbanitzador. En l'exposició que en tot l'apartat he portat a terme, es confirma una constant que deixa molt clar que a Barcelona el problema ha estat l'habitatge, no el procés d'urbanització.

Que a tot arreu s'ha fet el mateix plantejament, potser sí, però penso que seria molt important veure altres països europeus, i no precisament llatins, i constatar si la "disbauxa" ha estat més important que un procés racional d'urbanització. Parlo de països en la mateixa dinàmica de sistema social que la nostra. Les conseqüències d'aquesta "disbauxa" m'atreveria a dir que en segons quins llocs han creat una situació irreversible; o desapareix tot el resultat d'aquesta disbauxa o és impossible el redreçament. Són malformacions congènites que les teràpies possibles no poden fer desaparèixer.

CONSEQUENCIES DE TOT AIXO

Fins al moment he seguit predominantment una línia descriptiva, tot intentant uns punts de reflexió. Voldria ara apuntar directament a alguns aspectes del que ha comportat el fet de l'urbanització en l'entramat de les relacions socials, que és un dels aspectes que més interessa des de la perspectiva sociològica.

Recollint una mica el fil de l'apartat anterior, s'ha vist clarament que l'organització de l'espai segueix una lògica residencial, que fa que el barri urbanitzat respongui a una categoria sòcio-professional que es troba agrupada d'una manera predominant en aquest lloc concret. És cert, que tothom és lliure de viure en el barri que vulgui, però la possibilitat d'elecció no és realment igual per a tothom. Només les persones que tenen un poder real d'elecció poden realitzar els seus desitjos; els altres s'han de limitar a residir allà on queda l'espai. Queda trencada la imatge del barri que era com un petit món que reproduïa les característiques del global de la societat.

Però junt amb aquesta lògica residencial és necessari recalcar la lògica funcional, que en tot procés urbanitzador, segueix l'organització de l'espai. Lògica funcional, a partir de la qual es passa d'uns espais plurifuncionals que omplien les diferents necessitats dels veïns del barri a uns espais especialitzats, en el que cada barri ofereix predominantment un tipus també especialitzat de serveis i equipaments, que trenca del tot amb el replegament dels barris en ells mateixos.

Aquesta especialització de l'espai comporta necessàriament una conseqüència: és necessari desplaçar-se si un vol utilitzar els equipaments i serveis múltiples i diversos que ofereix el medi urbà. Ja no li és possible a la població satisfer el conjunt de les seves necessitats tancant-se i recluint-se en les petites dimensions del seu barri. I això és així, malgrat l'interès i la necessitat de que el barri sigui reclamat com a signe d'identitat individual i col·lectiva.

La movilitat es converteix en una condició d'adaptació i participació en la vida urbana. Aquesta movilitat presenta un variat ventall d'aspectes; des de la necessitat de moure's per anar a treballar o a l'escola, fins als canvis de domicili exigits per una nova situació, familiar, professional o econòmica. No hi ha dubte que aquesta movilitat exigeix una "capacitat" que no tothom té, i no només una capacitat que pot veure's limitada per l'edat, la salut, sinó una capacitat econòmica i una capacitat cultural. Aquesta última està molt lligada a la necessitat d'uns arrelaments a uns espais concrets. És curiós constatar com els grups socials més baixos, diguem-ne menys qualificats (poca capacitat cultural) fonamenten la seva identitat i seguretat en relacions de veïnatge i coneixement personal, mentre els grups socials dominants no fonamenten les seves relacions en una proximitat física o d'espai. Com més ha anat arrancant i avançant, el procés urbanitzador, més determinant és aquesta tendència.

En un estudi realitzat al barri del Carmel (1), aquest aspecte quedava molt clar.

Es un barri molt mediatitzat per les seves condicions físiques; però es constata que la gent surt molt poc del barri i hom tenia la impressió que tampoc tenien necessitat de sortir-ne. Sembla com si es proseguís "la permanència al poble". S'intenten auto-abastir: gallines, horts... han trasplantat la vida del poble, es viu a la ciutat amb uns patrons culturals que no són els de la vida urbana.

En l'estudi s'accentuava la diferència entre el comportament dels joves i grans. Els fills no reben altra cultura que la dels "medis de comunicació", mentre que els pares cultiven els lligams amb la cultura d'origen.

Desenvolupar les possibilitats de la movilitat comporta que a partir d'ara ja no és possible un coneixement global dels altres tal com ho era en el medi rural. Les 24 hores del dia es reparteixen en llocs totalment diferents. Les persones participen en una múltiple i variada gamma de medis i de grups. Des del mitjà de transport, fins els companys del lloc de treball, passant pels veïns d'escala i el grup de companys de la tertúlia

(1) La higiene mental i les condicions de vida al barri del Carmel. Fundació Jaume Bofill. (1983-original).

o del cafè. El control ecològic no és possible; fins i tot a nivell familiar s'escapa el control del temps, activitats i trobades de cada un dels seus membres.

Aquesta situació ens aboca a una altra conseqüència important del procés urbanitzador. En la vida urbana la instauració social de la persona ha d'ésser fruit de les opcions personals i no de les predeterminacions pròpies del medi rural. Aquesta valoració de l'opció personal dóna importància i reforça tot el que sigui "un projecte individual", que no vol dir precisament o forçosament individualista.

Pot ésser perfectament un projecte individual, la militància en una organització que intenti fer pressió per millorar les condicions de vida col·lectiva.

Aquesta necessitat d'opció personal, de projecte individual exigít per la vida urbana, es troba condicionat també per l'economia, per l'educació, per la cultura, que capaciten per escapar-se de la fatalitat i de caure en l'anomia total, vivint la constant contradicció d'uns esquemes culturals propis del medi rural en un context plenament urbà. La vida urbana no parteix d'una lògica de "comunió" sinó d'una lògica de la diferència i de la competència per la igualtat.

No pretenc una enumeració de tots i cada un dels aspectes en els que les relacions socials han estat "transformades" pel procés urbanitzador. Intento apuntar únicament els que a mi em semblen importants. Es en aquesta línia que crec convenient senyalar la incidència del procés urbanitzador en la pràctica dels diferents actors socials, com són la família, l'empresa i les classes socials, entre altres.

Anteriorment he fet alguna petita insinuació sobre la família i l'empresa; encara que molt petita penso que és suficient en el context d'aquesta ponència. Ara faré referència principalment a la qüestió de classes socials. Per valorar correctament l'impacte que el procés urbanitzador pot haver produït en la pràctica d'aquests actors socials, cal tenir presents les característiques dels mateixos en la revolució industrial, lloc on trobem el naixement i desenvolupament de les classes socials, de tots sobradament conegut.

Les lluites i reivindicacions de la classe obrera varen produir el seu efecte, i quan la dinàmica del procés urbanitzador es posa en marxa, la classe obrera ha millorat mínimament el seu nivell de vida. Aquest millorament li dóna una certa autonomia en la vida extra-professional amb totes les possibilitats que això representa, i per altra part ja no hi ha la necessitat tant estricta d'una solidaritat que faci de coixí a la problemàtica que la vida presenta.

Aquesta evolució creixent i divergent de la vida professional i vida extra-professional, la vida urbana la concretitza físicament per la distància entre el lloc de treball i el lloc de residència. Aquesta separació espacial origina, es vulgui o no, una separació de preocupacions. La preocupació va cada cop més dirigida a aspectes de la vida extra-professional; vivenda, equipaments socials, activitats lúdiques, etc... Aquest trasvàs del centre d'interès planteja un interrogant a l'organització de classe pròpiament dita. L'empresa i el treball són el mitjà per tenir els ingressos necessaris que permetin una "autonomia" extra-professional i el millorament de les condicions de vida.

A tall d'interrogant; caldria veure si aquesta situació no minva el que podríem dir-ne "consciència de classe" tot fent de la vida professional un senzill instrument que ha de rendir el màxim possible per no perdre el tren del consum; junt amb això cal preguntar-se sobre l'altre element essencial de la "consciència de classe": l'existència d'un projecte alternatiu i viable de sistema social. Podríem dir que el procés urbanitzador ha modificat les relacions existents entre les classes, passant d'una percepció dels antagonismes a una percepció d'un objectiu de promoció. A mesura que l'activitat extra-professional passa a ésser el centre de les preocupacions, existeix una voluntat d'integració a la societat. Quedi clar que no qüestiono en absolut el dret irrevocable a una "vida digna", únicament intento a grans pinzellades apuntar les incidències innovadores del procés urbanitzador en l'estructuració de les relacions socials.

La nostra història recent, apuntada en l'apartat anterior, ens ha mostrat com la integració a la vida urbana ha creat un altre tipus de conflicte també reivindicatiu (La història de les AA. de VV.), però que tenen com a centre la promoció de la vida extra-professional.

Amb més o menys intensitat penso que la quasi totalitat de població de Catalunya ha rebut els impactes del procés urbanitzador i també les seves conseqüències. Dóna la impressió que quan parlem de Catalunya, pensem, encara una comunitat amb una sòlida identificació afectiva. Jo diria que és molt clar que aquesta "comunitat" ha estat trossejada per aquest procés urbanitzador.

Quan parlem de Catalunya, oblidem que Catalunya no solament ha existit del 1932 al 1939; Catalunya també ha existit des del 1940 al 1983.

ANNEX

No cal una bibliografia sobre sociologia urbana. Tots coneixem les obres i els autors més rellevants en la mateixa. El que ofereixo a continuació és una relació d'algunes recerques portades a terme en el departament d'investigació de la Fundació Jaume Bofill i que han possibilitat la reflexió sobre les conseqüències de la urbanització.

- 1.- BONAL, Raimon: Anàlisi sociològica de Sant Narcís i Sta. Eugènia (Girona): unes col·lectivitats en procés de canvi. Juny 1975. Mecanografiat. Arxiu Fundació.
- 2.- BONAL, Raimon: Collblanch i La Torrassa 1974: Les raons d'una lluita urbana. Novembre 1974. Mecanografiat. Arxiu Fundació.
- 3.- BONAL, R.- COSTA, J.: Aproximació a la situació escolar de Vallvidrera i Les Planes. Maig 1978. Mecanografiat. Arxiu Fundació.
- 4.- BONAL, R.- COSTA, J.: Aproximació global a la situació socio-econòmica dels jubilats i pensionistes de Sta. Coloma de Gramenet. Novembre 1980. Mecanografiat. Arxiu Fundació.
- 5.- BONAL, R.-COSTA, J.: Atur juvenil i delinqüència. Aproximació sociològica a la Conca de l'Anoia. Novembre 1981. Mecanografiat. Arxiu Fundació.
- 6.- BONAL, R.-COSTA, J.: La reconstrucció nacional de Catalunya i els polígons d'habitatges nascuts a la dècada dels 60. - Perspectiva Social nº 17, juliol-desembre 1981.
- 7.- BONAL, R.-COSTA, J.: El Poble Nou l'any 1975: reeixir enmig de les pressions històriques. Desembre 1975. Mecanografiat. Arxiu Fundació.
- 8.- BONAL, R.-COSTA, J.: Els barris de la Zona Franca 1977: un exèrcit industrial de reserva. Juny 1977. Mecanografiat. Arxiu Fundació.

- 9.- BONAL, R.-COSTA, J.: La delinqüència juvenil, avui. El cas de Mataró. Ed. Publicacions Fundació Jaume Bofill, 1979. Barcelona.
- 10.- BONAL, R.-COSTA, J.: La inadaptació al Maresme. Apunts per una planificació. 1979. Mecnografiat. Arxiu Fundació Jaume Bofill.
- 11.- BONAL, R.-COSTA, J.: Reflexions crítiques sobre l'estructura i els equipaments socials del Guinardó: apunts per a una alternativa. Maig 1975. Mecnografiat. Arxiu Fundació.
- 12.- BONAL, R.-COSTA, J.: Sant Andreu del Palomar: del municipi independent al barri actual. Ed. A. de V. Sant Andreu, 1979.
- 13.- BONAL, R.-COSTA, J.: Sant Genís dels Agudells: de la capella primitiva al ciment prefabricat. 1979. Mecnografiat. Arxiu Fundació.
- 14.- BONAL, R.-COSTA, J.: Sòl urbà i classes socials. Materials per a una política municipal. Ed. Blume. Maig 1978. Barcelona.
- 15.- BONAL, R.-COSTA, J.: Un producte del nacional-catolicisme: el gheto de Sant Ros i Congrés de Badalona. Novembre 1977. Mecnografiat. Arxiu Fundació.
- 16.- BONAL, R.-COSTA, J.: La higiene mental i les condicions de vida al barri del Carmel. Gener 1983. Mecnografiat. Arxiu Fundació.
- 17.- BONAL, R.-COSTA, J.: El problema de la delinqüència al barri de Sant Cosme del Prat del Llobregat. Ed. A. de Veïns de Sant Cosme. 1981.
- 18.- COSTA, J.- DOMINGO, M. i altres: Estudi previ a la remodelació de la Barceloneta. 1978. Arxiu Fundació.
- 19.- COSTA, J.: Sant Vicens dels Horts: Així creix el Baix Llobregat. 1977. Arxiu Fundació.
- 20.- COSTA, J.-BONAL, R.: La Garriba: aproximació sociològica. Octubre 1980. Arxiu Fundació.

CICLE DE CONFERENCIES

VISIÓ DE CATALUNYA: EL CANVI I LA RECONSTRUCCIÓ
NACIONAL DES DE LA PERSPECTIVA SOCIOLÒGICA

L'ESTRUCTURA SOCIAL A CATALUNYA: LA DINÀMICA DELS
GRUPS, LA JERARQUIA DELS ESPAIS I LA IMMIGRACIÓ

"ALTERITATS SÒCIO-CULTURALS" (RESUM)

ORIOI ROMANI

- Resum -

ALTERITATS SOCIO-CULTURALS

(Marginalitats, desviacions i alternativitats
a Catalunya.)

ORIOL ROMANI

Institut Català d'Antropologia (ICA)

Departament Antropologia Cultural. Universitat Barcelona.

Associació Catalana de Sociologia (ACS)